

DE ONLINE NOTARIËLE AKTE

*Een praktijkgericht
juridisch
onderzoek naar de
grenzen,
mogelijkheden en
risico's van het via
internet tot stand
komen van
authentieke
notariële akten*

Auteur:	A.H.B. Bouman
Studentnummer:	2048490
Opdrachtgever:	Schäfer Notarissen
Afstudeermentor:	dhr. mr. M.L. Segers
Opleiding:	HBO-Rechten
Opleidingsinstelling:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys
Afstudeerdocenten:	Mevr. mr. E.C. Spijksma Meulendijks Mevr. mr. L. Hopmans
Afstudeerperiode:	09-02-2015 tot en met 31-05-2015
Datum:	31-05-2015
Plaats:	Nuenen

DE ONLINE NOTARIËLE AKTE

Een praktijkgericht juridisch onderzoek naar de grenzen, mogelijkheden en risico's van het via internet tot stand komen van authentieke notariële akten

Auteur:	A.H.B. Bouman
Functie:	Onderzoeksstagiair
Studentnummer:	2048490
Opdrachtgever:	Schäfer Notarissen
Afstudeermentor:	dhr. mr. M.L. Segers
Opleiding:	HBO-Rechten
Opleidingsinstelling:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys 's-Hertogenbosch
Afstudeerdocenten:	Mevr. mr. E.C. Spijksma-Meulendijks Mevr. mr. L. Hopmans
Afstudeerperiode:	09-02-2015 tot en met 31-05-2015
Datum:	31-05-2015
Plaats:	Nuenen

Een illustratie van de heer mr. dr. J.H.M. ter Haar (Rijksuniversiteit Groningen) van het notariaat in de afgelopen decennia. De ouderwetse notaris met pen en papier, de meer recente notaris met computer en bovenaan de moderne notaris met smartphone. Met dank aan de heer prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes.

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie 'De online notariële akte'. Deze scriptie heb ik tijdens mijn prettige en leerzame, drie maanden durende, stage bij Schäfer Notarissen te Eindhoven-Nuenen mogen schrijven. Tijdens deze stage heb ik de kans gekregen om in de praktijk kennis te maken met het notariaat. Gedurende de stageperiode heb ik onderzoek verricht naar de juridische toelaatbaarheid van het via internet tot stand laten komen van de notariële akte. De onderzoeksresultaten, evenals de conclusies en aanbevelingen, zijn in deze scriptie te lezen.

Deze scriptie vormt het sluitstuk van mijn stageperiode bij Schäfer Notarissen en mijn rechtenstudie aan de Juridische Hogeschool. Beide perioden heb ik als zeer nuttig en leerzaam ervaren, waardoor ik kan zeggen dat ik deze perioden met voldoening heb kunnen afronden.

De scriptie is bestemd voor Schäfer Notarissen en mijn afstudeerbegeleiders, omdat zij degenen zijn die de scriptie zullen beoordelen. Daarnaast is de scriptie ook geschikt voor eenieder die geïnteresseerd is in de problematiek rondom de digitalisering van het notariaat, specifiek de notariële akte. In het bijzonder is de scriptie geschikt voor notarissen dan wel notariskantoren die hun notariële dienstverlening (trachten te) digitaliseren.

Bij deze zou ik graag degenen willen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze scriptie, zij het door ondersteuning als door het beantwoorden van vragen. Menige interviews hebben mij duidelijk gemaakt dat er serieus wordt nagedacht over de digitalisering van het notariaat en dat het een gevoelig onderwerp betreft. Verder zou ik graag de heer mr. M.H. Kamps en de heer mr. P.J.M. Esser van IT-jurist respectievelijk Stichting IT-notaris willen bedanken. Zij hebben het mogelijk gemaakt dat ik tijdens de opleidingsdag van Stichting IT-notaris een lezing over digitale documenten en authenticatie heb mogen bijwonen.

In het bijzonder zou ik de heer mr. M.L. Segers willen bedanken voor het geven van de mogelijkheid om een afstudeerstage te lopen op zijn kantoor en voor zijn ondersteuning gedurende de stageperiode. Ook gaat mijn dank uit naar de medewerkers van Schäfer Notarissen voor de leuke en gezellige sfeer op het kantoor.

Last but not least, gaat mijn dankwoord uit naar mevrouw E.C. Spijksma-Meulendijks, voor haar adequate ondersteuning, begeleiding en tijdige respons op mijn vragen over de stage(periode).

Hopelijk krijgt de lezer, na het lezen van deze scriptie, nieuwe inzichten in de toekomst van het (digitale) notariaat!

Aaron Bouman

Nuenen, 15 mei 2015

Lijst van afkortingen

Awb	Algemene wet bestuursrecht
art.	artikel
BFT	Bureau Financieel Toezicht
BV	Besloten Vennootschap
BW	Burgerlijk Wetboek
CBP	College bescherming persoonsgegevens
CNR	Centrum voor Notarieel Recht
CTR	Centraal Testamentenregister
dhr.	de heer
dr.	doctor
DHZN	Doehetzelfnotaris
eID	elektronische identiteitskaart
e.v.	en verder
fd	Financieele Dagblad
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HEMA	Hollandsche Eenheidsprijzen Maatschappij Amsterdam
HiiL	Hague Institute for Internationalisation of Law
HR	Hoge Raad
IBM	International Business Machines corporation
ICT	Informatie- en Communicatie Technologie
IT	Informatietechnologie
JBN	Juridische Berichten voor het Notariaat
jo.	juncto
KIK	Ketenintegratie Inschrijving Kadaster
KNB	Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
KvK	Kamer van Koophandel
NV	Naamloze Vennootschap
mr.	meester in de rechten
pdf	portable document format
PE	Permanente Educatie
PKI	Public Key Infrastructure
prof	professor
Rb	Rechtbank
Rv	(Wetboek van Burgerlijke) Rechtsvordering
Sr	(Wetboek van) Strafrecht
TLS	Transport Security Layer
Vbg	Verordening beroeps- en gedragsregels 2011
Vdn	Verordening digitale notariële dienstverlening
VIS	Verificatie Identificatie Systeem
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens
Wna	Wet op het notarisambt 1999
WPNR	Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie
Wwft	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

Samenvatting

Het notariaat digitaliseert. Dat proces is gaande, maar men vraagt zich ook af in hoeverre deze digitalisering is geoorloofd. Dat blijkt uit de casus van de HEMA-Notarisservice. Ondernemende en modern ingestelde notarissen zien toekomst in het steeds verdergaand digitaliseren van het totstandkomingsproces van de notariële akte. Dat zijn vooruitstrevende plannen, waarvoor het huidige recht niet de benodigde zekerheid biedt. Zoals het een goede en burger dienende notaris betaamt, is hiervoor een duidelijk kader vereist. Het voorgaande leidt tot de centrale vraag van deze scriptie:

In hoeverre mogen authentieke notariële akten via internet tot stand komen (van het eerste contact tussen de notaris en de cliënt tot aan het passeren van de akte), gelet op de huidige wet- en regelgeving en in het bijzonder de wettelijke verplichtingen van de notaris op grond van de Wna en Vbg?

De doelstelling is om op 31 mei 2015 een scriptie af te leveren waarin staat beschreven in hoeverre authentieke notariële akten via een webpagina tot stand mogen komen, welke de opdrachtgever kan gebruiken bij de besluitvorming over het te hanteren beleid inzake de ontwikkeling en uitbreiding van AKTIE Notarissen en Webnotaris (dat past binnen de grenzen van de huidige wet- en regelgeving).

Door onderzoek van het huidige recht, de relevante vakliteratuur en de praktijk, is er een antwoord gegeven op de centrale vraag. Dat gezegd hebbende, is het een praktijkgericht juridisch onderzoek. Op basis van de onderzoeksresultaten zijn er een aantal conclusies gemaakt. De conclusies zijn als volgt:

Indien de notaris zijn werkzaamheden voor het opleveren van een notariële akte wil digitaliseren, is hij verplicht tot naleving van zijn notariële plichten uit de Wna en Vbg. Met digitalisering wordt bedoeld het via digitale kanalen (zoals een webpagina of audio- en videogesprek) informeren, Belehren en controleren van de wil van de cliënt. Na onderzoek naar de strekking van de betreffende plichten, kan worden geconcludeerd dat deze plichten in beginsel het niet belemmeren om een groot deel van de totstandkoming van de notariële akte via internet plaats te laten vinden. Op grond van de wet mag de vorm van de akte en de passering echter niet worden gedigitaliseerd. Dat brengt teweeg dat het eerste contact tot aan het cliënten laten kennisnemen van de inhoud van de conceptakte kan worden gedigitaliseerd. Complexe situaties kunnen, in tegenstelling tot standaardsituaties, niet worden gedigitaliseerd. Dat zijn bijvoorbeeld hoogstpersoonlijke rechtshandelingen, zoals bij bepaalde testamenten, waarbij de wilscontrole in beginsel al lastiger is (denk aan de dementerende cliënt). Bij deze situaties is een menselijke blik en beoordeling van de notaris vereist. In die gevallen is het (behoud van meer) fysiek contact, waar de notaris zijn Belehrung en wilscontrole uitvoert, wenselijker dan digitalisering.

Aanbevolen wordt om nieuwe voorschriften te ontwikkelen en deze op te nemen in nader op te stellen stukken, te weten een verordening, stappenplan en checklist. Op deze wijze kan worden gewaarborgd dat er bij digitale dienstverlening een deugdelijke informatievervalsing, Belehrung en wilscontrole door de notaris plaatsvindt. Het verplichten van een fysiek contactmoment en een verzwaarde Belehrungsplicht wordt ook aanbevolen. Ook wordt aanbevolen om dienstverlening bij feitelijk complexe situaties niet te digitaliseren en criteria op te stellen om deze situaties te kunnen signaleren. Ook dient er een Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid via internet te worden ontwikkeld. Als slotaanbeveling wordt gegeven dat er vervolgonderzoek dient te worden gedaan naar de wijze waarop ICT-technologie kan worden toegepast op het digitaliseren van de akte, passering en bewaring.

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen

Samenvatting

Hoofdstuk 1	Inleiding.....	1
1.1	De afstudeerorganisatie.....	1
1.2	Aanleiding van het probleem	1
1.3	Probleembeschrijving	3
1.4	Belanghebbenden.....	4
1.5	Centrale vraag	4
1.6	Deelvragen	4
1.7	Doelstelling	5
1.8	Onderzoeksstrategieën en bronnen	5
1.8.1	Onderzoek van het recht en de vakliteratuur	5
1.8.2	Onderzoek van de praktijk.....	6
1.9	Verantwoording	6
1.9.1	Onderzoek van het recht en de vakliteratuur	6
1.9.2	Onderzoek van de praktijk.....	7
1.9.3	Afbakening onderzoeksonderwerp	7
1.10	Leeswijzer	7
Hoofdstuk 2	Notaris en zijn werkzaamheden.....	8
2.1	De notaris	8
2.2	Authentieke notariële akten	8
2.3	Notaris als ambtenaar dan wel bestuursorgaan en ondernemer	9
2.4	Overige werkzaamheden.....	9
2.5	Kandidaat-notaris en toegevoegd notaris.....	9
2.6	Wet op het notarisambt 1999.....	9
2.6.1	Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie	10
2.6.2	Bureau Financieel Toezicht	10
2.6.3	Tuchtrecht	11
2.7	Verordening beroeps- en gedragsregels 2011.....	11
2.8	Tussenconclusie	11
Hoofdstuk 3	Wettelijke normen en plichten voor de notaris.....	12
3.1	Onafhankelijkheids- en onpartijdigheidsnorm.....	12
3.2	Ministerieplicht.....	13
3.3	Geheimhoudingsplicht	13
3.4	Zorgvuldigheidsplicht en informatie- en Belehringsplicht.....	13
3.4.1	Zorgvuldigheidsplicht.....	14
3.4.2	Informatie- en Belehringsplicht	14
3.5	Tussenconclusie	16
Hoofdstuk 4	Wettelijke stand van zaken betreffende digitale totstandkoming notariële akten	17
4.1	Wettelijke normen en plichten in de digitale omgeving	17
4.1.1	Onafhankelijkheids- en onpartijdigheidsnorm in de digitale omgeving	17
4.1.2	Ministerieplicht in de digitale omgeving	18
4.1.3	Geheimhoudingsplicht in de digitale omgeving	18
4.1.4	Zorgvuldigheidsplicht in de digitale omgeving.....	19
4.1.5	Informatie- en Belehringsplicht in de digitale omgeving	20

4.2	Rechtsregels uit jurisprudentie.....	21
4.2.1	Belangrijke aspecten bij digitale werkwijze	21
4.2.2	Rechtsregels uit HEMA-Notarisservice uitspraak.....	22
4.3	Digitale notaris.....	23
4.3.1	Wettelijke notariële normen en plichten	23
4.3.2	Elektronische authentieke notariële akte	24
4.3.3	Elektronische passering	25
4.4	Tussenconclusie	26
Hoofdstuk 5	Digitalisering van totstandkoming van notariële akten in de praktijk.....	27
5.1	Vergelijkbare initiatieven	27
5.1.1	HEMA-Notarisservice	27
5.1.2	Doehetzelfnotaris	28
5.2	Tussenconclusie	28
Hoofdstuk 6	Zienswijzen in de praktijk omtrent digitalisering totstandkoming notariële akten.....	29
6.1	HEMA-Notarisservice	29
6.2	Digitale Belehrung en wilscontrole	30
6.3	Digitaal notariaat in de toekomst.....	30
6.3.1	Rol van de notaris	30
6.3.2	Elektronische authentieke notariële akte en passering	31
6.4	Tussenconclusie	31
Hoofdstuk 7	Juridische risico's bij digitale totstandkoming notariële akten	32
7.1	Beroepsaansprakelijkheid op grond van de Wna	32
7.1.1	Gronden voor tuchtrechtelijke aansprakelijkheid	32
7.1.2	Tuchtrechtelijke maatregelen.....	32
7.1.3	Wettelijke beroepsaansprakelijkheidsverzekering.....	33
7.2	Privacywetgeving aansprakelijkheid en risico's van softwaregebruik	33
7.2.1	Wet bescherming persoonsgegevens en aansprakelijkheid	33
7.2.2	Softwareleverancier en aansprakelijkheid.....	33
7.2.3	Faillissement softwareleverancier en continuïteit softwaregebruik	34
7.3	Civielrechtelijke aansprakelijkheid	34
7.3.1	Wanprestatie	34
7.3.2	Onrechtmatige daad.....	35
7.4	Nietig- en vernietigbaarheid	35
7.5	Tussenconclusie	36
Hoofdstuk 8	Conclusies en aanbevelingen.....	37
8.1	Conclusies	37
8.2	Aanbevelingen.....	39
8.2.1	Aanbeveling 1 voor opdrachtgever: Complexe gevallen niet digitaliseren	39
8.2.2	Aanbeveling 2 voor opdrachtgever: Toegankelijkheid (digitale) notariële dienstverlening bevorderen.....	39
8.2.3	Aanbeveling 3 voor opdrachtgever: Interne handleiding	40
8.2.4	Aanbeveling 4 voor opdrachtgever: Digitale werkzaamheden checklist	40
8.2.5	Aanbeveling 5 voor opdrachtgever: Verantwoordelijkheid en controle door notaris centraal stellen	40
8.2.6	Aanbeveling 6 voor opdrachtgever: Afwachten uitspraak inzake HEMA-Notarisservice en verdere jurisprudentie	40

8.2.7	Aanbeveling 7 voor opdrachtgever: Bekend worden met huidige digitale technologieën.....	41
8.2.8	Aanbeveling 8 voor opdrachtgever: Continuïteitsmaatregelen treffen.....	41
8.2.9	Aanbeveling 1 voor KNB: Verordening digitale notariële Dienstverlening (Vdn).....	41
8.2.9.1	Voorschriften voor besprekingen met cliënt via digitale communicatiemiddelen	41
8.2.9.2	Voorschrift strekkende verplicht fysiek contactmoment	42
8.2.9.3	Criteria hechten aan verordening en opnemen in KNB peer review	42
8.2.9.4	Verzwaarde Belehringsplicht en wilscontrole	42
8.2.10	Aanbeveling 2 voor KNB: Ontwikkelen Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid via internet ten behoeve van digitale notariële dienstverlening	43
8.2.11	Aanbeveling 3 voor KNB: Onderzoek naar welke soort notariële dienstverlening precies kan worden gedigitaliseerd	43
8.2.12	Slotaanbeveling: Te betrekken aspecten bij nader onderzoek naar wenselijkheid van digitalisering van de vorm van de akte, passering en bewaring	43
Hoofdstuk 9 Evaluatie.....		45
Literatuurlijst en overige bronnen.....		47
Bijlagen		52
Bijlage A:	Interview met dhr. mr. J.H. Verdonshot, Head of Justice Technology bij Hiil Innovating Justice te 's-Gravenhage.....	54
Bijlage B:	Interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, Hoogleraar Deontologie en geschiedenis van het notariaat aan de Radboud Universiteit te Nijmegen en verbonden aan het Centrum van Notarieel Recht te Nijmegen.....	57
Bijlage C:	Interview met dhr. mr. M.H.A.M. Oonk, partner en notaris bij Sauer & Oonk Notarissen & Adviseurs te Vlissingen	62
Bijlage D:	Interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, notaris respectievelijk kandidaat-notaris bij Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn te 's-Gravenhage	64
Bijlage E:	Interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, KNB peer review auditor en verbonden aan de Stichting IT-notaris	69

Hoofdstuk 1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden beschreven wat de aanleiding van het probleem is en welke problematiek is onderzocht, zodat de lezer helder de context van het onderzoek in beeld krijgt. Als eerste zal achtergrondinformatie over de opdrachtgever worden gegeven. Vervolgens wordt de aanleiding van het probleem en de probleembeschrijving gegeven. Ook worden de centrale vraag en bijbehorende deelvragen uiteengezet. Verder wordt de onderzoeksofzet gegeven en sluit dit hoofdstuk af met een leeswijzer.

1.1 De afstudeerorganisatie

Schäfer Notarissen, zijnde het kantoor van de opdrachtgever, is een middelgroot en innoverend notariskantoor met vestigingen in Eindhoven en Nuenen. Het notariskantoor bestaat uit twee notarissen, twee kandidaat-notarissen en ongeveer tien juridisch medewerkers. Het kantoor voert een algemene praktijk. Er wordt echter nadruk gelegd op onroerend goed, personen- en familierecht en het ondernemingsrecht. Het adviseren van cliënten en het opmaken van testamenten, akten van oprichting en akten van levering vallen dan ook onder de dagelijkse werkzaamheden van het kantoor. Het kantoor kenmerkt en onderscheidt zich van andere notariskantoren door het op een vernieuwende wijze aanbieden van notariële diensten. Voorbeelden hiervan zijn de AKTIE Notarissen, Webnotaris en Notaris Webshop.

1.2 Aanleiding van het probleem

Tot 1999 werden in het notariaat standaardtarieven voor notariële akten gehanteerd.¹ Nadat deze tarieven werden vrijgegeven, mochten notarissen hun tarieven zelf bepalen. Het gevolg hiervan is dat de consument kan kiezen wat hij wil besteden aan zijn notariële producten. Dit heeft gezorgd voor meer concurrentie binnen het notariaat.² Door het vrijgeven van de notaristarieven en de huidige economische situatie in Nederland, zien notarissen zich genoodzaakt om innovatiever en efficiënter notariële werkzaamheden aan te bieden en uit te voeren.³ Op deze wijze trachten zij beter te kunnen concurreren met andere notariskantoren.

Er wordt in het recht steeds meer gedigitaliseerd, waaronder in de juridische dienstverlening.⁴ Ook wordt de rechtspraak gedigitaliseerd.⁵ De notaris zal in deze digitaliserende maatschappij zijn werkprocessen ook moeten gaan digitaliseren.⁶ Het belang van de digitalisering van het notariaat werd door de KNB immers al bijna twee decennia geleden ingezien.⁷ Gekeken naar de toekomstige beleidsvisie "Notaris 2.0", blijkt dat de KNB voornemens heeft om het hedendaags notariaat verder te gaan digitaliseren.

Uit brancheonderzoek blijkt dat de marktomstandigheden voor het notariaat vanaf vorig jaar zijn verbeterd. Hieruit volgt echter ook dat de notaris ervoor moet zorgen dat hij zijn standaarddiensten efficiënt uitvoert en ICT een belangrijke rol moet (gaan) spelen in zijn bedrijfsvoering.⁸

¹ B. Baarsma e.a., *Een blik op de toekomst van het notariaat na tien jaar marktwerking*, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek 2009, p. 1.

² Rapport Commissie Evaluatie Wet op het notarisambt, *Het beste van twee werelden*, 's-Gravenhage: Ministerie van Justitie 2005, p. 19.

³ L. van Almelo, 'Concurreren op kwaliteit en reputatie', *Notariaat Magazine* 2014-3, p. 28.

⁴ W. van Hoeflaken, 'Wereldwijde trends in juridische dienstverlening: hoe kan het notariaat hierop inspelen?', *Notariaat Magazine* 2014-5, p. 16.

⁵ 'Nu ook online rechtspraak voor burgers bij de eKantonrechter', *Rechtspraak* 3 juni 2014, www.rechtspraak.nl (zoek op *eKantonrechter*).

⁶ T. Scheltema, ICT in het notariaat: De digitale toekomst, *Notariaat Magazine* 2010-3, p. 8.

⁷ J.E.J. Prins e.a., *De notaris en het elektronisch rechtsverkeer*, 's-Gravenhage: Sdu 1996.

⁸ 'Notarissen – branche update', *ABN AMRO Economisch Bureau* 7 november 2014, insights.abnamro.nl (zoek op *branche update notarissen 2014*).

Ook wordt gepleit om meer te digitaliseren met betrekking tot de bedrijfsprocessen en communicatie naar cliënten.⁹ Verschillende notariskantoren hebben innoverende (lees: niet traditionele) notariële diensten bedacht en geïmplementeerd. Op deze manier pogen zij in te spelen op de toenemende digitalisering van de samenleving en de vraag naar goedkope notariële akten. Een voorbeeld hiervan is de HEMA-Notarisservice.¹⁰

Voordat de HEMA was gestart met haar notarisservice, had Schäfer Notarissen de zogenaamde AKTIE Notarissen franchise opgezet. Met deze formule tracht het kantoor mee te gaan met de digitalisering en kostendrukking. Via AKTIE Notarissen worden notariële (standaard)akten (online) aangeboden. Nadat de cliënt via de webpagina een offerte heeft aangevraagd, ontvangt hij een kostenoverzicht. Vervolgens wordt de cliënt gevraagd om veel zelf te ondernemen met betrekking tot de totstandkoming van de notariële akte. De cliënt moet, op eigen verantwoordelijkheid, zelfstandig stukken aanleveren en handelingen verrichten. Deze handelingen zouden anders door de notaris moeten worden verricht. De cliënt moet bijvoorbeeld zelf zijn koopovereenkomst en andere stukken ten behoeve van een leverings- of hypotheekakte aanleveren. AKTIE Notarissen verzorgt het opmaken van de gewenste notariële akte. Met de cliënt wordt vervolgens een afspraak op kantoor gemaakt om de akte te passeren. Door de werkwijze van AKTIE Notarissen kunnen notariële akten, in vergelijking met notariële akten die via de traditionele weg tot stand komen, voor een relatief lagere prijs worden aangeboden.

Naast AKTIE Notarissen, heeft de opdrachtgever ook de Notaris Webshop en de Webnotaris. De Notaris Webshop biedt, door notarissen opgestelde, onderhandse overeenkomsten aan. De Webnotaris is meer op het werkelijke notariaat gericht. Dit concept houdt in dat er een volledig digitale omgeving wordt gefaciliteerd waarbinnen de cliënt en de notaris met elkaar notariële zaken kunnen bespreken en regelen. De cliënt kan zijn dossier via de webpagina van Webnotaris raadplegen en kan hij samen met de notaris zijn notariële akte aanpassen dan wel opstellen (al dan niet via videocommunicatie). De cliënt komt, na het geven van akkoord, op kantoor om de akte te ondertekenen.

De opdrachtgever en tevens één van de initiatiefnemers van de concepten, notaris mr. M.L. Segers, is van mening dat zijn concepten inspelen op de maatschappelijke en digitale ontwikkeling van de samenleving. De opdrachtgever meent dat een doelgroep die eerder niet kon worden bereikt, op deze wijze sneller de overstap maakt om naar de notaris te gaan en juridische zaken vast te laten leggen via notariële akten. Dat zijn bijvoorbeeld de ongehuwde samenwoners. Mede vanwege de lagere tarieven en toegankelijkheid, meent de opdrachtgever dat deze doelgroep sneller een notarieel samenlevingscontract zal laten opstellen.

De AKTIE Notarissen franchise bewijst zich succesvol. Zo zijn er bij de vestiging Eindhoven (AKTIE Notarissen heeft franchisenemers in verschillende steden) sinds de oprichting tot aan de jaarwisseling van 2014 meer dan 10.000 notariële akten getekend.¹¹ De opdrachtgever wenst zijn concepten, wegens het succes van AKTIE Notarissen en de potentie van zijn andere concepten, verder uit te breiden. Hij wil zijn concepten uitbreiden in de zin van het aanbieden van meer soorten notariële akten. Zoals uit de beschrijving van AKTIE Notarissen blijkt, wijkt de huidige werkwijze in grote lijnen niet af van de traditionele werkwijze van het notariaat. De opdrachtgever wenst echter om AKTIE Notarissen verder te ontwikkelen door het steeds meer uit handen geven van werkzaamheden van de notaris.

⁹ 'Branchebarometer Notarissen', *Rabobank Cijfers & Trends* augustus 2014, www.rabobank.nl (zoek op *branchebarometer notarissen*).

¹⁰ G.J.C. Lekkerkerker, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013, p. 322.

¹¹ 'Mijlpaal bereikt bij AKTIE Notarissen Eindhoven', *AKTIE Notarissen*, www.aktienotarissen.nl, (zoek op *10.000^e akte AKTIE Notarissen Eindhoven*).

Hierbij heeft hij bijvoorbeeld het voornemen om de notariële akte grotendeels door de cliënt zelf te laten invullen en de cliënt de mogelijkheid te geven om zelf zijn conceptakte aan te passen, al dan niet in een digitale omgeving. Ook staat hij niet negatief tegenover een online passeersessie en een elektronische notariële akte. De voorgenoemde voornemens wil de opdrachtgever via de webpagina's van zijn concepten (AKTIE Notarissen en Webnotaris) beschikbaar maken.

De aanleiding van dit onderzoek is, mede in het licht van het bovenstaande, de vraag van de opdrachtgever in hoeverre hij notariële werkzaamheden via AKTIE Notarissen en Webnotaris mag digitaliseren (op de wijze zoals beschreven in de bovenstaande alinea).

1.3 Probleembeschrijving

De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (hierna: KNB) heeft zich enkele malen uitgelaten over het aanbieden van notariële diensten in een digitale omgeving en wat de gevolgen hiervan zijn voor het notariaat.¹² De KNB heeft tegen deze initiatieven, waaronder de HEMA-Notarisservice, de kritiek dat het onduidelijk is in hoeverre bij deze initiatieven onder andere de zorgplicht van de notaris wordt gewaarborgd. Dit was de reden voor de KNB om tegen de HEMA-Notarisservice een tuchtrechtelijke procedure bij de Kamer van notariaat te voeren. De Kamer oordeelde dat de werkwijze van de HEMA-Notarisservice in beginsel is goedgekeurd.¹³ De geheimhoudingsplicht moest echter beter worden nageleefd. Cliëntgegevens werden namelijk op HEMA servers opgeslagen en niet op servers die werden beheerd door notarissen. De KNB heeft kenbaar gemaakt in hoger beroep te zullen gaan tegen de beslissing van de tuchtrechter.¹⁴

Nu rijst de vraag wat werkelijk de wettelijke grenzen zijn van het via internet tot stand laten komen van notariële akten en hoever dat mag worden doorontwikkeld. Digitalisering van het notariaat is een grijs gebied, zowel qua kennis als wetgeving.¹⁵ Gelet op het voorgaande, vraagt de opdrachtgever zich af in hoeverre zijn concepten en voorgenomen ontwikkelingen wettelijk zijn goedgekeurd.

De belangrijke positie die de wetgever aan de notaris geeft, brengt met zich mee dat de notaris zijn werkzaamheden met de grootst mogelijke zorgvuldigheid moet uitvoeren. Zo moet de notaris bij de uitoefening van zijn ambt voldoen aan zijn zorgplicht, informatieplicht, geheimhoudingsplicht en andere voor de notaris specifieke verplichtingen. Deze plichten vloeien voort uit de Wet op het notarisambt 1999 (hierna: Wna) en de Verordening beroeps- en gedragsregels 2011. Mochten er werkzaamheden worden verricht die in strijd zijn met de wet- en regelgeving, dan loopt de notaris het risico dat dit op grond van de Wna kan leiden tot een klacht en (vervolgens) een procedure bij de Kamer voor het notariaat. Een bijkomend risico is dat er imagoschade kan ontstaan aan het notariskantoor en de betrokken notaris(sen). Ook kunnen er (financiële en juridische) nadelige gevolgen zijn voor de cliënten bij ondeugdelijke notariële werkzaamheden. Deze risico's kunnen zich uiteraard ook openbaren in het geval de notaris zijn werkzaamheden via internet verricht. Hij is dan gebonden aan hetzelfde wettelijk kader als bij zijn normale werkzaamheden.¹⁶

De wet- en regelgeving en de mogelijkheden voor innoverende notarissen zijn echter nog een grijs gebied. Hoewel de uitspraak van de tuchtrechter inzake de HEMA-Notarisservice enkele aanknopingspunten biedt, moet in ogenschouw worden genomen dat dit een oordeel betreft dat is gebaseerd op de specifieke omstandigheden van het geval.

¹² Zie bijvoorbeeld N. van Oostrom-Streep, 'Vooruitziende blik', *Notariaat Magazine* 2013-12, p. 15.

¹³ Hof Amsterdam 2 oktober 2014, ECLI:NL:TNORAMS:2014:34.

¹⁴ 'Hema mag notarisdienst blijven aanbieden', *Financieel Dagblad* 2 oktober 2014, www.fd.nl (zoek op HEMA-Notarisservice hoger beroep).

¹⁵ H. van Wermeskerken, 'Hoe werkt de belehrung op afstand, via internet?', *Notariaat Magazine* 2014-3, p. 27.

¹⁶ H. van Wermeskerken, 'Hoe werkt de belehrung op afstand, via internet?', *Notariaat Magazine* 2014-3, p. 27.

De ontwikkelingen die de opdrachtgever voor ogen heeft, strekken overigens verder dan de werkwijze van de HEMA-Notarisservice.

De onduidelijkheid over de mate waarin notariële akten via internet tot stand mogen komen, is dan ook de kern van het probleem. De opdrachtgever tracht zijn gedigitaliseerde notariële werkzaamheden verder uit te breiden en te ontwikkelen op de wijze zoals beschreven in de één na laatste alinea van paragraaf 1.2.

1.4 Belanghebbenden

De belanghebbende wiens belang bij dit onderzoek is betrokken, is het notariskantoor Schäfer Notarissen. Het is voor de opdrachtgever (en daarmee het kantoor), van belang om na te gaan in hoeverre zijn concepten verder mogen worden ontwikkeld. In het kader van het voornemen om AKTIE Notarissen en Webnotaris verder te ontwikkelen, is het van belang dat de opdrachtgever een duidelijk overzicht krijgt van alle wettelijke verplichtingen en mogelijkheden in het digitale notariaat. Door het hebben van een dergelijk overzicht, loopt de opdrachtgever minder risico dat de werkzaamheden dan wel ontwikkelingen in strijd zijn met de wet- en regelgeving en normen voor het notariaat. De KNB is ook een belanghebbende bij dit onderzoek, omdat door middel van dit onderzoek een duidelijk juridisch kader kan worden geschetst waarbinnen online gemaakte notariële akten moeten passen. Verschillende notariskantoren zijn aan het digitaliseren en innoveren, waardoor het onderzoeksonderwerp voor de KNB relevant en actueel is. Tevens is de consument een belanghebbende, omdat hij te maken krijgt met een steeds verdergaande digitalisering van de juridische dienstverlening en specifiekere digitalisering van notariële diensten. De consument heeft belang bij het krijgen van een duidelijk beeld van de aspecten waar hij op moet letten en rekening mee moet houden bij het via internet regelen van notariële zaken. Door het lezen van dit onderzoeksrapport zal de consument meer besef en begrip krijgen van al hetgeen hij in ogenschouw moet nemen bij het (via internet) laten opmaken van notariële akten.

1.5 Centrale vraag

Het voorgaande leidt tot de volgende centrale vraag:

In hoeverre mogen authentieke notariële akten via internet tot stand komen (van het eerste contact tussen de notaris en de cliënt tot aan het passeren van de akte), gelet op de huidige wet- en regelgeving en in het bijzonder de wettelijke verplichtingen van de notaris op grond van de Wna en Vbg?

1.6 Deelvragen

Om de centrale vraag te kunnen beantwoorden, moeten de volgende deelvragen worden beantwoord:

1. Wat is het wettelijk kader waarin de notaris zijn ambt uitoefent?
 - 1.1 Wat is de begripsomschrijving van de notaris?
 - 1.2 Welke verplichtingen voor de notaris vloeien voort uit de Wna?
 - 1.3 Welke verplichtingen voor de notaris vloeien voort uit overige wetgeving?
 - 1.4 Welke verplichtingen voor de notaris vloeien voort uit de jurisprudentie en tuchtrechtspraak?
2. Wat zijn de mogelijkheden die het recht biedt om notariële akten via internet tot stand te laten komen?
 - 2.1 Welke mogelijkheden biedt relevante wet- en regelgeving?
 - 2.2 Wat zijn de mogelijkheden die de huidige jurisprudentie en tuchtrechtspraak bieden?
 - 2.3 Wat zijn de zienswijzen in de literatuur met betrekking tot digitale notariële akten?

- 2.4 Wat zijn de zienswijzen in de professionele notariële dienstverlening met betrekking tot digitale notariële akten?
3. Welke ontwikkelingen vinden in de praktijk plaats met betrekking tot het op het internet aanbieden en maken van notariële akten?
- 3.1 Wat zijn vergelijkbare initiatieven die de totstandkoming van notariële akten via internet laten plaatsvinden en hoe werken deze initiatieven?
- 3.2 Welke systemen, die notariële werkzaamheden digitaliseren, worden er in de praktijk onder andere toegepast?
4. Welke juridische risico's kunnen optreden bij via internet tot stand komen van notariële akten?
- 4.1 Welke juridische risico's kan de notaris lopen?
- 4.2 Welke juridische risico's kan de cliënt lopen?

1.7 Doelstelling

De doelstelling is om op 31 mei 2015 een scriptie af te leveren waarin staat beschreven in hoeverre authentieke notariële akten via internet tot stand mogen komen, welke de opdrachtgever kan gebruiken bij de besluitvorming over het te hanteren beleid inzake de ontwikkeling en uitbreiding van AKTIE Notarissen en Webnotaris (dat past binnen de grenzen van de huidige wet- en regelgeving).

1.8 Onderzoeksstrategieën en bronnen

Om een antwoord te kunnen geven op de deelvragen en daarmee de centrale vraag, zullen de onderstaande onderzoeksstrategieën worden gebruikt.

1.8.1 Onderzoek van het recht en de vakliteratuur

Wet- en regelgeving

Om het toetsingskader te kunnen schetsen waarin de antwoorden op de gestelde vragen moeten passen, zal relevante wet- en regelgeving worden geanalyseerd. Deze bronnen geven immers aan waar de notaris zich bij de uitoefening van zijn ambt aan moet houden. Om na te gaan wat de wetgever bedoelt met bepalingen, worden zo nodig tekst en commentaar en de parlementaire geschiedenis geraadpleegd. Een analyse van het huidige recht is noodzakelijk om na te kunnen gaan welke mogelijkheden het recht biedt voor het via internet tot stand laten komen van notariële akten.

Jurisprudentie

Ook worden relevante jurisprudentie van de civiele rechter en de notariële tuchtrechter geanalyseerd, omdat in deze uitspraken nadere regels zijn geformuleerd die notarissen in acht moeten nemen. Deze regels hebben te gelden als rechtsregels, wat daarmee het belang onderstreept om relevante gerechtelijke uitspraken te analyseren en te betrekken bij het onderzoek. Het niet naleven van rechtsregels brengt in beginsel met zich mee dat er gehandeld wordt in strijd met het geldende recht, met alle nadelige gevolgen van dien. Voor zover mogelijk, worden alleen uitspraken van de Hoge Raad geanalyseerd. Dat is immers de meest gezaghebbende gerechtelijke instantie in Nederland.

Vakliteratuur

Verder zal er een inhoudsanalyse worden gemaakt van relevante vakliteratuur. Hieronder vallen studieboeken, handboeken en publicaties uit gerenommeerde vakbladen. Enkele te raadplegen vakbladen zijn het WPNR en het Notariaat Magazine.

Het onderzoek van het recht, de literatuur en de daarbij behorende bronnen zal worden toegepast voor beantwoording van de deelvragen 1, 2 en 4.

1.8.2 Onderzoek van de praktijk

Initiatieven in de praktijk

Om een goed beeld te kunnen vormen van de huidige initiatieven in de praktijk, worden enkele onder het publiek bekende initiatieven geanalyseerd. Hierdoor kan worden nagegaan wat er zoal wordt ondernomen en in hoeverre deze initiatieven zijn geoorloofd. De initiatieven die de onderzoeker tracht te onderzoeken zijn de HEMA-notarisservice en de Doehetzelfnotaris. Vooral de analyse van de HEMA-notarisservice zal nut hebben, omdat de tuchtrechter zich hierover heeft gebogen.

Er is gekozen voor het bestuderen van twee verschillende initiatieven, omdat zo meer diverse informatie kan worden vergaard dan in het geval dat louter één initiatief zou worden geanalyseerd. Het betrekken van twee initiatieven wordt gerechtvaardigd door de strekking van het onderzoek en het gegeven tijdsbestek van de onderzoeksperiode. De nadruk van dit onderzoek ligt immers op het onderzoeken wat, gelet op de huidige stand van het recht, voor het notariaat verder mogelijk is en niet op wat er nu gaande is. Desalniettemin is het nuttig om na te gaan op welke wijze deze initiatieven (trachten te) voldoen aan de wet- en regelgeving. De betreffende initiatieven worden geanalyseerd door de op de betreffende webpagina beschikbare informatie en het totstandkomingsproces te bestuderen.

Meningen van professionals

Gepoogd wordt om de meningen van vertegenwoordigers dan wel leden van de KNB, rechtswetenschappers en een notaris van een vooraanstaand notariskantoor over het onderzoeksonderwerp in beeld te brengen. Dit wordt gedaan door middel van het houden van interviews of het nazenden van vragenlijsten naar de willige voorgenoemde personen. Op deze wijze kunnen verschillende meningen en zienswijzen worden geïnventariseerd. De voorgenoemde professionals worden bij dit onderzoek betrokken, omdat zij professionele kennis hebben en een grote rol spelen in het hedendaagse Nederlandse notariaat.

Door middel van het toepassen van deze onderzoeksstrategie wordt getracht deelvraag 3 te beantwoorden.

1.9 Verantwoording

Dit onderzoek zal een valide onderzoek zijn, omdat deze is opgesteld met inachtneming van alle vereisten vanuit de opleiding HBO-Rechten en het boek 'Praktijkgericht juridisch onderzoek' van mr. dr. G.A.F.M. van Schaaik. Ook is het onderzoeksplan opgesteld in samenspraak met de opdrachtgever en de stagebegeleider van de onderzoeker. Gedurende de stageperiode heeft de onderzoeker (met instemming van de cliënten) tientallen besprekingen op het kantoor van de opdrachtgever mogen bijwonen. Hierdoor heeft de onderzoeker na kunnen gaan op welke wijze de notaris in de praktijk zijn rol invult en voldoet aan zijn zorgplicht, informatieplicht en andere wettelijke verplichtingen. De onderzoeker heeft gedurende langere tijd vooronderzoek gedaan teneinde zich een realistisch beeld te vormen van de huidige situatie rondom de digitalisering in het notariaat. Hierdoor sluit het onderzoeksplan en de strekking van het onderzoek aan op de praktijk. Middels het vooronderzoek kan de onderzoeker zich ervan vergewissen dat de conclusies en aanbevelingen van het onderzoeksrapport een aanzienlijk praktische bruikbaarheid zullen hebben en het onderzoeksonderwerp (nog) niet is uitgekristalliseerd.

1.9.1 Onderzoek van het recht en de vakliteratuur

De bevindingen van het onderzoek zijn valide en betrouwbaar. De reden hiervoor is dat de te analyseren literaire bronnen zijn geschreven door professionals en deskundigen op het gebied van het notarieel recht.

Deze bronnen zijn gepubliceerd door gerenommeerde uitgevers dan wel organisaties. Dit garandeert de betrouwbaarheid en authenticiteit van de bronnen. De betrouwbaarheid van wet- en regelgeving en jurisprudentie is een gegeven.

1.9.2 Onderzoek van de praktijk

Voor het praktijkgedeelte van het onderzoek worden professionals en deskundigen benaderd. Geacht wordt dat deze personen kennis hebben van het onderzoeksonderwerp en in de praktijk betrokken zijn bij (digitalisering van) notariële werkzaamheden. De verslagen van de interviews worden waarheidsgetrouw vastgelegd en als bijlage bij dit onderzoek toegevoegd, zodat de lezer deze nader kan inzien.

1.9.3 Afbakening onderzoeksonderwerp

Er zal uitdrukkelijk niet worden onderzocht op welke wijze een bepaalde notariële akte (qua vormgeving, werkwijze of vanuit fiscaalrechtelijk en/of administratief perspectief) gedigitaliseerd kan worden. Waar in het rapport wordt gesproken over een notariële akte, moet daaronder worden verstaan een authentieke akte opgesteld door een bevoegde notaris. Onderhandse notariële akten en de digitalisering daarvan, zal niet worden onderzocht.

Het onderzoeksonderwerp is in zoverre afgebakend dat expliciet het toetsingskader en de mogelijkheden voor het tot stand komen van authentieke notariële akten via internet zal worden onderzocht. Onder internet wordt, in dit onderzoek, verstaan alle digitale middelen waarmee de notaris met zijn cliënt via internetverbinding informatie kan uitwisselen. Het tot stand komen betreft het traject van het eerste contact met de notaris en de cliënt tot aan het passeren van de akte. Ter illustratie en verduidelijking volgt hieronder wat in dit onderzoeksrapport moet worden verstaan onder het "via internet tot stand komen van notariële akten":

"Een klant bezoekt de webpagina van de notaris. Op deze webpagina krijgt de klant de keuze om bepaalde akten op te (laten) stellen. Nadat de klant de gewenste akte heeft gekozen, klikt hij op een hyperlink en verschijnt er op de pagina vervolgens een vragenlijst of heeft hij een contactmoment met de notaris. Dit contact kan plaatsvinden via e-mail, een chatsessie of een videogesprek en op basis daarvan (of tijdens dat moment) wordt de akte inhoudelijk gemaakt al dan niet door de cliënt zelf of in samenspraak met de notaris. Ook kan zich de situatie voordoen dat er, na het beantwoorden van een aantal vragen ten behoeve van de inhoud van de akte, een notariële akte wordt gegenereerd. Vervolgens wordt een afspraak gepland om de akte op het betreffende notariskantoor te bespreken en te passeren."

1.10 Leeswijzer

In dit onderzoeksrapport zullen de deelvragen structureel worden beantwoord, in de volgorde waarop deze in paragraaf 1.6 zijn gesteld. Aan deelvraag 2.4 is een apart hoofdstuk gewijd, te weten hoofdstuk 6. Als eerste zal in hoofdstuk 2, aan de hand van onderzoek van het recht en de vakliteratuur, het juridisch kader van de notaris worden uiteengezet. Hoofdstuk 3 behandelt de wettelijke normen, dan wel verplichtingen voor de notaris in de uitoefening van zijn ambt. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 een analyse gegeven van de huidige stand van het recht met betrekking tot het via internet tot stand komen van notariële akten. In hoofdstuk 5 wordt nagegaan wat in de praktijk zoal wordt ondernomen ter digitalisering van de totstandkoming van de notariële akte. Daaropvolgend worden in hoofdstuk 6 de meningen van vooraanstaande rechtsdeskundigen en juridische professionals uiteengezet. Ter volledigheid van het onderzoeksrapport worden in hoofdstuk 7 de juridische risico's besproken die kunnen ontstaan door het digitaliseren van notariële akten. Als sluitstuk van het onderzoek zullen in het laatste hoofdstuk de conclusies en aanbevelingen worden gegeven, welke antwoord geven op de centrale vraag van dit onderzoeksrapport.

Hoofdstuk 2 Notaris en zijn werkzaamheden

Om te kunnen nagaan wat de wettelijke grondslag is waarop de notaris zijn ambt uitoefent, wordt in dit hoofdstuk een uiteenzetting gegeven van de voor de notaris toepasselijke wet- en regelgeving. Als eerste zal een begripsomschrijving van de notaris en zijn notariële werkzaamheden worden gegeven. Ook wordt er een uiteenzetting gegeven van de hoofdlijnen van de Wet op het notarisambt 1999 (hierna: Wna) en de Verordening beroeps- en gedragsregels 2011 (hierna: Vbg). Ter afsluiting zal er een tussenconclusie worden gegeven.

2.1 De notaris

In artikel 2 lid 1 Wna is de kerntaak van de notaris vastgelegd. Hierin is bepaald dat de notaris bevoegd is tot het verlijden van authentieke akte in de gevallen waarin de wet dit aan hem voordraagt of een partij dit van hem verlangt en anderen in de wet dit hem opdragen. Het verlijden van authentieke notariële akten is de kerntaak van de notaris.¹⁷ Hij dient daarmee de rechtsbescherming en rechtszekerheid, lettend op het feit dat de inhoud van een notariële akte geldt als dwingend bewijs tegenover eenieder.¹⁸ Gelet op het voorgaande, neemt de notaris in het Nederlands recht een bijzondere positie in. Ten behoeve van de rechtszekerheid, worden verleden akten ingeschreven in de openbare registers, zoals het kadaster.¹⁹ Door het opnemen van notariële akten in de openbare registers, kunnen derden kennis nemen van de (in de akte vastgelegde) rechtshandeling. Gelet op de belangrijke positie van de notaris, gelden er strikte benoembaarheidsvereisten.²⁰ De aanzienlijke vereisten zijn opgenomen in art. 6 e.v. Wna. Deze voorwaarden moeten er voor zorgen dat de notaris beschikt over specifieke juridische deskundigheid en ervaring.²¹

2.2 Authentieke notariële akten

Op grond van art. 156 lid 2 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv) is een authentieke akte een akte die in de vereiste vorm en bevoegdelijk is opgemaakt door ambtenaren, aan wie bij of krachtens de wet is opgedragen op die wijze te doen blijken van door hen gedane waarnemingen of verrichtingen. Een in de vereiste vorm en bevoegdelijk opgemaakte akte door een notaris heeft daarom te gelden als een authentieke notariële akte. Desalniettemin kan een authentieke akte ook door een andere bevoegde ambtenaar worden opgemaakt.²² De wet geeft in verschillende gevallen aan in welke gevallen er een authentieke akte is vereist en de notaris op grond van de wet de bevoegdheid heeft om deze op te stellen. De belangrijkste gevallen worden hieronder weergegeven.²³

- Op grond van art. 3:260 lid 1 BW moet een recht van hypotheek op onroerende zaken via een notariële akte worden gevestigd.²⁴
- Gelet op art. 2:4 lid 1 BW moet een rechtspersoon middels een notariële akte worden opgericht. Het ontbreken van een notariële akte is het enige totstandkomingsgebrek waardoor een rechtspersoon niet ontstaat.²⁵
- De uitgifte en levering van aandelen van een BV en een NV moeten, gelet op art. 2:86 lid 1 BW respectievelijk art. 2:196 lid 1 BW, bij notariële akte geschieden.
- Voor het maken van een uiterste wilsbeschikking dan wel testament is een notariële akte vereist.²⁶ De wet schrijft dit voor in art. 4:94 BW.

¹⁷ G.J.C. Lekkerkerker e.a., *De goede notaris: Over notariële deontologie*, s'-Gravenhage: Sdu 2010, p. 31.

¹⁸ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 21.

¹⁹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 17.

²⁰ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 28.

²¹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 27.

²² J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 11.

²³ 'Notariële akten', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek op *notariële akten*).

²⁴ O.K. Brahn & W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 163.

²⁵ P. van Schilfgaarde, *Van de BV en de NV*, Deventer: Kluwer 2013, p. 60.

²⁶ M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 349.

- Huwelijksvoorwaarden, een naar zakelijkheid neigende regeling voor het huwelijk, moeten op grond van de wet middels een notariële akte worden opgesteld.²⁷ Dit bepaalt de wet in art. 1:115 lid 1 BW.
- Een samenlevingscontract voor ongehuwde samenwoners kan, voor het verkrijgen van meer rechtszekerheid, door de notaris worden opgesteld.²⁸ De rol van de notaris leent zich hier des te meer voor, lettend op de onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de notaris.²⁹

Wil een notariële akte worden voorzien van authenticiteit, dan dient deze op grond van art. 43 lid 1 Wna door de notaris en de betrokken partijen te worden ondertekend. Het ondertekenen heet ook wel het passeren van de akte.

2.3 Notaris als ambtenaar dan wel bestuursorgaan en ondernemer

Gelet op art. 1 lid 1 sub a Wna jo. art. 7 Wna, is de notaris een ambtenaar, maar ook een ondernemer. In dat kader stelt hij een ondernemingsplan op.³⁰ Tevens wordt de notaris aangemerkt als bestuursorgaan.³¹ De bepalingen van de Algemene Wet Bestuursrecht (Awb) zijn op grond van art. 16a Wna echter grotendeels uitgesloten, waardoor verdere bespreking van de aanduiding van notaris als bestuursorgaan achterwege kan blijven.

2.4 Overige werkzaamheden

De werkzaamheden van de notaris zijn niet alleen beperkt tot het verlijden van notariële akten. Zo kan de notaris, vanwege zijn juridische kennis, ook (bijvoorbeeld in het kader van een echtscheiding) voor partijen optreden als adviseur, mediator of bemiddelaar.³² Indien de notaris als partijadviseur optreedt, moet hij dat op grond van art. 18 lid 1 Vbg tijdig kenbaar maken aan de belanghebbenden. Verder kunnen er in de wet bepalingen worden gevonden die de notaris de bevoegdheden geven om andere handelingen dan het verlijden van akten te verrichten. Een voorbeeld is, gelet op art. 3:270 BW, het uitkeren van de koopprijs bij een executieverkoop na de openbare of onderhandse verkoop van een woning.

2.5 Kandidaat-notaris en toegevoegd notaris

Naast de notaris, bestaat er ook de zogenaamde kandidaat-notaris en toegevoegd notaris. De kandidaat-notaris is op grond van art. 1 lid 1 sub c Wna een persoon die voldoet aan de opleidingsvereisten voor het notariaat en onder de verantwoordelijkheid van een notaris of waarnemer notariële werkzaamheden verricht. Deze werkzaamheden zijn niet de werkzaamheden als bedoeld in art. 2 lid 1 Wna, te weten het verlijden van akten. Gelet op art. 31 lid 1 Wna, werkt een kandidaat-notaris voor een periode van minimaal zes jaren, voordat hij in aanmerking kan komen voor benoeming als notaris. Een toegevoegd notaris is, gelet op art. 30b lid 2 Wna, bevoegd om namens, onder verantwoordelijkheid en toezicht van de notaris, akten te verlijden. Of een bepaalde persoon een notaris, kandidaat-notaris of een toegevoegd notaris is, doet niet af aan de toepasselijkheid van de Wna op de werkzaamheden die deze persoon verricht. Alle soorten notarissen vallen immers onder de bepalingen van de Wna, gelet op art. 93 lid 1 Wna.

2.6 Wet op het Notarisambt 1999

Naast de wettelijke grondslag van de notaris en wat hij wettelijk wordt opgedragen uit te voeren, worden in de Wna ook andere aspecten van het notariaat geregeld.

²⁷ M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 123.

²⁸ F. Schonewille e.a., *Notaris en scheiding*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2009, p. 37.

²⁹ F. Schonewille e.a., *Notaris en scheiding*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2009, p. 38.

³⁰ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 1.

³¹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 14.

³² F. Schonewille e.a., *Notaris en scheiding*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2009, p. 37.

Dat zijn onder andere de bepalingen over de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, het Bureau Financieel Toezicht en het tuchtrecht. In deze paragraaf worden deze onderwerpen in chronologische volgorde behandeld.

2.6.1 Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie

De Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie (hierna: KNB) vindt haar wettelijke grondslag in art. 60 e.v. Wna. De kerntaak van de KNB is, gelet op art. 61 lid 1 Wna, de bevordering van een goede beroepsuitoefening door de leden en van hun vakbekwaamheid en de zorg voor de eer en aanzien van het notarisambt. Alle in Nederland werkzame notarissen, toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen zijn verplicht lid van de KNB. Dat volgt uit art. 60 Wna. De KNB behartigt, als overkoepelende organisatie voor het notariaat, de publieke belangen die samenhangen met de notariële beroepsuitoefening.³³ In dat kader heeft de KNB ook een regelgevende bevoegdheid en taak. De wet bepaalt dat in art. 61 lid 2 Wna. De KNB heeft derhalve de bevoegdheid om verordeningen vast te stellen inhoudende beroeps- en gedragsregels. Deze verordeningen gelden uitsluitend voor haar leden, gelet op art. 89 lid 4 Wna. De door de KNB op te stellen verordeningen vereisen goedkeuring van de Minister van Veiligheid en Justitie, aldus art. 91 lid 2 jo. art. 1 lid 1 sub j Wna.

Ter bevordering van de kwaliteit en integriteit van het notariaat, voeren notarissen bij elkaar audits uit.³⁴ Op grond van art. 2 lid 2 Verordening op de kwaliteit is deelname hieraan verplicht. De aspecten waarop het kantoor tijdens de audit wordt beoordeeld, zijn opgenomen in de bijlage van de voorgenoemde verordening. Er wordt beoordeeld op welke wijze de notaris inhoudelijk zijn werkzaamheden uitvoert. Op basis van de bevindingen van de audit kan al dan niet een klacht worden ingediend bij de tuchtrechter, aldus art. 5 Verordening op de kwaliteit. Daarnaast verzorgt de KNB geschillenbeslechting (mediation) voor de notaris en de cliënt. Hierdoor wordt gepoogd de notaris en de klagende cliënt tot een oplossing van het conflict te begeleiden.³⁵ Mocht dit niet slagen, dan kan de klagende cliënt een beroep doen op het tuchtrecht.³⁶

2.6.2 Bureau Financieel Toezicht

Op grond van art. 110 Wna is er een Bureau Financieel Toezicht (hierna: BFT). Met ingang van 2013 heeft het BFT de taak van integraal notarieel toezicht op de naleving van bepalingen van de Wna gekregen.³⁷ Voorheen lag de nadruk op financieel toezicht.³⁸ Het integraal toezicht ziet specifiek op het deskundig en zorgvuldig handelen door de notaris en of zijn handelen normconform is.³⁹ Ook is het BFT een adviesorgaan van de KNB, gelet op art. 89 lid 3 Wna. Dat artikel bepaalt dat de KNB over een ontwerp voor een verordening advies inwint van het BFT. Als toezichthouder heeft het BFT bijvoorbeeld op grond van art. 111a lid 2 Wna de bevoegdheid om persoonlijke gegevens en bescheiden van de notaris in te zien, voor zover deze gegevens de persoonlijke financiële administratie van de notaris betreffen.

Indien uit het toezicht blijkt dat het BFT voldoende grond heeft voor het opleggen van een tuchtmaatregel, kan zij op grond van art. 111b lid 1 Wna een klacht indienen bij de hierna te bespreken Kamer voor het notariaat. Ook kan het BFT niet-wettelijke handhavingsmaatregelen nemen, zoals een schriftelijke waarschuwing en pré-tuchtrechtelijke gesprekken met de notaris.⁴⁰

³³ H. van Wermeskerken, 'Op de bres voor het Latijnse notariaat', *Notariaat Magazine* 2012-4, p. 9.

³⁴ 'Audits', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek op *audits*).

³⁵ 'Tussenkomst KNB', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek op *bemiddeling*).

³⁶ H.F. van den Haak, *De notaris in appel*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2009, p. 43.

³⁷ H.J. van den Noort, 'Toezicht en handhaving door het BFT', *WPNR* 2012-6955, p. 923-931.

³⁸ B.C.M. Waaijer, 'Het Bureau Financieel Toezicht als goede toezichthouder', *WPNR* 2012-6937.

³⁹ Handhavingsbeleid Bureau Financieel Toezicht, *Staatscourant*, 2014, 36 066.

⁴⁰ Handhavingsbeleid Bureau Financieel Toezicht, *Staatscourant*, 2014, 36 066.

Verder heeft het BFT de bevoegdheid om bestuurlijke boeten op te leggen in het geval van overtredingen van administratieve voorschriften, aldus art. 111b lid 2 Wna.

2.6.3 Tuchtrecht

In art. 93 e.v. Wna is het toezicht op en de tuchtrechtspraak voor notarissen geregeld. Het uitgangspunt van het toezicht op notarissen is vastgelegd in art. 93 lid 1 Wna. Dit artikel bepaalt dat notarissen, toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen aan tuchtrechtspraak zijn onderworpen ter zake van handelen of nalaten in strijd met de bepalingen van de Wna of met de zorg of gedragingen die van notarissen mag worden verwacht ten behoeve van degenen waarvoor de notaris optreedt. Tuchtrechtelijke zaken worden, gelet op art. 94 lid 1 Wna, behandeld door de Kamers van het notariaat. In hoger beroep wordt de zaak behandeld door het Gerechtshof Amsterdam. Tegen de beslissing van het Hof is geen hogere voorziening toegelaten. Iedere belanghebbende kan, gelet op art. 99 lid 1 Wna, een klacht indienen bij de Kamer. Deze belanghebbenden kunnen de KNB, het BFT, cliënten of andere notarissen zijn. Het doel van het tuchtrecht is het op peil houden dan wel verhogen van de kwaliteit van het notariaat.⁴¹ Zo dient het tuchtrecht ook als middel om ongewenst gedrag van een notaris te signaleren en te voorkomen dat dit gedrag voortduurt.⁴² Een tuchtrechtelijke procedure heeft daarom een reparatoir karakter.

2.7 Verordening beroeps- en gedragsregels 2011

Een belangrijke, door de KNB opgestelde, verordening is de Verordening beroeps- en gedragsregels 2011 (hierna: Vbg).⁴³ De Vbg wordt gezien als een eerste voorwaarde voor de KNB om de eer en aanzien van het notariaat te kunnen waarborgen.⁴⁴ De Vbg bevat enkele bepalingen die bepaald gewenst gedrag of bepaalde handelingen van de notaris voorschrijven. Zo moet de notaris, gelet op art 19 Vbg, er zorg voor dragen dat zijn kantoor op een juiste en volledige presentatie naar buiten optreedt. In art. 2 Vbg is het uitgangspunt geformuleerd; de notaris gedraagt zich in de uitoefening van zijn beroep en daarbuiten zodanig dat het vertrouwen in het notariaat en in zijn eigen beroepsuitoefening niet wordt geschaad. Notarissen kunnen op grond van art. 98 lid 1 Wna worden onderworpen aan het tuchtrecht, indien zij in strijd handelen met bepalingen van de Vbg.

2.8 Tussenconclusie

De belangrijkste kerntaak van de notaris is het verlijden van authentieke akten. Deze bevoegdheid heeft hij op grond van de voor hem geldende Wna en bepalingen in het Burgerlijk Wetboek. Door het opnemen van een rechtshandeling in een authentieke notariële akte, heeft de akte te gelden als dwingendrechtelijk bewijs tegenover een ieder. De notaris dient daarmee de rechtszekerheid en rechtsbescherming in het rechtsverkeer. Gelet op die belangrijke rol, gelden er strikte benoembaarheidseisen. Naast het verlijden van notariële akten, kan de notaris ook optreden als partijadviseur of mediator. Wettelijke bepalingen die gelden voor de notaris, gelden ook voor kandidaat-notaris en toegevoegd notaris. De overkoepelende organisatie voor het notariaat is de KNB. Deze beroepsorganisatie heeft als algemene taak het bevorderen van een goede beroepsuitoefening en het zorgdragen voor de eer en aanzien van het notariaat. Ook laat het audits uitvoeren bij notariskantoren ter controle van de kwaliteit van de werkzaamheden van het betreffende kantoor. Verder verzorgt de KNB ook bemiddeling voor de cliënt, in het geval van conflicten met de notaris. Het BFT houdt ook toezicht op naleving van de Wna en Vbg. Notarissen zijn onderworpen aan het tuchtrecht ter zake van handelen of nalaten in strijd met wettelijke bepalingen. Een belangrijke verordening waarin verdere regels zijn opgenomen, is de Verordening Beroeps- en gedragsregels.

⁴¹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 429.

⁴² J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 430.

⁴³ M.I.W.E. Hillen-Muns, *Wet op het notarisambt*, Deventer: Kluwer 2009, p. 331.

⁴⁴ M.I.W.E. Hillen-Muns, *Wet op het notarisambt*, Deventer: Kluwer 2009, p. 331.

Hoofdstuk 3 Wettelijke normen en plichten voor de notaris

Zoals blijkt uit het voorgaande hoofdstuk, heeft de notaris een bijzondere en belangrijke rol in het rechtsverkeer. Om er voor te waken en te waarborgen dat de notaris zijn positie en werkzaamheden op een deugdelijke manier vervult, zijn er in de Wna en Vbg enkele algemene normen en plichten vastgelegd. In deze paragraaf worden de belangrijkste en relevante wettelijke normen en plichten uiteengezet.

3.1 Onafhankelijkheids- en onpartijdigheidsnorm

Het uitgangspunt van de uitoefening van de kerntaak van de notaris is dat hij zijn taak op een onafhankelijke en onpartijdige wijze uitoefent.⁴⁵ Dat is gecodificeerd in art. 17 lid 1 Wna. De notaris moet onpartijdig zijn, indien hij optreedt voor meerdere partijen.⁴⁶ Ook moet de notaris zijn onafhankelijkheid waarborgen bij andere werkzaamheden dan het verlijden van akten.⁴⁷ De onpartijdigheidsnorm kan worden omschreven als het waken op het niet meer zullen aantrekken van de belangen van bepaalde partijen dan die van anderen. De notaris mag de ene partij derhalve niet bevoordelen ten opzichte van de andere partij.⁴⁸

Een notaris kan als onafhankelijk worden beschouwd, indien zijn handelen niet wordt beïnvloed door afspraken met anderen.⁴⁹ Het zogenaamde provisieverbod van art. 9 Vbg oogt dit te waarborgen. Dit verbod houdt in dat het voor de notaris ongeoorloofd is om provisie te ontvangen of te betalen voor het aanbrengen van opdrachten. Dat betekent dat een notaris geen op geld waardeerbare tegemoetkoming mag ontvangen van personen die hem opdrachten geven of die door hem opdrachten krijgen.

Verder zijn er in de Wna zijn een aantal bepalingen opgenomen die illustreren wat moet worden verstaan onder onafhankelijkheid.⁵⁰ Zo mag een notaris bepaalde beroepen, zoals advocaat of deurwaarder, op grond van art. 9 Wna niet uitoefenen. Daarnaast mag een notaris op grond van art. 19 lid 1 Wna geen akte verlijden waarbij partijen tot een nauwe familierechtelijke betrekking (te weten bloed- of aanverwant tot en met de derde graad) met hem staan. Hieronder vallen bijvoorbeeld de echtgenoot, kinderen, broers en zussen van de notaris.⁵¹

Ook voegt art. 17 lid 2 Wna toe dat de notaris zijn ambt niet mag uitoefenen in dienstbetrekking of in enig ander verband waardoor zijn onafhankelijkheid of onpartijdigheid wordt of kan worden beïnvloed. In dit kader kan worden opgemerkt dat samenwerking tussen een netwerk van notarissen en een bank, waarbij de bank haar cliënten een aanbod doet om bij de notaris voor een bepaalde prijs de hypothecaire akte te passeren, is geoorloofd. Deze werkwijze is geoorloofd, omdat de betreffende notarissen de keuze krijgen om deel te nemen aan de diensten die met de bank zijn overeengekomen.⁵²

3.2 Ministerieplicht

Krachtens art. 21 lid 1 Wna heeft een notaris een zogenaamde ministerieplicht. De notaris is op grond daarvan verplicht de hem bij of op grond van de wet opgedragen of de door een partij verlangde werkzaamheden te verrichten.

⁴⁵ G.J.C. Lekkerkerker e.a., *De goede notaris: Over notariële deontologie*, s'-Gravenhage: Sdu 2010, p. 31.

⁴⁶ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 30.

⁴⁷ G.J.C. Lekkerkerker e.a., *De goede notaris: Over notariële deontologie*, s'-Gravenhage: Sdu 2010, p. 38.

⁴⁸ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 30.

⁴⁹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 30.

⁵⁰ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 29.

⁵¹ M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 13.

⁵² Hof Amsterdam 30 maart 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AV7725.

De ministerieplicht dient ter bevordering van de toegankelijkheid van de notariële dienstverlening.⁵³ Behoudens gegronde redenen, is de notaris gehouden aan zijn ministerieplicht. Dat volgt uit de parlementaire geschiedenis van art. 21 Wna.⁵⁴

De ministerieplicht is echter geen absolute plicht. In de overige leden van art. 21 Wna is namelijk bepaald in welke gevallen een notaris niet gehouden is aan zijn ministerieplicht. De notaris heeft op grond van art. 21 lid 2 Wna een aantal verplichte weigeringsgronden. Hij is verplicht tot weigering wanneer hij een redelijke overtuiging of het vermoeden heeft dat zijn verlangde werkzaamheden in strijd zullen zijn met het recht of de openbare orde, wanneer deze een ongeoorloofd doel of gevolg heeft of wanneer hij andere gegronde redenen voor weigering heeft.

Verdere weigeringsgronden worden gegeven in art. 6 lid 1 tot en met 3 Vbg. Zo is de notaris verplicht tot weigering, indien blijkt dat er misbruik wordt gemaakt van juridische onkunde of feitelijk overwicht, de inhoud van de akte in strijd is met de waarheid of hem wordt gevraagd niet controleerbare feiten vast te stellen. De notaris dient zelfstandig te oordelen of hij al dan niet zijn ministerieplicht dient te weigeren.⁵⁵

Naast het weigeren, heeft de notaris ook de mogelijkheid om een partij, die hem verzoekt tot het verrichten van zijn diensten, door te verwijzen naar een andere notaris binnen zijn kantoor of daarbuiten. Dat kan de notaris op grond van art. 21 lid 3 en 4 Wna, onder de voorwaarden dat de partij dit moet aanvaarden respectievelijk het belang van de partij wordt gediend met de doorverwijzing.

3.3 Geheimhoudingsplicht

De notaris heeft op grond van art. 22 Wna een geheimhoudingsplicht. Deze plicht houdt in dat de notaris, ten aanzien van al hetgeen waarvan hij uit hoofde van zijn werkzaamheden als zodanig kennis neemt, tot geheimhouding is verplicht. Deze verplichting strekt zich ook uit tot personen die onder zijn verantwoordelijkheid werkzaam zijn. Dit zijn bijvoorbeeld de kandidaat-notaris, toegevoegd notaris en andere medewerkers van zijn kantoor, aldus de laatste volzin van art. 22 lid 1 Wna. De geheimhoudingsplicht kan, gelet op art. 7 Vbg, worden doorbroken. Dat artikel bepaalt namelijk dat, in het geval de notaris een ernstig vermoeden heeft dat zijn cliënt een misdrijf beraamt of pleegt dat een ernstige inbreuk maakt op de rechtsorde, de notaris van dit vermoeden melding moet maken bij de Centrale Recherche Inlichtingendienst. Deze doorbreking wordt gerechtvaardigd, omdat de eer en het aanzien van de notaris in het gedrang zou komen, wanneer de notaris zich zou houden aan zijn geheimhoudingsplicht.

3.4 Zorgvuldigheidsplicht en informatie- en Belehringsplicht

De notaris heeft enkele bijzondere verplichtingen die betrekking hebben op de wijze waarop de notaris inhoudelijk zijn werkzaamheden dient uit te voeren. Deze plichten zijn de zorgvuldigheidsplicht en de in het verlengde daarvan liggende informatieplicht (en de ook daar weer van in het verlengde liggende Belehringsplicht). In deze paragraaf zullen de voorgenoemde plichten achtereenvolgens worden besproken.

3.4.1 Zorgvuldigheidsplicht

De algemene zorgvuldigheidsplicht (hierna: zorgplicht) is opgenomen in art. 17 lid 1 Wna. Dit artikel bepaalt dat de notaris in de uitoefening van zijn ambt de bij de rechtshandeling betrokken belangen van de partijen met de grootst mogelijke zorgvuldigheid behartigt. Deze zorgplicht valt uiteen in een drietal concrete plichten, te weten de plicht tot het doen van

⁵³ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 39.

⁵⁴ R.J. de Weijs & E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen, 'Actio Pauliana en notariële aansprakelijkheid; de notaris en het rechtsverkeer gezamenlijk in het nauw', *WPNR* 2012-6922, p. 216.

⁵⁵ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 41.

wilscontrole, de onderzoeksplicht (rechercheplicht) en de in de volgende paragraaf te bespreken informatieplicht.

De plicht tot het doen van wilscontrole houdt in dat de notaris moet controleren of de inhoud van de akte overeenkomt met de wil van de partij(en) en of de partijen instemmen met de in de akte opgenomen bepalingen.⁵⁶ De notaris moet daarom de wil van zijn cliënt(en) onderzoeken.⁵⁷ De KNB heeft hiervoor het zogenaamde Stappenplan ter Beoordeling van Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening opgesteld.⁵⁸ Dit stappenplan maakt duidelijk dat de notaris adequate vragen moet stellen en voldoende met de cliënt moet bespreken, zodat hij kan oordelen of de cliënt al dan niet wilsbekwaam is.⁵⁹

Op grond van zijn onderzoeks- dan wel rechercheplicht moet de notaris controleren of de inhoud van de akte feitelijk en juridisch juist is.⁶⁰ Ook moet hij nagaan aan welke wettelijke verplichtingen de beoogde rechtshandeling moet voldoen, wil deze rechtsgeldig tot stand komen. In beginsel mag de notaris uitgaan van de door zijn cliënten gegeven mondelinge en schriftelijke informatie. In het geval van onduidelijkheid of tegenstrijdigheid in de verkregen informatie, dient de notaris zijn onderzoek uit te breiden.⁶¹

3.4.2 Informatie- en Belehrungsplicht

In het verlengde van de zorgplicht, ligt de informatieplicht van art. 43 Wna. Dit artikel geeft specifieke voorschriften die de notaris na moet leven bij het verlijden van de notariële akte. Deze voorschriften vloeien voort uit de vertrouwens- en toezichthoudende rol die de notaris heeft voor zijn cliënten.⁶² Zo moet de notaris, alvorens over te gaan tot het verlijden van de akte, aan de verschijnende personen mededeling doen van de zakelijke inhoud en een toelichting daarop geven. Deze informatieverschaffing moet, gelet op art. 43 lid 1 Wna, middels een contactmoment tussen notaris en cliënt plaatsvinden. De informatieplicht van de notaris geeft de cliënt de mogelijkheid om de akte en de inhoud daarvan volledig op zich te laten inwerken en om zelf de reikwijdte van de akte te onderzoeken.⁶³ De notaris heeft aan zijn informatieplicht voldaan, indien hij ervan is overtuigd dat de verschijnende personen hebben begrepen wat de inhoud van de akte is.⁶⁴

De notaris heeft naast zijn informatieplicht ook een zogenaamde Belehrungsplicht.⁶⁵ Dit vloeit voort uit het Groningse Huwelijksvoorwaarden arrest.⁶⁶ Thans is de Belehrungsplicht gecodificeerd in art. 43 lid 1 Wna en art. 5 Vbg. Op grond van de voorgenoemde artikelen, behelst deze plicht dat notaris zijn cliënten, zo nodig, dient te wijzen op de gevolgen die voor hen uit de inhoud van de akte (kunnen) voortvloeien. Ook dient hij niet alleen te wijzen op de rechtsgevolgen, maar dient hij ook te controleren of cliënten begrijpen wat de gevolgen zijn. Ook deze plicht volgt uit zijn functie. Hij is immers beroepshalve gehouden naar vermogen te voorkomen dat misbruik wordt gemaakt van juridische onkunde en feitelijk overwicht.⁶⁷

⁵⁶ Hof Leeuwarden 24 april 2012, ECLI:NL:GHLEE:2012:BW3951.

⁵⁷ B.C.M. Waaijer & F. van der Woude, 'Marktwerking en oorzaken van een explosieve groei van claims', *WPNR* 2004-6586, p. 593.

⁵⁸ 'Stappenplan voor het notariaat', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek stappenplan notariaat).

⁵⁹ KNB, *Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening*, 's-Gravenhage: KNB 2006.

⁶⁰ Rb. Amsterdam 19 februari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:779.

⁶¹ Rb. Amsterdam 19 februari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:779.

⁶² Rapport Commissie Evaluatie Wet op het notarisambt, *Het beste van twee werelden*, 's-Gravenhage: Ministerie van Justitie 2005, p. 13.

⁶³ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 137.

⁶⁴ Hof Amsterdam 22 april 2014, ECLI:NL:GHAMS:2014:1407.

⁶⁵ F. Schonewille e.a., *Notaris en scheiding*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2009, p. 38.

⁶⁶ HR 20 januari 1989, ECLI:NL:HR:1989:AD0586.

⁶⁷ HR 20 januari 1989, ECLI:NL:HR:1989:AD0586.

Hij moet er zeker van zijn dat een zwakkere partij weet welke specifieke risico's kunnen volgen uit een voorgenomen rechtshandeling.⁶⁸

Onder het wijzen op de gevolgen wordt ook verstaan het waarschuwen op de risico's die zich kunnen openbaren.⁶⁹ De notaris moet waarschuwen voor en tegen de specifieke en bezwarende rechtsgevolgen die de betreffende rechtshandeling met zich mee kan brengen.⁷⁰ Dit maakt duidelijk dat wat de notaris daadwerkelijk moet mededelen, afhangt van de omstandigheden van het geval.⁷¹ Een factor die invloed kan hebben op de wijze waarop en waarover de notaris moet Belehren, is de deskundigheid van de bij de akte betrokken partijen.⁷²

Wanneer de Belehrung moet plaatsvinden, volgt wederom uit art. 43 lid 1 Wna. De notaris dient dat in ieder geval te doen alvorens de akte te passeren. De wetgever gebruikt de woorden 'zo nodig', wat het incidentele karakter van de Belehrungsplicht benadrukt. De Belehrung kan ook, maar echter niet alleen, tijdens het voortraject van de passering van de definitieve akte plaatsvinden.

De persoon die mag en moet Belehren, is de notaris zelf. Die regel geldt met uitzondering van het geval waarin er sprake is van waarneming.⁷³ Waarneming houdt in dat een kandidaat-notaris of toegevoegd notaris, in het geval dat de notaris zijn ambt door bijvoorbeeld ziekte of ontslag niet kan uitoefenen, namens de afwezige notaris akten mag tekenen.⁷⁴ Behoudens dat de gevallen dat de kandidaat-notaris optreedt als waarnemer voor de notaris, is de kandidaat-notaris niet bevoegd om te Belehren in de plaats van de notaris.⁷⁵ Een toegevoegd notaris is echter wel bevoegd om te Belehren.⁷⁶ De notaris dient persoonlijk contact te hebben met zijn cliënt en hij moet ook nagaan of de betreffende akte passend is en werkelijk is waar de cliënt behoefte aan heeft.⁷⁷ Het uitgangspunt en meest tegemoetkomend aan art. 43 lid 1 Wna, is dat de notaris persoonlijk contact heeft met zijn cliënt. Tijdens dit persoonlijk contact moet de notaris afgestemde informatie verstrekken.⁷⁸ Indien de notaris niet (altijd) zelf aanwezig is bij het passeren van akten en de Belehrung overlaat aan zijn medewerkers, voldoet hij niet aan zijn Belehrungsplicht.⁷⁹ Indien de notaris de akte niet doorneemt met zijn cliënt, heeft de notaris per definitie niet voldaan aan zijn Belehrungsplicht.⁸⁰

In hoeverre de notaris ook over niet-civielrechtelijke gevolgen moet Belehren, kan het volgende worden gezegd. De cliënt mag daarbij verwachten wat hij in redelijkheid van een notaris mag verwachten, anderzijds mag de notaris verwachten dat de cliënt kennis heeft. Dat is een onduidelijke norm en brengt teweeg dat in hoeverre de notaris ook over niet-civielrechtelijke gevolgen moet Belehren, afhangt van de omstandigheden van het geval.

⁶⁸ R.J. de Weijts & E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen, 'Actio Pauliana en notariële aansprakelijkheid; de notaris en het rechtsverkeer gezamenlijk in het nauw', *WPNR* 2012-6922, p. 216.

⁶⁹ Rb. Overijssel 2 april 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:1976.

⁷⁰ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 22.

⁷¹ Rb. Noord-Nederland 8 oktober 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:4862.

⁷² HR 27 maart 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0557.

⁷³ F.A. Baggerman, 'Belehrung door een toegevoegd notaris', *JBN* 2012-22, p. 3.

⁷⁴ 'Aanstelling notaris', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek op *waarneming*).

⁷⁵ F.A. Baggerman, 'Belehrung door een toegevoegd notaris', *JBN* 2012-22, p. 3.

⁷⁶ F.A. Baggerman, 'Belehrung door een toegevoegd notaris', *JBN* 2012-22, p. 3.

⁷⁷ Hof Amsterdam 17 november 2005, ECLI:NL:GHAMS:2005:AU6548.

⁷⁸ Hof Amsterdam 22 juli 2004, ECLI:NL:GHAMS:2004:AQ4770.

⁷⁹ Hof Amsterdam 20 september 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BT2343.

⁸⁰ Hof Amsterdam 9 april 2013, ECLI:NL:GHAMS:2013:CA2557.

Indien de notaris meent dat hij zijn cliënt over een bepaald aspect niet goed zou kunnen informeren, heeft de notaris de mogelijkheid om hem hiervoor door te verwijzen naar een deskundige derde.⁸¹

3.5 Tussenconclusie

Het notarisambt is omkleed met verschillende zwaarwegende plichten. Deze plichten vloeien voort uit de Wna, Vbg en de jurisprudentie. Ten eerste wordt voorop gesteld dat de notaris onafhankelijk en onpartijdig zijn ambt moet uitoefenen. Dat houdt in dat de notaris zijn handelen niet mag laten beïnvloeden door afspraken met andere personen. In het verlengde daarvan ligt het provisieverbod, inhoudende het verbod om op geld waardeerbare tegemoetkomingen te ontvangen voor het geven of krijgen van opdrachten. Onpartijdigheid houdt in dat een notaris de belangen van bepaalde partijen niet meer mag aantrekken dan die van anderen of in andere woorden een partij niet mag bevoordelen ten opzichte van de ander. In dat kader mag hij ook geen akten verlijden voor partijen waar hij een nauwe familierechtelijke betrekking mee heeft. Ook mag hij geen bepaalde beroepen naast zijn beroep uitoefenen, zoals werkzaam zijn als advocaat of deurwaarder. Ook heeft de notaris een ministerieplicht, inhoudende dat de notaris verplicht is om de hem verlangde werkzaamheden uit te voeren. Onder bepaalde omstandigheden is hij verplicht tot weigering of kan hij partijen doorverwijzen. De notaris heeft ook een geheimhoudingsplicht, strekkende tot het geheimhouden van alle informatie die hij door zijn werkzaamheden ter beschikking krijgt. Als laatste belangrijke algemene plichten, kunnen de zorgvuldigheidsplicht, informatieplicht en Belehrungspflicht worden genoemd. De notaris moet de belangen van de partijen waarvoor hij optreedt met de grootst mogelijke zorgvuldigheid behartigen. Deze plicht houdt ook in het geven van informatie en Belehrung. De notaris is verplicht om persoonlijk partijen mededeling van en toelichting te geven op de zakelijke inhoud van een akte. Verder moet hij persoonlijk partijen waarschuwen voor de gevolgen en risico's die kunnen optreden bij de betreffende rechtshandeling. Hij dient niet alleen te informeren en waarschuwen, maar hij moet ook nagaan of zijn cliënten de inhoud en de gevolgen van de akte begrijpen.

⁸¹ J.C.H. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012, p. 23.

Hoofdstuk 4 Wettelijke stand van zaken betreffende digitale totstandkoming notariële akten

In dit hoofdstuk zal worden nagegaan in hoeverre de, voor de notaris geldende, wettelijke normen en plichten de mogelijkheid bieden om notariële akten via internet tot stand te laten komen. Deze normen en plichten moeten immers in acht worden genomen, wil de notaris een rechtsgeldige en deugdelijke notariële akte opleveren. Als eerste zal worden besproken welke ruimte de wettelijke verplichtingen bieden voor de digitalisering van de totstandkoming van notariële akten. Daarna zal worden nagegaan welke relevante rechtsregels uit de jurisprudentie kunnen worden gedistilleerd. Ter volledigheid zal er een beschrijving worden gegeven van de juridische toelaatbaarheid van de volledig digitale (lees: elektronische) akte en passeersessie. Ter afsluiting wordt er een tussenconclusie gegeven.

4.1 Wettelijke normen en verplichtingen in de digitale omgeving

Onderkend wordt dat het toepassen van ICT door de notaris op gespannen voet kan staan met huidige wet- en regelgeving, omdat de huidige wettelijke bepalingen en beroepsregels niet voor deze omstandigheden zijn geschreven.⁸² In deze paragraaf zal worden nagegaan hoe deze notariële normen en plichten zich verhouden tot deze situatie. Voor wat in dit hoofdstuk moet worden verstaan onder het "via internet genereren van notariële akten", wordt verwezen naar paragraaf 1.9.3.

4.1.1 Onafhankelijkheids- en onpartijdigheidsnorm in de digitale omgeving

Dat een notariële akte grotendeels via internet tot stand zou komen, doet niet af aan de toepasselijkheid van de Wna en Vbg. De werkzaamheden die hiervoor moeten worden uitgevoerd, vallen immers onder de omschrijving van art. 2 lid 1 Wna. Er is geen bezwaar om de bepalingen van de Wna analoog toe te passen op de, via internet, tot stand gekomen akte.⁸³ Dat gezegd hebbende, moet de notaris ook bij het via internet verrichten van notariële werkzaamheden voldoen aan zijn normen en plichten. Mede lettend op de algemene norm van art. 2 Vbg, moet de notaris zich houden aan al zijn verplichtingen bij het uitvoeren van werkzaamheden teneinde het opleveren van een, via internet, tot stand gekomen notariële akte.⁸⁴ Zoals in hoofdstuk 3 besproken, houdt deze norm in dat de notaris zich niet mag gedragen op een wijze waarop hij het vertrouwen in het notariaat en zijn beroepsuitoefening zou schaden. Wil de notaris een rechtsgeldige en juridisch bruikbare authentieke notariële akte opleveren, dan moet hij voldoen aan zijn wettelijke plichten.

De bepalingen van art. 17 e.v. Wna maken het duidelijk dat de notaris voldoende informatie moet verkrijgen om op basis daarvan een oordeel over zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid te vormen en vervolgens te beslissen of hij deze normen al dan niet schendt of zou kunnen schenden. Zolang de notaris zorg draagt voor voldoende communicatie en informatie-uitwisseling ter beoordeling of hij al dan niet onafhankelijk en onpartijdig kan optreden, zal hij zijn onpartijdigheid en onafhankelijkheid kunnen waarborgen. Middels een vragenlijst, het opvragen van persoonlijke gegevens (met een navolgende controle) of het gebruik van digitale communicatiemiddelen, kan de notaris achterhalen waarvoor en door wie zijn diensten worden verlangd.

Om zijn onpartijdigheid en onafhankelijkheid te kunnen waarborgen, kan de notaris een groepsvideogesprek houden met zijn cliënten. Deze communicatietechniek maakt het mogelijk om met tien personen (inclusief de notaris) tegelijkertijd een gesprek met beeld en

⁸² G.J.C. Lekkerkerken, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013, p. 322.

⁸³ Zie bijvoorbeeld H. van Wermeskerken, 'Hoe werkt de belehrung op afstand, via internet?', *Notariaat Magazine* 2014-3, p. 27.

⁸⁴ Hof Arnhem 1 september 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BK1552.

geluid te voeren.⁸⁵ Op deze wijze kan de notaris zijn cliënten tegelijkertijd te woord staan en ieder de gelegenheid geven zaken te bespreken en toelichting te vragen. Tijdens een dergelijke bespreking kan de notaris de belangen van zijn cliënten in kaart brengen. Ook kan hij het gesprek desnoods begeleiden of aansturen, waardoor de notaris niet de schijn van partijdigheid en onafhankelijk wekt. Hij zal daarvoor ieder de mogelijkheid moeten geven om hun belangen kenbaar te maken en om voldoende advies en uitleg te krijgen. Gespreksverslagen en aantekeningen kunnen vervolgens in het betreffende cliëntendossier worden opgenomen, zodat de notaris kan bewijzen dat hij aan de betreffende plichten en normen heeft voldaan.

4.1.2 Ministerieplicht in de digitale omgeving

De notaris kan zijn ministerieplicht in een digitale omgeving naleven, als hij in beginsel iedereen toegang verschaft tot zijn digitale notariële dienstverlening. Hij kan zijn webpagina echter wel uitsluitend beschikbaar stellen voor het opstellen van bepaalde akten. Op de webpagina kan worden aangegeven dat de cliënt voor andere akten of maatwerk contact op kan nemen met de notaris. De notaris zou hiervoor dezelfde weigeringsgronden kunnen gebruiken die hij ter beschikking heeft bij het weigeren van notariële diensten via de traditionele weg. Uit de uitkomst van een vragenlijst kan bijvoorbeeld blijken dat de aangeboden akte niet voldoet aan de wensen en behoefte van partijen en daardoor niet zal volstaan. In dat geval kan de notaris toegang tot zijn digitale dienstverlening weigeren, omdat dat immers een gegronde reden is in de zin van art. 21 lid 2 Wna. Vervolgens kan de notaris aan zijn cliënt melden dat hij een bespreking op kantoor kan houden.

Om al dan niet tot weigering of doorverwijzing te komen, moet de notaris er voor zorgen dat hij voldoende informatie verkrijgt over de cliënt en de omstandigheden waarin de cliënt zijn diensten verlangt. Ook dat kan door gebruik van digitale communicatiemiddelen of geautomatiseerde vragenlijsten, zoals gebruikelijk bij de HEMA-Notarisservice.⁸⁶

4.1.3 Geheimhoudingsplicht in de digitale omgeving

Uit jurisprudentie blijkt dat het op een deugdelijke wijze opslaan van cliëntgegevens op dataservers ook valt onder de geheimhoudingsplicht.⁸⁷ De notaris kan, door het treffen van passende maatregelen, waarborgen dat via internet uitgewisselde informatie tussen hem en zijn cliënt blijft. Zo kan worden gedacht aan het opstellen en hanteren van interne richtlijnen en protocollen, waarin wordt beschreven op welke wijze notarissen en medewerkers dienen om te gaan met via internet uitgewisselde en verkregen informatie.

Tevens kan deugdelijke server- en webpaginabeveiliging de geheimhouding waarborgen. Dit kan bijvoorbeeld door het toepassen van zogenaamde gecertificeerde protocollen. Een voorbeeld hiervan is het TLS protocol. Door het gebruik van dit protocol wordt de verbinding en informatie-uitwisseling tussen de (webpagina van de) notaris en zijn cliënt afgesloten van tussenpersonen.⁸⁸ Ook door de webpagina en de webserver met enige regelmaat te laten testen door zogenaamde pentesters, kunnen beveiligingsproblemen in kaart worden gebracht en op basis daarvan worden verbeterd.⁸⁹ Het niet hebben van deugdelijke elektronische beveiliging is een reëel risico, gekeken naar de digitale inbraak bij DigiNotar.⁹⁰ Dit bedrijf gaf zogenaamde veiligheidscertificaten uit. Die konden worden gebruikt voor het authenticeren van webpagina's.⁹¹

⁸⁵ 'Alle functies', Skype, www.skype.nl, zoek op functies.

⁸⁶ Hof Amsterdam Notariskamer 2 oktober 2014, ECLI:NL:TNORAMS:2014:34.

⁸⁷ Hof Amsterdam Notariskamer 2 oktober 2014, ECLI:NL:TNORAMS:2014:34.

⁸⁸ I. Ristic, *Bulletproof SSL and TLS*, Londen 2014: Feisty Duck, p. 1.

⁸⁹ G. Weidman, *Penetration testing: a hands-on introduction to hacking*, San Francisco: No Starch Press 2014, p. 2.

⁹⁰ I. Ristic, *Bulletproof SSL and TLS*, Londen 2014: Feisty Duck, p. 99.

⁹¹ 'Vraag en antwoord over DigiNotar', *Rijksoverheid* 5 september 2011, www.rijksoverheid.nl (zoek op DigiNotar).

Doordat er, onder andere, verouderde webserversoftware en geen antivirussoftware werd gebruikt, kon het netwerk van DigiNotar geen weerstand bieden tegen een digitale inbraak.⁹² Om die reden heeft de KNB de zogenaamde Stichting Rechtszekerheid Digitaal opgericht.⁹³ Deze stichting zal kwaliteitseisen voor notariële ICT toepassingen gaan ontwikkelen.⁹⁴

4.1.4 Zorgvuldigheidsplicht in de digitale omgeving

Zoals beschreven in hoofdstuk 3, omvat de zorgplicht de wilscontrole, de onderzoeksplicht en de in de volgende paragraaf te bespreken informatieplicht. Zolang de notaris zich ervan kan vergewissen dat hij zijn taak met de grootst mogelijke zorgvuldigheid uitoefent, hoeft een grotendeels via internet tot stand gekomen akte niet in strijd te zijn met zijn zorgplicht. De wet stelt immers geen voorwaarde dat deze verplichtingen uitsluitend fysiek mogen worden uitgevoerd, wat de deur opent tot bespreking van deze normen in een digitale omgeving.

In het kader van zijn plicht tot het controleren van de wil van zijn cliënt, dient de notaris er voor te zorgen dat de (inhoud van de) akte overeenkomt met hetgeen partijen daadwerkelijk beogen. Door middel van het gebruiken van de eerder genoemde digitale video- en audiocommunicatiemiddelen, kan de notaris zijn wilscontrole uitvoeren. Hij kan via deze middelen immers vragen stellen aan zijn cliënt. Verder kan een nader te ontwikkelen Stappenplan Beoordeling Wilscontrole via internet ten behoeve van digitale notariële dienstverlening de notaris helpen bij zijn wilscontrole. Middels een dergelijk stappenplan zou de notaris bijvoorbeeld kunnen beoordelen of hij alle benodigde vragen heeft gesteld en hij signalen van een gebrekkige wil heeft kunnen opmerken. Stappenplannen worden immers al toegepast bij de beoordeling of iemand al dan niet wilsbekwaam is.⁹⁵

De notaris is op grond van art. 39 lid 1 Wna jo. art. 1 lid 1 sub a onder 12 Wna jo. art. 3 e.v. Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) verplicht om de identiteit van zijn cliënt vast te stellen. Digitale identiteitscontrole kan hiervoor worden gebruikt, zoals de in ontwikkeling zijnde NotarisID.⁹⁶ Dit kan worden gebruikt ter vaststelling van de identiteit van de persoon met wie de notaris contact heeft. Door het scannen van het paspoort van de cliënt worden de cliëntgegevens automatisch opgenomen in de notariële datasystemen. De notaris kan vervolgens de gedigitaliseerde gegevens (op authenticiteit) controleren bij de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (hierna: GBA) en het Verificatie Informatie Systeem (hierna: VIS). Vervolgens geeft de notaris een digitaal certificaat aan zijn cliënten, waarmee zij zich via internet kunnen identificeren.⁹⁷ Op deze wijze krijgen cliënten een digitaal identiteitsbewijs, waarmee zij toegang kunnen krijgen tot het gebruik van digitale communicatiemiddelen met de notaris.⁹⁸ Door het gebruik van een NotarisID kan de identiteit van een persoon juridisch onweerlegbaar worden vastgelegd en tegenover derden worden aangetoond.⁹⁹

Zijn onderzoeks- dan wel rechercheplicht kan de notaris digitaliseren door het doen van digitale controle en het raadplegen van elektronische systemen. Dat zijn bijvoorbeeld de GBA, het VIS en het Centraal Testamentenregister (CTR).¹⁰⁰ Overigens kan worden opgemerkt dat er het zogenaamd KIK-aktesysteem reeds wordt toegepast in de praktijk.

⁹² J.R. Prins, *Diginotar Certificate Authority breach "Operation Black Tulip"*, Delft 2011: Fox-IT, p. 9.

⁹³ L. van Almelo, 'Digitale dienstverlening in stroomversnelling', *Notariaat Magazine* 2014-10, p. 10.

⁹⁴ 'Toetsing en certificering', *Stichting Rechtszekerheid Digitaal*, www.rechtszekerheiddigitaal.nl (zoek op *Toetsing*).

⁹⁵ Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, '*Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening*', 's-Gravenhage: KNB 2006.

⁹⁶ L. van Almelo, Congres 'rechtszekerheid digitaal': Nieuw gereedschap voor een oude taak, *Notariaat Magazine* 2014-12, p. 12.

⁹⁷ L. van Almelo, 'Digitale dienstverlening in stroomversnelling', *Notariaat Magazine* 2014-10, p. 8.

⁹⁸ 'Wat is notaris ID?', *NotarisID*, www.notarisid.nl (zoek op *NotarisID*).

⁹⁹ 'Wat is notaris ID?', *NotarisID*, www.notarisid.nl (zoek op *NotarisID*).

¹⁰⁰ L. van Almelo, 'Belastingapp verdringt papier en koerier', *Notariaat Magazine* 2012-12, p. 9.

Dit systeem houdt in dat kadastergegevens volledig digitaal en automatisch in bepaalde akten kunnen worden gezet en verwerkt bij het kadaster.¹⁰¹ De voorgenoemde systemen digitaliseren de notariële onderzoeksplicht.¹⁰²

4.1.5 Informatie- en Belehrungsplicht in de digitale omgeving

Dat de notaris, uit hoofde van art. 43 Wna, informatie en Belehrung moet verschaffen, is besproken in hoofdstuk 3. Voor een beschrijving van wat deze plichten specifiek inhouden, wordt dan ook verwezen naar hoofdstuk 3.

Gelet op de woorden ‘alvorens’ en ‘zo nodig’ in art. 43 lid 1 Wna, moet de notaris vóór de passering informatie- en Belehrung verschaffen. Het informeren en Belehren zou met het gebruik van digitale communicatiemiddelen mogelijk kunnen zijn. Hierbij kan worden gedacht aan het gebruik van audio- en videocommunicatie, zoals FaceTime en Skype.¹⁰³ In de bancaire dienstverlening wordt er hypotheekadvies via webcamgesprekken gegeven.¹⁰⁴ Ook kunnen e-mail en chatsessies worden gebruikt.¹⁰⁵ Digitale communicatiemiddelen maken het immers mogelijk om de cliënt deugdelijk en volledig in te lichten, met inachtneming van zijn persoonlijke situatie.¹⁰⁶ Verder heeft het niet laten plaatsvinden van een fysiek contactmoment tussen de notaris en zijn cliënt, met uitzondering van de ondertekening, niet tot gevolg dat de notaris in strijd handelt met art. 43 Wna.¹⁰⁷

De bovengenoemde digitale communicatiemiddelen kunnen, al dan niet in combinatie met elkaar, ervoor zorgen dat de cliënt kennis kan nemen van de akte, de inhoud van de akte kan begrijpen en kan worden gewezen op de risico's en rechtsgevolgen van de akte. Tevens staat het de notaris vrij om, via e-mails en het weergeven van tekstblokken met informatie of hyperlinks naar bronnen op zijn webpagina, informatie te verschaffen aan zijn cliënten. Het geven van deze informatie op webpagina's zou echter niet een persoonlijk gesprek met een deskundig juridisch adviseur (lees: notaris) kunnen vervangen.¹⁰⁸ Daarom is het van belang om deze digitale informatie zo zorgvuldig mogelijk te geven. Digitale informatieververschaffing zal voor de cliënt begrijpelijk zijn als de informatie (teksten) op een, voor de cliënt, leesbare en begrijpelijke wijze wordt weergegeven.¹⁰⁹ Het in begrijpelijk taal weergeven van de akte kan uitnodigen tot lezen en resulteren in het beter informeren van de cliënt.¹¹⁰

Ook dient de informatie specifiek op de cliënt te zijn afgestemd.¹¹¹ De notaris mag derhalve niet volstaan met het geven van (steeds dezelfde) algemene informatie. Wanneer de notaris via internet zijn cliënt voldoende specifieke en afgestemde informatie verschaft, zal hij voldoen aan de door KNB gestelde criteria betreffende de zorgplicht (en informatieplicht).¹¹²

¹⁰¹ 'KIK', Kadaster, www.kadaster.nl (zoek op KIK).

¹⁰² T. Scheltema, ICT in het notariaat: De digitale toekomst, *Notariaat Magazine* 2010-3, p. 8.

¹⁰³ H. van Wermeskerken, 'Hoe werkt de belehrung op afstand, via internet?', *Notariaat Magazine* 3, maart 2014, p. 27.

¹⁰⁴ Zie bijvoorbeeld 'Hypotheekadvies via de webcam', ABN AMRO, www.abnamro.nl (zoek op *hypotheekadvies via de webcam*).

¹⁰⁵ Zie bijvoorbeeld 'Business group chat, file sharing, group decision making', *Campfire*, campfirenow.com (zoek op *group chat*).

¹⁰⁶ G.J.C. Lekkerkerker, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013, p. 324.

¹⁰⁷ P.C. van Es, 'Innovaties in het notariaat; een wettelijk en tuchtrechtelijk kader', *WPNR* 2014-7013, p. 471-478.

¹⁰⁸ 'Voorlichting over gevolgen echtscheiding essentieel', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie*, www.knb.nl (zoek op *voorlichting over gevolgen echtscheiding*).

¹⁰⁹ E. van den Brink-Baggerman, 'Begrijpelijke taal in notariële akten, kan dat? Onbegrijpelijke taal in notariële akten, mag dat?', *WPNR* 2014-7029, p. 742-746.

¹¹⁰ E. van den Brink-Baggerman, 'Begrijpelijke taal in notariële akten, kan dat? Onbegrijpelijke taal in notariële akten, mag dat?', *WPNR* 2014-7029, p. 724-746.

¹¹¹ Hof Amsterdam 22 juli 2004, ECLI:NL:GHAMS:2004:AQ4770.

¹¹² Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, *Peer review in het notariaat: Intercollegiale toetsing als instrument voor bevordering van de kwaliteit in de notariële praktijk*, 's-Gravenhage: KNB 2010, p. 23.

De notaris kan verder via e-mail een leesbare concept-akte nazenden, welke is voorzien van toelichtingen op specifieke clausules. Dat is een geaccepteerde vorm van Belehrung.¹¹³ Hij zal daarmee kunnen voldoen aan de, in art. 43 lid 1 Wna, gestelde eis dat cliënten tijdig van tevoren de gelegenheid moeten krijgen om kennis te nemen van de inhoud van de akte.¹¹⁴ Het alleen nazenden van een concept-akte is echter onvoldoende om te kunnen voldoen aan de Belehrungspflicht.¹¹⁵

Ook zou de notaris er altijd voor moeten waken dat hij bijzondere omstandigheden, al dan niet via een digitaal systeem, kan signaleren en vervolgens stappen kan ondernemen. Deze bijzondere omstandigheden zijn bijvoorbeeld situaties waarbij de cliënt goed geïnformeerde en gefundeerde keuzes moet maken of wanneer er ongebruikelijke clausules in de akte zijn opgenomen.¹¹⁶ In dat geval is het wenselijk dat de notaris hierover uitgebreide (digitale) informatie en Belehrung verschaft vóór de passeersessie, wil hij aan art. 43 Wna voldoen.

Verder moet de cliënt altijd in de gelegenheid worden gesteld om vóór en tijdens de passering vragen te kunnen stellen over de betreffende akte.¹¹⁷ De notaris dient zijn informatieverschaffing en Belehrung te allen tijde, dus ook digitaal, persoonlijk te verrichten.¹¹⁸ Uiteraard gelden ook de overige plichten en eisen voor de notaris die hij op grond van zijn informatie- en Belehrungspflicht heeft, zoals besproken in hoofdstuk 3.

Bij het passeren van een akte bij volmacht wordt van de notaris, ten aanzien van de Belehrung, meer verwacht. Dat neemt niet weg dat ook bij het digitaal informeren en Belehren van de volmachtgever, de notaris kan voldoen aan art. 43 lid 1 Wna. Indien de notaris via internet persoonlijk contact heeft met de volmachtgever, hem informatie verstrekt en per e-mail een toelichting op de akte nazendt, kan dat immers voldoende Belehrung zijn.¹¹⁹

4.2 Rechtsregels uit jurisprudentie

Uit de uitspraak inzake de HEMA-Notarisservice kunnen rechtsregels worden gedistilleerd die betrekking hebben op het door cliënten via internet genereren van notariële akten, waarbij er via internet informatie- en Belehrungsverschaffing plaatsvindt. Door deze uitspraak op, voor dit onderzoek, relevante punten te analyseren, kan worden nagegaan onder welke voorwaarden notariële akten grotendeels via internet tot stand mogen komen. In deze paragraaf zullen de klachten van de KNB en de behandeling van de Kamer achtereenvolgens worden besproken.

4.2.1 Belangrijke aspecten bij digitale werkwijze

In dit arrest heeft de Kamer voor het notariaat (lees: tuchtrechter) zich gebogen over de vraag in hoeverre notarissen aan hun wettelijke verplichtingen voldoen, indien hun cliënten via de webpagina van de HEMA een akte genereren. Door te kijken naar de klachten van de KNB over de HEMA-Notaris, kan in kaart worden gebracht wat belangrijke aspecten zijn met betrekking tot het via internet tot stand komen van notariële akten. De reden om de HEMA-Notaris tuchtrechtelijk te laten beoordelen, was dat het voor de KNB niet duidelijk was in hoeverre deelnemende notarissen voldeden aan de voor hun geldende wet- en regelgeving.

¹¹³ E. van den Brink-Baggerman, 'Begrijpelijke taal in notariële akten, kan dat? Onbegrijpelijke taal in notariële akten, mag dat?', *WPNR* 2014-7029, p. 742-746.

¹¹⁴ E. van den Brink-Baggerman, 'Begrijpelijke taal in notariële akten, kan dat? Onbegrijpelijke taal in notariële akten, mag dat?', 2014-7029, p. 742-746.

¹¹⁵ F. de Vries, 'Belehrungspflicht voorkomt misbruik van juridische onkunde', *Rendero Actueel* 17 oktober 2014, www.renderoactueel.com (zoek op *Belehrungspflicht*).

¹¹⁶ P.C. van Es, 'Innovaties in het notariaat; een wettelijk en tuchtrechtelijk kader', *WPNR* 2014-7013, p. 471-478.

¹¹⁷ G.J.C. Lekkerkerker, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013, p. 324.

¹¹⁸ Zie bijvoorbeeld Hof Amsterdam 20 september 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BT2343.

¹¹⁹ Hof 's-Gravenhage 10 december 2014, ECLI:NL:TNORDHA:2014:40.

De KNB was van mening dat het steeds meer door de cliënt laten maken of genereren van notariële akten zou leiden tot een verschraving van de rechtszekerheid en de zorgplicht van de notaris. Verder zou de notaris geen enkele regie, zeggenschap of toezicht hebben in de verschillende fases van de werkwijze van de HEMA-Notaris. Ook zou de geheimhoudingsplicht, vertrouwensrelatie tussen de notaris en cliënt en de zorgplicht worden geschonden, omdat de cliëntgegevens op de servers van de HEMA werden opgeslagen.

De constructie van de HEMA-Notaris zou, volgens de KNB, resulteren in het niet voldoen aan de zorgplicht in de situatie dat de cliënt heeft gekozen voor een goedkope standaardakte en daarmee het risico loopt dat de cliënt zich aan zijn keuze zal vasthouden, ook bij navraag door de notaris, terwijl de gekozen akte niet op zijn persoonlijke omstandigheden is toegesneden. Verder voegt de KNB daar aan toe dat er geen sprake is van een open inventarisatie van de behoefte en situatie van de betrokken partijen voorafgaand aan een concreet advies en concrete conceptakte.

Ook zou er volgens de KNB een risico bestaan dat de vrije en wil van de cliënt niet onafhankelijk zou worden gevormd. De cliënt zal immers proberen om na betaling door te gaan met het afmaken van de akte. Tevens zou niet worden voldaan aan de Belehringsplicht, omdat de opzet van de constructie inhoudt dat er alleen wordt aangesloten bij de inhoud van de akte en de uitleg die via de webpagina wordt gegeven.

Er werd door de KNB getwijfeld of de hoogte van de honorering (de door de notaris te rekenen kosten) voldoende zou zijn om te kunnen waarborgen dat de dienstverlening deugdelijk zou worden uitgevoerd. Door de lage honorering zou het risico bestaan dat de notaris de verlangde diensten op een manier uitoefent waarbij hij aan zijn onafhankelijkheid en verantwoording onvoldoende invulling zou kunnen geven.

4.2.2 Rechtsregels uit HEMA-Notarisservice uitspraak

Het oordeel van de Kamer inzake de werkwijze van de HEMA-Notaris biedt handvatten dan wel inzichten in hoeverre de notariële normen en plichten gewaarborgd kunnen worden als de notaris zijn werkzaamheden digitaliseert. In deze paragraaf zullen de rechtsregels uiteengezet worden, voor zover deze relevant zijn met de strekking van het onderzoek.

Ten eerste is het via internet informeren en Belehren van cliënten over de akte zonder enig fysiek contact met de notaris toegestaan, mits de akte bij de passering wordt besproken. De Kamer oordeelde dat een notaris er van uit mag gaan dat de cliënt naar waarheid antwoord geeft op de gestelde vragen op de HEMA webpagina. Mocht een cliënt de vragen (opzettelijk) onjuist beantwoorden, dan zou dat tijdens de Belehrung op het kantoor naar boven komen. De notaris moet zich er zorgvuldig van vergewissen dat de cliënt de vragen goed heeft beantwoord en hij moet nagaan of de door de cliënt gemaakte akte voldoende aansluit op de wensen en situatie van de cliënt. Hierdoor wordt de vraag of het bezwaarlijk is om de wilscontrole, informatievervalsing en Belehrung voor het eerst tijdens de passering plaats te laten vinden negatief beantwoord.¹²⁰

De Kamer oordeelde dat de notaris, in de omstandigheid dat zijn cliënt via een vragenlijst zijn akte genereert, zijn regie behoudt. Dat komt omdat de notaris weet welke vragen worden gesteld, welke antwoorden daarop (kunnen) worden gegeven, welke modellen worden toegepast en welke toelichtingen daarop worden gegeven. Als toevoeging daarop gaf de Kamer aan dat de notaris op dit proces invloed heeft, omdat hij suggesties kan geven over de webpagina en de daarop gebruikte teksten. Ook heeft de notaris alle vrijheid om de

¹²⁰ Zie bijvoorbeeld G.J.C. Lekkerkerker, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013, p. 322, waarin G.J.C. Lekkerkerker zich afvraagt of de wilscontrole, informatievervalsing en Belehrung voor het eerst tijdens de passering plaats mag vinden.

gegenereerde akten aan te passen. Volgens de Kamer houdt de notaris voldoende regie, zeggenschap en toezicht, indien hij tijdens het contact met de cliënt voldoende vaststelt of de cliënt de vragen juist heeft beantwoord en of de gegeven antwoorden in overeenstemming zijn met zijn werkelijke wil en of de conceptakte passend is voor zijn situatie.

Ook kan de geheimhoudingsplicht van de notaris worden gewaarborgd, mits de gegevens van de cliënten worden opgeslagen en beheerd door de notaris. De notaris moet derhalve een aparte server gebruiken, welke moet worden beheerd door een entiteit waarin alleen de deelnemende notarissen de zeggenschap over hebben. Ook mag deze server alleen toegankelijk zijn voor notarissen.

De Kamer merkt op dat de kans dat cliënten de vragen op webpagina verkeerd kunnen beantwoorden een probleem is. Ook merkt de Kamer op dat door het antwoorden van de vragen de cliënt in een bepaalde richting kan worden gedirigeerd, wat niet het geval zou zijn indien er een open gesprek met de notaris zou plaatsvinden. Dat ziet de Kamer als een reëel bezwaar tegen de HEMA-Notaris. De notaris zou zijn cliënt voldoende ruimte en mogelijkheid moeten geven om zich tijdens het proces niet in een bepaalde richting te laten dirigeren.

4.3 Digitale notaris

Wellicht het uiterste in de digitalisering van notariële werkzaamheden, is het volledig digitaliseren van de notariële dienstverlening op een wijze dat er geen fysiek contact tussen notaris en cliënt meer zal plaatsvinden.¹²¹ De juridische werking van deze situatie zal in deze paragraaf worden behandeld.

4.3.1 Wettelijke notariële normen en plichten

Zoals uiteengezet in paragraaf 4.1, bieden de besproken notariële normen en plichten in beginsel geen beperking om notariële werkzaamheden via internet te laten plaatsvinden. In het geval van een volledig digitale notariële dienstverlening zouden deze plichten daarom kunnen worden nageleefd, mits de notaris zich voldoende inspant om na te gaan of hij aan zijn verplichtingen voldoet. Dit kan bijvoorbeeld door het actief verzamelen van de benodigde informatie, gebruik te maken van protocollen en beveiligingsmaatregelen te treffen. Voor de wijze waarop dat kan, wordt verwezen naar paragraaf 4.1.

Verdergaand dan Belehrung via digitale communicatiemiddelen zoals afgestemde e-mails, tekstblokken en audio- en videogesprekken, is het volledig automatiseren van de informatie- en Belehrungsverschaffing. Gezegd werd dat het door notarissen informeren en adviseren van cliënten niet kan worden geautomatiseerd.¹²² Dat een volledig digitale juridische advisering door de hedendaagse technologie mogelijk kan zijn, wordt echter geïllustreerd door de zogenaamde Ross, een op de IBM Watson supercomputer draaiende artificial intelligence advocaat.¹²³ Deze supercomputer kan normaal gestelde juridische vragen in één seconde beantwoorden, door het antwoord op te zoeken in grote juridische databanken. Ook kan Ross de rechtspraak bijhouden en dat terugkoppelen op de zaak waarvoor de advocaat Ross inschakelt.¹²⁴

De komst van een computernotaris lijkt, gelet op Ross, wellicht maar een kwestie van tijd te zijn. De toekomst zal uitwijzen of een computernotaris ook daadwerkelijk kan en zal worden toegepast, al dan niet met nieuwe wet- en regelgeving. Wat echter dichter bij de bedoeling

¹²¹ H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004, p. 505.

¹²² Zie bijvoorbeeld G.J.C. Lekkerkerker, *De Elektronische Akte (Ars Notariatus CVX)*, Deventer: Kluwer 2002, p. 39-48.

¹²³ B. Jackson, 'Meet Ross, the Watson-powered 'super intelligence lawyer'', *ITBusiness* 23 januari 2015, www.itbusiness.ca (zoek op *Ross lawyer*).

¹²⁴ 'Legal research is an expensive and time consuming process that affects your practice and your clients', *Ross intelligence*, www.rossintelligence.com (zoek op *learn more*).

van het ambt van de notaris staat, is het (onder)houden van persoonlijk contact tussen notaris en cliënt.¹²⁵ De notaris zal dit zelf ook moeten inzien en er voor waken dat hij zijn toegevoegde waarde zal behouden, zodat de notariële dienstverlening uiteindelijk niet totaal zal worden vervangen door geautomatiseerde systemen.

4.3.2 Elektronische authentieke notariële akte

De wet geeft in art. 6:227a BW de mogelijkheid tot een elektronische overeenkomst. In art. 6:227a BW lid 1 sub a tot en met d zijn een aantal voorwaarden opgesomd waaraan een elektronisch tot stand gekomen overeenkomst moet voldoen, wil deze rechtsgeldig zijn. Genoemd wordt dat de overeenkomst raadpleegbaar moet zijn, in voldoende mate authenticiteit moet waarborgen, het moment van de totstandkoming met voldoende zekerheid moet kunnen worden vastgesteld en dat de identiteit van de contractspartijen met voldoende zekerheid moet kunnen worden vastgesteld.

Het gebruik van pdf-bestanden en PKI-Overheidscertificaten kan er voor zorgen dat het document én de digitale handtekening van beide contractspartijen kan worden voorzien van voldoende authenticiteit.¹²⁶ Ook kan met deze technologie worden gegarandeerd (en gecontroleerd) dat het document na ondertekening niet is gewijzigd.¹²⁷ Een notaris kan zijn PKI-Overheidscertificaat gebruiken bij het versturen van een pdf-bestand naar zijn cliënt. De cliënt opent het pdf bestand met bijvoorbeeld Adobe Reader. Het programma controleert het bestand en geeft daarna aan of het bestand en degene die het verzond al dan betrouwbaar is.¹²⁸ In het notariaat worden PKI-Overheidscertificaten al toegepast bij het digitaal aanleveren van stukken aan het kadaster via de zogenaamde Web-ELAN.¹²⁹ De notaris dient zich aan te melden voor het bemachtigen van een dergelijk certificaat.¹³⁰ Een uitgebreide beschrijving van de digitale authenticatiemethode is, gelet op de strekking van dit praktijkgericht juridisch onderzoek, niet op zijn plaats. Het vermelden dat deze authenticatiemethode bestaat en wordt toegepast, volstaat op dit punt.

Een uitvloeisel van het via internet genereren van notariële akten, is het volledig digitaliseren van de vorm van de akte. Een elektronische akte zou, in het licht van kostenbesparing en efficiëntie die ook wordt beoogd door digitalisering, passen binnen een digitale notariële dienstverlening. Op deze wijze zou immers ook hét notariële product, zijnde de akte, worden gedigitaliseerd.

Het elektronisch vastleggen van een notariële akte, betreft de vorm van de akte. Daarom moet worden gekeken naar de vormvereisten voor notariële akten. De algemene vereisten voor notariële akten staan beschreven in art. 37 e.v. Wna. In art. 41 lid 1 sub a Wna wordt bijvoorbeeld de eis gesteld dat de tekst van een akte goed leesbaar moet zijn. Als een elektronische akte wordt opgeslagen en kan worden weergegeven in een leesbare lettertype- en grootte, kan deze akte voldoen aan art. 41 lid 1 sub a Wna. Aan de overige tekstuele eisen van art. 41 Wna kan ook worden voldaan, nu elektronische tekstverwerkers (zoals Microsoft Word) hier de mogelijkheid toe bieden.

¹²⁵ Hof Amsterdam 22 juli 2004, ECLI:NL:GHAMS:2004:AQ4770.

¹²⁶ 'PKI-overheid', *Logius*, www.logius.nl (zoek op *PKI-overheid*).

¹²⁷ Zie bijvoorbeeld 'Digitaal gewaarmerkte documenten', *Kamer van Koophandel*, www.kvk.nl (zoek op *digitaal gewaarmerkte documenten*).

¹²⁸ 'Detailinformatie', *Logius*, www.logius.nl (zoek op *PKI-overheid*).

¹²⁹ 'Stukken voor de openbare registers elektronisch ter inschrijving aanbieden', *Kadaster*, www.kadaster.nl (zoek op *Web-ELAN*).

¹³⁰ 'PKI-overheid beroepscertificaten voor Notarissen', *KPN Certificatiediensten*, certificaat.kpn.com (zoek op *PKI-overheid certificaat*).

Het struikelblok wordt echter gevormd door art. 41 lid 2 Wna. Dat artikel bepaalt dat een akte op duurzaam en deugdelijk materiaal moet worden gedrukt. Ook verwijst het artikel naar een verordening waarin verdere regels worden gesteld omtrent het materiaal waarop de akte moet worden gedrukt. Deze verordening betreft de Verordening aktepapier, gelet op de preambule van deze verordening. Zo stelt art. 2 lid 1 sub b Verordening aktepapier dat het aktepapier en de bedrukking een duurzaamheid van minimaal 100 jaar dient te hebben.

De Wna en de Verordening bepalen niet uitdrukkelijk dat het niet naleven van de bepalingen van art. 41 lid 2 Wna en art. 2 Verordening aktepapier resulteren in nietigheid en daardoor onbruikbaarheid van de notariële akte. Art. 3:39 BW maakt echter duidelijk dat het niet voldoen aan het voorgenoemde vormvereiste, namelijk het drukken van een notariële akte op duurzaam aktepapier, leidt tot nietigheid van de rechtshandeling dan wel notariële akte. Op grond van art. 3:39 BW geldt dat een rechtshandeling, op straffe van nietigheid, in de voorgeschreven vorm moet worden verricht, tenzij uit de wet anders voortvloeit. Nu uit de wet niet anders voortvloeit, heeft het niet naleven van de vormvereisten van art. 41 lid 2 Wna en art. 2 Verordening aktepapier nietigheid tot gevolg. Er kan uit de wet- en regelgeving niet anders worden afgeleid dat een volledig elektronische notariële akte thans onmogelijk is.

Ook biedt het burgerlijk bewijsrecht geen ingang voor de elektronische authentieke notariële akte. Op grond van art. 156a lid 1 Rv kunnen louter elektronische onderhandse akten gelden als bewijs. Een artikel als art. 156b Rv ontbreekt. Dat een elektronische akte echter praktisch mogelijk is, blijkt uit het feit dat in Frankrijk de elektronische notariële akte is ingevoerd.¹³¹

4.3.3 Elektronische passering

Het burgerlijk recht geeft in art. 3:15a BW de mogelijkheid tot gebruik van een elektronische handtekening in het vermogensrechtelijk rechtsverkeer. Dat artikel stelt de vereisten waar de elektronische handtekening aan moet voldoen, wil het dezelfde rechtsgevolgen hebben als een handgeschreven handtekening. Een voorwaarde is bijvoorbeeld dat de gebruikte methode voldoende betrouwbaar moet zijn. Verder worden in art. 3:15a lid 2 sub a tot en met f een zestal specifieke voorwaarden gesteld, waaronder uniekheid van de handtekening en het gebruik van veilige en controleerbare middelen. Het is bij elektronische ondertekening van belang om aan te kunnen tonen dat de ondertekenaar is wie hij zegt dat hij is. Dat heet ook wel authenticatie.¹³² Zoals in de vorige paragraaf is besproken, bestaat de technologie om deze authenticatie voldoende te kunnen waarborgen.

De passering van de notariële vormt een onderdeel van de totstandkoming van de notariële akte. Zonder ondertekening tijdens de passeersessie, mist de akte op grond van art. 43 lid 6 Wna immers authenticiteit en mag het niet gelden als een authentieke notariële akte. Op grond van art. 37 lid 1 en 2 jo. art. 43 lid 4 Wna moet een notariële akte onmiddellijk na de voorlezing ervan worden ondertekend door de betrokken partijen en de notaris. Deze voorlezing betreft de in art. 43 lid 1 Wna genoemde beperkte voorlezing van de akte en de, in art. 43 lid 1 Wna sub a tot en met c genoemde, gedeelten van de akte.

Het huidige recht laat een elektronische handtekening voor authentieke notariële akten niet toe, nu de wet op dat punt zwijgt. Gelet op art. 43 lid 4 en lid 6 Wna jo. art. 3:39 BW zou het door middel van een elektronische handtekening ondertekenen van een akte niet hetzelfde rechtsgevolg hebben als een fysieke ondertekening. In andere woorden kan een notariële akte niet middels een elektronische handtekening worden voorzien van authenticiteit. Indien het stuk elektronisch zou worden ondertekend, dan mag het niet gelden als een authentieke notariële akte.

¹³¹ A.A. van Velten, *Klik zei de muis en weg was het huis*, Deventer: Kluwer 2009, p. 33.

¹³² Forum standaardisatie, *Betrouwbaarheidsniveaus voor elektronische overheidsdiensten, versie 3*, 's-Gravenhage: Forum Standaardisatie 2014, p. 51.

Ondanks dat de mogelijkheid tot elektronische ondertekening van de notariële akte ontbreekt, wordt in de literatuur de mogelijkheid hiervan niet uitgesloten.¹³³ Hierbij worden echter enkele kanttekeningen geplaatst. Genoemd wordt de mogelijkheid tot manipulatie voordat de ontvanger de akte ontvangt en de controle van de bevoegdheid van de daadwerkelijke ondertekenaar.¹³⁴ Deze problematiek kan door huidige en toekomstige ICT-technologie worden verholpen. Er kan worden gedacht aan het gebruik van de reeds genoemde NotarisID, DigiD of het toekomstige eID, waarbij de notariële akte in een niet bewerkbaar bestand naar de cliënt wordt verzonden en beveiligd door de cliënt kan worden ondertekend. De cliënt kan de akte vervolgens in een beveiligde map of server digitaal bewaren.

Opgemerkt kan worden dat het digitaliseren van informatie- en Belehrungverschaffing tijdens de passering thans weinig toegevoegde waarde heeft. Het zou namelijk onpraktisch zijn als de cliënt na de bespreking met de notaris alsnog fysiek naar kantoor moet komen om de akte te ondertekenen. Uit kostenoverweging is het beter om de Belehrung te laten plaatsvinden tijdens de passeersessie en vervolgens tot ondertekening over te gaan.¹³⁵

4.4 Tussenconclusie

In beginsel leggen de voor de notaris geldende wettelijke verplichtingen, met uitzondering van de informatie- en Belehrungsplicht, geen beperking op om de notariële dienstverlening via internet te laten plaatsvinden. Huidige systemen bieden hiervoor al de mogelijkheid. Door middel van het gebruiken van deugdelijke technologie, al dan niet met nieuwe richtlijnen en protocollen, kan de notaris digitaal aan zijn verplichtingen te voldoen. Zo kan hij, ter waarborging van zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid, gebruikmaken van digitale communicatiemiddelen, zoals een groepsvideogesprek met digitale identiteitscontrole. Zolang de notaris niet op onredelijke gronden toegang tot zijn digitale notariële diensten weigert, handelt hij niet in strijd met zijn ministerieplicht. Ter naleving van zijn doorverwijsplicht, kan de notaris via digitale communicatiemiddelen informatie verzamelen om zo te oordelen of hij al dan niet kan doorverwijzen. Het hebben van deugdelijke server- en webpaginabeveiliging kan de geheimhouding waarborgen. De huidige stand van de technologie kan het mogelijk maken dat de notaris zijn taak met de grootst mogelijk zorgvuldigheid kan uitvoeren en daarmee kan voldoen aan zijn zorgplicht. Tussentijdse informatieverschaffing en Belehrung kan via videogesprekken, tekstblokken op webpagina's, e-mails en chatsessies plaatsvinden. Verdere voorwaarden voor het via internet tot stand laten komen van akten, volgen uit de uitspraak inzake de HEMA-Notarisservice. De uitspraak geeft een belangrijke voorwaarde, namelijk dat cliënt- gegevens in het kader van de geheimhoudingsplicht alleen mogen worden opgeslagen op door notarissen beheerde en voor notarissen toegankelijke servers. Verder volgt uit de uitspraak dat het via een webpagina informeren en Belehren van cliënten via digitale vragenlijsten is toegestaan, op voorwaarde dat de Belehrung op kantoor van de notaris voldoet aan de voor de Belehrung geldende eisen. De notaris mag echter niet volstaan met algemene teksten en voorlichtingen en moet hij de (inhoud van zijn) akten kunnen aanpassen, mocht hier aanleiding naar zijn. Wat in het traject van de totstandkoming van de notariële akte niet mag worden gedigitaliseerd, is de passering. De wet legt deze beperking op, ondanks dat ICT-technologie het mogelijk maakt om digitale documenten en handtekeningen van voldoende authenticiteit te voorzien. De notariële akte mag uitsluitend op deugdelijk aktepapier worden gedrukt, waardoor een elektronische akte niet mogelijk is. Ook zijn cliënten verplicht fysiek op kantoor komen om de akte te fysiek te ondertekenen.

¹³³ Zie bijvoorbeeld G. Huizinga, 'De authenticatie van elektronische akten', *WPNR* 2000-6402, p. 360.

¹³⁴ G. Huizinga, 'De authenticatie van elektronische akten', *WPNR* 2000-6402, p. 355.

¹³⁵ A.A. van Velten, *Klik zei de muis en weg was het huis*, Deventer: Kluwer 2009, p. 32.

Hoofdstuk 5 Digitalisering van totstandkoming notariële akten in de praktijk

In dit hoofdstuk zullen initiatieven, met betrekking tot de digitalisering van notariële werkzaamheden, worden geanalyseerd. Door deze initiatieven nader te analyseren, kan worden nagegaan op welke wijze invulling tracht te worden gegeven aan de wettelijke verplichtingen van de notaris. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een tussenconclusie.

5.1 Vergelijkbare initiatieven

Zoals in hoofdstuk 1 is uiteengezet, heeft de marktwerking (zoals het vrijgeven van de tarieven) notarissen bewogen om hun notariële diensten te gaan aanbieden op een wijze waar de consument behoefte aan heeft. Dat is, volgens sommige notarissen, het via een standaardiserende en digitale wijze de notariële akte tot stand te laten komen. Twee van deze praktijkvoorbeelden, te weten de HEMA-Notarisservice en de Doehetzelfnotaris, zullen in deze paragraaf nader worden bekeken.

5.1.1 HEMA-Notarisservice

De Hema-Notarisservice (hierna: Hema-Notaris) is een initiatief van het HEMA warenhuis.¹³⁶ Op de webpagina van de HEMA-Notaris kan de gebruiker uitsluitend twee soorten notariële akten regelen, te weten het samenlevingscontract respectievelijk testament.¹³⁷

In het totstandkomingsproces zijn een aantal stappen te onderscheiden.¹³⁸ De eerste stap voor de cliënt is het doorlopen van een vragenlijst. Deze vragenlijst bevat maximaal 11 vragen en zijn simpel gesteld en geformuleerd. Na het doorlopen van de vragenlijst blijkt welke akte de cliënt via de HEMA-Notaris kan regelen. Tijdens het invullen kan echter ook blijken dat de cliënt de HEMA-Notaris niet kan gebruiken. De cliënt kan namelijk een zogenaamde maatwerkmelding krijgen als hij een bepaald antwoord geeft op een vraag. Deze melding verschijnt wanneer de situatie van de cliënt afwijkt van een standaard situatie.¹³⁹ De cliënt krijgt de melding als hij bijvoorbeeld aangeeft dat hij niet de Nederlandse taal beheerst, kinderen met iemand anders dan zijn partner heeft of als hij niet getrouwd is of een geregistreerd partnerschap heeft. Als de cliënt een antwoord geeft waardoor een maatwerkmelding verschijnt, kan hij geen gebruik meer maken van de HEMA-Notaris. De volgende vragen verdwijnen dan van het beeldscherm en de cliënt heeft dan geen andere mogelijkheid dan de webpagina te sluiten.

Na het invullen van de lijst krijgt de cliënt een advies tot het laten maken van een bepaalde akte. In dit advies wordt beschreven wat er precies in de akte wordt geregeld en wat juist niet. De cliënt moet vervolgens de persoonlijke gegevens van hemzelf en zijn partner invullen. Op basis van de ingevulde gegevens wordt de akte gegenereerd. De cliënt wordt in de gelegenheid gesteld om de akte te controleren. De volledige conceptakte wordt op de webpagina weergegeven. Hierdoor wordt de cliënt in de gelegenheid gesteld om van de inhoud van de akte kennis te nemen, zodat wordt voldaan aan het vereiste van art. 43 lid 1 Wna. Bij bepaalde onderdelen staan informatieknoppen, waardoor de cliënt een toelichting op de betreffende bepaling kan krijgen.

Om verder te mogen gaan met het totstandkomingsproces van de totstandkoming van de akte, moet de cliënt verklaren dat hij de akte heeft gelezen, begrepen en dat de gegevens foutloos en exact zijn. Daarnaast moet de cliënt ook elke pagina van de akte openen op zijn

¹³⁶ 'HEMA biedt notarisdiensten aan', *Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie* 29 oktober 2013, www.knb.nl (zoek op *HEMA-Notarisservice*).

¹³⁷ 'HEMA Notarisservice', *HEMA*, notarisservice-hema.nl.

¹³⁸ 'Hoe werkt het?', *HEMA*, notarisservice.hema.nl.

¹³⁹ 'Akte', *HEMA*, notarisservice.hema.nl.

beeldscherm. Afgevraagd kan worden of dat al dan niet een wassen neus is. Er is hierdoor immers geen daadwerkelijke controle of de cliënt de akte daadwerkelijk (woord voor woord) heeft gelezen.

Ter afsluiting van het gehele traject, maakt de cliënt een afspraak met de notaris en komt hij bij de betreffende notaris op kantoor. Tijdens deze afspraak bespreekt de notaris de betreffende akte, beantwoordt hij vragen en wordt de akte voorzien van de verplichte ondertekeningen.¹⁴⁰ Hierdoor kan de notaris daadwerkelijk controleren of de cliënt kennis heeft genomen van de inhoud van de akte.

5.1.2 Doehetzelfnotaris

Vergelijkbaar met de HEMA-Notaris, is de zogenaamde Doehetzelfnotaris (hierna: DHZN). Het is vergelijkbaar in de zin dat het de werkzaamheden rondom de totstandkoming van de notariële akte via een webpagina laat plaatsvinden en het werk van de notaris (via de webpagina) uit handen wordt gegeven aan de cliënt. De DHZN speelt in op de voortschrijdende digitalisering door cliënten meer zelf te laten doen en op een plaats en tijd die hun uitkomt.¹⁴¹ Zo kan de cliënt zijn voortgang opslaan, om na verloop van tijd weer door te gaan met het “maken” van de akte.¹⁴²

Ook bij dit initiatief zijn een aantal stappen te onderscheiden. De cliënt dient als eerste een persoonlijke gebruikersnaam met wachtwoord aan te maken om toegang te krijgen tot de diensten van DHZN. Vervolgens vult de cliënt op de webpagina van DHZN een vragenlijst in en op basis daarvan wordt er een akte gegenereerd.¹⁴³ Er worden daarin ook enkele vragen gesteld waaruit kan blijken of de cliënt gebruik kan maken van de DHZN. Als blijkt dat de situatie van de cliënt geschikt is voor de DHZN, kan hij verdergaan met het invullen van de vragenlijst. Tijdens het invullen van deze vragenlijst krijgt de cliënt een via tekstblokken een toelichting op de betreffende vraag en de consequenties van zijn antwoord daarop. Na het doorlopen van de vragen, wordt er een afspraak gemaakt voor de ondertekening op het kantoor van een aangesloten notaris. Tijdens deze afspraak kunnen vragen worden gesteld en een toelichting worden gegeven op de akte.¹⁴⁴ In principe zijn de stappen bij de DHZN daarmee hetzelfde als bij de HEMA-Notaris.¹⁴⁵

5.2 Tussenconclusie

Uit nadere analyse van de twee voorgenoemde initiatieven blijkt dat deze in grote lijnen met elkaar overeenkomen. De strekking bij beide initiatieven is dat een cliënt via het invullen van een vragenlijst op een webpagina een conceptakte kan genereren. Via tekst en toelichting op de webpagina wordt de cliënt geïnformeerd over de akte en vindt er een vorm van Belehrung plaats. De cliënt krijgt de gelegenheid om kennis te nemen van de conceptakte alvorens de daadwerkelijke akte op kantoor te ondertekenen. Tijdens de kantoorafspraak krijgen de cliënten de mogelijkheid om de akte met de notaris te bespreken. Na de bespreking wordt de akte door ondertekening van authenticiteit voorzien. Het aanbod van beide initiatieven bestaat uit standaard akten voor standaard gevallen. Voor maatwerk wordt verwezen naar andere notarissen en het gebruik van de webpagina wordt onmogelijk gemaakt. Bij de verschillende initiatieven zijn op verschillende punten in het traject informatie- en waarschuwingsmomenten ingebouwd. Op deze wijze trachten deze initiatieven te voldoen aan de voor de notaris geldende wet- en regelgeving.

¹⁴⁰ 'Algemene voorwaarden aangesloten notarissen', HEMA, notarisservice-hema.nl.

¹⁴¹ L. van Almelo, 'Notaris toont toegevoegde waarde door voorwerk klant', *Notariaat Magazine* 2014-2, p. 24.

¹⁴² 'Wat is doehetzelfnotaris.nl?' *Doehetzelfnotaris*, www.doehetzelfnotaris.nl.

¹⁴³ 'Bespaar op je notariskosten door zelf online een akte te maken!' *Doehetzelfnotaris*, www.doehetzelfnotaris.nl.

¹⁴⁴ 'Wat is doehetzelfnotaris?' *Doehetzelfnotaris*, www.doehetzelfnotaris.nl.

¹⁴⁵ L. van Almelo, 'Notaris toont toegevoegde waarde door voorwerk klant', *Notariaat Magazine* 2014-2, p. 24.

Hoofdstuk 6 Zienswijzen in de praktijk omtrent digitalisering totstandkoming notariële akten

Dit hoofdstuk geeft de meningen en standpunten weer over het via internet tot stand komen van notariële akten en in hoeverre dit wettelijk mag (worden ontwikkeld). Hierbij zijn de meningen van zowel binnen als buiten de notariële beroepsgroep in kaart gebracht, waardoor het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken kan worden bekeken. Als eerste zullen de meningen omtrent de HEMA-Notarisservice worden besproken. Daarna worden de zienswijzen omtrent de digitale Belehrung en wilscontrole besproken. Volledigheidshalve wordt besproken hoe er wordt gedacht over een digitale akte, passering en de rol van de notaris in de toekomst. Ter afsluiting van dit hoofdstuk zal er een tussenconclusie worden gegeven.

6.1 HEMA-Notarisservice

Het initiatief van de HEMA levert verschillende reacties op. Enerzijds wordt het gezien als een logische ontwikkeling in de digitalisering van de notariële dienstverlening en zou het passen binnen de wereldwijde trend van digitalisering van juridische dienstverlening.¹⁴⁶ Anderzijds worden er, ook na de uitspraak inzake de HEMA-Notarisservice, vraagtekens gezet bij de werkwijze van de betreffende constructie.

Er is niet zozeer kritiek op de strekking en het idee van de HEMA-Notarisservice.¹⁴⁷ Er is echter wel kritiek op de wijze waarop deze constructie is vormgegeven, ondanks dat de Kamer de werkwijze van de HEMA-Notaris voldoende acht.¹⁴⁸ Het voornaamste aspect waarover discussie bestaat, is de wijze van Belehrung binnen de constructie.¹⁴⁹ Ook al zijn de vragen in simpele taal gesteld, zou het voor een juridische leek in bepaalde niet te beoordelen zijn wat de strekking van de vraag is en wat de consequenties zijn van zijn antwoord.¹⁵⁰ Ook kunnen de simplistische teksten van de HEMA wellicht niet de daadwerkelijke bedoeling van de wetgever weergeven, omdat de wetteksten worden omgezet naar versimpelde teksten.¹⁵¹ Verder wordt afgevraagd of het voldoende is om het eerste fysieke contactmoment tussen de notaris en cliënt pas bij de passering te laten plaatsvinden.¹⁵²

Met betrekking tot de wilscontrole wordt beseft dat deze heel summier is en dat het leveren van een goedkope akte belangrijker lijkt dan deugdelijk te informeren en controleren.¹⁵³ Wilscontrole tijdens de passering zou voldoende kunnen zijn, mits dat op een deugdelijke manier plaatsvindt.¹⁵⁴ De HEMA-Notarisservice wordt niet als een volwaardige notariële dienst gezien, maar als een middel om nieuwe cliënten aan te trekken.¹⁵⁵ Dat heeft te maken met het gegeven dat de situaties die via de HEMA-Notaris kunnen worden geregeld, standaard en beperkt zijn en in sommige gevallen wordt doorverwezen naar een aangesloten notaris.

¹⁴⁶ Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 1.

¹⁴⁷ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 5.

¹⁴⁸ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 2.

¹⁴⁹ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 2.

¹⁵⁰ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 2.

¹⁵¹ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 2.

¹⁵² Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 2.

¹⁵³ Bijlage E: interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, onder punt 2.

¹⁵⁴ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 2.

¹⁵⁵ Bijlage E: interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, onder punt 2.

6.2 Digitale Belehrung en wilscontrole

De punten waar in de praktijk vraagtekens bij worden gezet, zijn de digitale Belehrung en wilscontrole. Er wordt veel waarde gehecht aan de Belehrung. Aan deze plicht zou geen afbreuk mogen worden gedaan door digitalisering dan wel automatisering van de notariële dienstverlening. In de praktijk vindt er digitale Belehrung plaats. Dit gebeurt aan de hand van e-mail, digitale conceptakten en het digitaal geven van informatie.¹⁵⁶ Ook worden digitale communicatiemiddelen, zoals audio- en videogesprekken, toegepast bij besprekingen tussen de notaris en zijn cliënt.¹⁵⁷ Dat wordt, in beginsel, niet als een onwenselijke werkwijze en ontwikkeling gezien. Het uitsluitend gebruik van deze digitale communicatiemiddelen zou echter onwenselijk zijn, omdat non-verbale communicatie in mindere mate zou kunnen worden opgemerkt.¹⁵⁸ In dat licht is het wenselijk om op enig moment in het proces fysiek contact met de cliënt te houden, alvorens de cliënt op kantoor komt om de akte te ondertekenen.¹⁵⁹ In het geval van een vermoeden van gebrekkige wilsvorming, zou het nodig zijn om dat fysiek contact te laten plaatsvinden.¹⁶⁰ Het is aan de notaris om, op grond van de omstandigheden van het geval, een fysiek contactmoment te eisen.¹⁶¹

Digitale wilscontrole is niet onmogelijk, maar wordt wel als lastig ervaren.¹⁶² Onderkend wordt dat het risico op gebrekkige wilsvorming altijd kan bestaan, ongeacht de notaris traditioneel of digitaal zijn wilscontrole uitvoert.¹⁶³ Wat samenhangt met de wilscontrole is (persoonlijk) contact. Persoonlijk contact blijft van belang, ook als de notaris zijn diensten volledig gaat digitaliseren.¹⁶⁴ Middels persoonlijk contact, kan de notaris voldoen aan zijn zorg- en informatieplichten.¹⁶⁵ Tijdens dat contact zou er immers een wilscontrole moeten plaatsvinden. Ook wordt persoonlijk contact, in het kader van het overbrengen van informatie en wilscontrole, doeltreffender ervaren dan digitaal contact.¹⁶⁶ De mate waarin fysiek contact noodzakelijk is, hangt af van de mate waarin de notaris zijn cliënt kent en hoeveel (digitaal) contact hij met hem heeft (gehad). Naarmate de notaris een sterkere zakelijke relatie met zijn cliënt heeft, wordt de noodzaak tot fysiek contact (en daarmee fysieke Belehrung en wilscontrole) minder of zou het zelfs achterwege kunnen blijven.¹⁶⁷

6.3 Digitaal notariaat in de toekomst

In het kader van de digitalisering van de notariële dienstverlening is ook nagegaan hoe over het notariaat in de toekomst wordt gedacht. Dat is gedaan aan de hand van het bespreken van drie onderwerpen, te weten de rol die notaris in de toekomst zou kunnen vervullen en het digitaliseren van de notariële akte en de passering. In deze paragraaf worden deze drie onderwerpen achtereenvolgens behandeld.

6.3.1 Rol van de notaris

Men is zich bewust van een gaande digitaliseringsslag in het notariaat.¹⁶⁸ Verwacht wordt dat er, mede door de digitalisering, een verdergaande tweedeling in het notariaat zal gaan plaatsvinden en dat deze tweedeling al enigszins plaatsvindt.¹⁶⁹ Grofweg betreft het de tweedeling tussen standaardwerkzaamheden en specialistisch werk.

¹⁵⁶ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 2.

¹⁵⁷ Bijlage C: interview met dhr. mr. M.H.A.M. Oonk, onder punt 1.

¹⁵⁸ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 5.

¹⁵⁹ Bijlage E: interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, onder punt 2.

¹⁶⁰ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 5.

¹⁶¹ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 5.

¹⁶² Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 4.

¹⁶³ Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 3.

¹⁶⁴ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 4.

¹⁶⁵ Bijlage C: interview met dhr. mr. M.H.A.M. Oonk, onder punt 2.

¹⁶⁶ Bijlage E: interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, onder punt 5.

¹⁶⁷ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 5.

¹⁶⁸ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 1.

¹⁶⁹ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 1.

Standaardwerkzaamheden zouden zich eerder lenen voor digitalisering. Bij dat soort werkzaamheden zal de rol van de notaris kunnen veranderen.¹⁷⁰ Hij zal daarin de rol van onafhankelijke adviseur en uiteindelijke controleur kunnen krijgen.¹⁷¹ De burger wordt immers steeds mondiger en raakt gewend om steeds meer zaken zelf te regelen. Hij heeft via internet immers toegang tot allerlei informatie.¹⁷² Ook bij standaardgevallen kunnen er echter uitzonderingsgevallen voorkomen, waardoor ook daar maatwerk (en derhalve een menselijk blik) nodig is.¹⁷³ Door het uitvoeren van feitelijk ingewikkelde notariële werkzaamheden, zal de notaris zijn toegevoegde waarde kunnen laten zien.¹⁷⁴ Met zijn specialistische juridische kennis kan hij zaken interpreteren en tegen elkaar afwegen. Dat kan niet worden gedigitaliseerd in de zin van het dat laten uitvoeren door digitale (computer)systemen. Specialistische werkzaamheden kunnen in mindere mate of zelfs niet worden gedigitaliseerd, omdat daarbij een menselijke beoordeling en zware Belehrungsplicht belangrijk zijn.¹⁷⁵ Specialisatie wordt gezien als de toekomst van het notariaat.¹⁷⁶

6.3.2 Elektronische authentieke notariële akte en passering

Een elektronische authentieke notariële akte zou mogelijk kunnen zijn, mits de technologie zekerheid kan garanderen.¹⁷⁷ Hierbij zou notariële authenticatietechnologie kunnen worden ingezet. Deze technologie wordt in de praktijk al toegepast en zou 100% authenticatiezekerheid kunnen garanderen.¹⁷⁸ Op dat punt worden er verder geen noemenswaardige uitlatingen doen. Men is echter wel kritisch tegenover de digitale passering. Tijdens het fysieke contactmoment zou er meer non-verbale communicatie kunnen worden opgemerkt, waardoor de notaris beter kan beoordelen of de cliënt de akte daadwerkelijk wil ondertekenen.¹⁷⁹ Hoogstpersoonlijke rechtshandelingen en akten, zoals bij bepaalde testamenten, zouden niet digitaal kunnen worden gepasseerd.¹⁸⁰ De wilscontrole is in die gevallen voor de notaris al moeilijk genoeg, letten op het feit dat in sommige gevallen artsen een oordeel moeten geven over de wilsbekwaamheid. In die gevallen geniet persoonlijk contact de voorkeur.¹⁸¹ Om een digitale passering deugdelijk te kunnen uitvoeren, zijn nieuwe waarborgen gewenst.¹⁸² Men vraagt zich af op welke wijze de veiligheid en duurzaamheid van de "digitale kluis" kan worden gewaarborgd.¹⁸³ Op de voorgaande besproken punten lijkt zekerheid, door middel van nieuwe wettelijke voorschriften, gewenst.

6.4 Tussenconclusie

In beginsel is men niet tegen de digitalisering van het notariaat. Men vraagt zich echter af op welke wijze dat vormgegeven moet gaan worden. Ondanks de uitspraak inzake de HEMA-notarisservice, is men nog steeds kritisch tegenover deze werkwijze. Men vraagt zich af op welke wijze een deugdelijke digitale Belehrung en wilscontrole uitgevoerd kan worden. Ook wordt er een onderscheid gezien tussen standaardwerkzaamheden en complexe werkzaamheden. Het eerstgenoemde zou makkelijker gedigitaliseerd kunnen worden, omdat bij maatwerk een menselijke beoordeling en interpretering noodzakelijk is. Verder is men van mening dat fysiek contact noodzakelijk moet blijven voor wilscontrole. Op het gebied van digitale Belehrung, wilscontrole en opslag van digitale akten, is nieuwe wetgeving gewenst.

¹⁷⁰ Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 4.

¹⁷¹ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 4.

¹⁷² Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 4.

¹⁷³ Bijlage E: interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, onder punt 4.

¹⁷⁴ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 7.

¹⁷⁵ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 1.

¹⁷⁶ Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 4.

¹⁷⁷ Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 6.

¹⁷⁸ Bijlage A: interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, onder punt 6.

¹⁷⁹ Bijlage C: interview met dhr. mr. M.H.A.M. Oonk, onder punt 5.

¹⁸⁰ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 3.

¹⁸¹ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 4.

¹⁸² Bijlage D: interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, onder punt 6.

¹⁸³ Bijlage B: interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, onder punt 5.

Hoofdstuk 7 Juridische risico's bij digitale totstandkoming notariële akten

Ter volledigheid worden in dit hoofdstuk de juridische risico's besproken die zich kunnen openbaren bij het via internet tot stand komen van notariële akten. Als eerste zal worden besproken welke tuchtrechtelijke risico's de notaris kan lopen. Ten tweede zullen de overige gronden worden besproken waarop de notaris aansprakelijk kan worden gesteld voor schade ontstaan door zijn handelen jegens zijn cliënt. Vervolgens wordt de problematiek rondom nietig- en vernietigbaarheid behandeld. Als laatste wordt er een tussenconclusie gegeven.

7.1 Beroepsaansprakelijkheid op grond van de Wna

Zoals besproken in hoofdstuk 2, zijn notarissen onderworpen aan het tuchtrecht. In deze paragraaf zal hier dieper op worden ingegaan en zullen de gronden voor tuchtrechtelijke aansprakelijkheid en de mogelijke maatregelen worden beschreven.

7.1.1 Gronden voor tuchtrechtelijke aansprakelijkheid

Notarissen, kandidaat-notarissen en toegevoegd notarissen zijn ieder onderworpen aan het tuchtrecht. Zij zijn hieraan onderworpen in het geval zij handelen of nalaten in strijd met bepalingen van de Wna of de Vbg of de zorg die zij als notarissen behoren te betrachten ten opzichte van hun cliënt. Dat is bepaald in art. 93 lid 1 Wna. De notaris moet zich ook houden aan de algemene norm van art. 2 Vbg. Zoals in hoofdstuk 2 besproken, houdt deze norm in dat de notaris zich niet mag gedragen op een wijze waarop hij het vertrouwen in het notariaat en zijn beroepsuitoefening zou schaden. De notaris kan aan deze norm voldoen, indien hij zijn wettelijke plichten nakomt en daardoor voorkomt dat cliënten worden benadeeld.¹⁸⁴

7.1.2 Tuchtrechtelijke maatregelen

Een tuchtzaak wordt door de Kamer voor het notariaat behandeld, aldus art. 99 lid 1 Wna. Na behandeling van de klacht door de Kamer, kunnen er maatregelen worden opgelegd. De mogelijke maatregelen staan opgesomd in art. 103 lid 1 sub a tot en met f Wna. Op grond van art. 103 lid 1 sub a en b Wna kan de notaris een waarschuwing respectievelijk berisping krijgen. Een berisping is een zwaardere waarschuwing. Op grond van art. 103 lid 1 sub c Wna kan hij een geldboete krijgen. Deze geldboete kan, gelet op art. 23 lid 4 Sr, ten hoogste € 20.250 bedragen. Een maatregel tot het geven van een waarschuwing, berisping of geldboete kan door de Kamer openbaar worden gemaakt, gelet op art. 103 lid 5 Wna.

Daarnaast kan de notaris de bevoegdheid tot het aanwijzen van een toegevoegd notaris voor bepaalde of onbepaalde duur worden ontzegd, zoals bepaald in sub d van het voornoemde artikel. Verdergaande maatregelen zijn schorsing en uit het ambt zetting. Deze maatregelen kan de Kamer op grond van art. 103 lid 1 sub e en of opleggen. Indien de notaris zijn Belehrung en de passering overlaat aan een van zijn medewerkers, kan dit onder omstandigheden bijvoorbeeld ontzetting uit het ambt tot gevolg hebben.¹⁸⁵ De uitspraak van de Kamer wordt in het openbaar uitgesproken, gelet op art. 104 lid 1 Wna. Deze maatregelen kunnen ook de kandidaat-notaris en toegevoegd notaris worden opgelegd, aldus art. 103 lid 3 Wna.

Gelet op art. 103 lid 8 Wna, is uit het ambt zetting, met uitzondering van bijzondere omstandigheden, permanent van aard. Indien de geschorste of uit het ambt gezette notaris zijn ambt alsnog uitoefent, kan hij een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden opgelegd krijgen of een geldboete ter hoogte van € 8.100 krijgen. Dit is bepaald in art. 103 lid 9 Wna jo. art. 195 Sr jo. art. 23 lid 4 Sr.

¹⁸⁴ Hof Arnhem 1 september 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BK1552.

¹⁸⁵ Hof Amsterdam 20 september 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BT2343.

7.1.3 Wettelijke beroepsaansprakelijkheidsverzekering

Op grond van art. 15 Vbg is de notaris verplicht om een beroepsaansprakelijkheidsverzekering af te sluiten. Hierdoor kunnen de financiële gevolgen van civielrechtelijke aansprakelijkheid, gelet op art. 15 lid 2 sub d onder 2 Vbg, worden ingeperkt. Zoals besproken, werken de kandidaat-notaris en toegevoegd notaris onder verantwoordelijk van hun werkgever, zijnde de notaris. Hierdoor hoeven zij niet een eigen beroepsaansprakelijkheidsverzekering te hebben.¹⁸⁶ Civielrechtelijke aansprakelijkheid kan voorts nog negatieve effecten hebben, zoals imago schade en verlies aan cliënten.

7.2 Privacywetgeving aansprakelijkheid en risico's van softwaregebruik

De notaris valt onder de privacywetgeving en kan daardoor aansprakelijk worden gesteld voor schade ontstaan door de verwerking van persoonsgegevens. Deze aansprakelijkheid kan naast tuchtrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid bestaan. Aan het gebruik van ICT software van een softwareleverancier, zitten ook risico's verbonden. In deze paragraaf zal aansprakelijkheid op grond van privacywetgeving worden behandeld en de risico's rondom het gebruiken van ICT-software van een softwareleverancier.

7.2.1 Wet bescherming persoonsgegevens en aansprakelijkheid

De notaris valt, als verantwoordelijke persoon voor de verwerking van persoonsgegevens, onder de reikwijdte van de Wet bescherming persoonsgegevens (hierna: Wbp). Hij verzamelt immers cliëntgegevens en legt deze vast in een notariële akte, zodat zijn handelingen kan worden aangemerkt als het verwerken van persoonsgegevens. Op grond van art. 15 lid 1 Vrijstellingsbesluit Wbp hoeft de notaris echter geen voorafgaande melding te maken van de verwerking bij het College van bescherming persoonsgegevens (hierna: CBP). Het CBP is toezichthouder op de verwerking van persoonsgegevens, aldus art. 51 lid 1 Wbp. De notaris is op grond van art. 13 Wbp echter verplicht tot het gebruiken van passende technische en organisatorische maatregelen om persoonsgegevens te beveiligen tegen verlies of enige vorm van onrechtmatige verwerking. Zoals besproken in hoofdstuk 4, kan de notaris door gebruik te maken van deugdelijke en veilige digitale middelen aan zijn notariële plichten voldoen. Ook zal hij hiermee kunnen voldoen aan de in art. 13 Wbp gestelde norm.

Als de notaris zijn verplichting uit art. 13 Wbp niet of niet deugdelijk nakomt en de cliënt daardoor schade lijdt, is de notaris op grond van art. 49 lid 1 en 3 Wbp aansprakelijk voor de schade die daaruit voortvloeit. Gelet op dat artikel heeft de cliënt in dat geval het recht op schadevergoeding, onverminderd de mogelijkheid om op grond van andere wettelijke regels schadevergoeding te vorderen. Deze andere wettelijke regels zijn de in de volgende twee paragrafen te bespreken wanprestatie en onrechtmatige daad.

7.2.2 Softwareleverancier en aansprakelijkheid

Normaliter zal de notaris gebruikmaken van notariële digitale software van een al dan niet notariële softwareproducent (hierna: leverancier), zoals Van Brug of Devoon. De software kan bijvoorbeeld Cloudsoftware, digitale databank software of videogespreksoftware zijn. Tussen de notaris en de leverancier zal, voor het gebruik van de betreffende software, een licentieovereenkomst en algemene voorwaarden van de softwareproducent zijn overeengekomen.¹⁸⁷ Deze bepalingen regelen voor een groot deel de rechtsverhouding tussen de partijen. Aansluitend op de licentieovereenkomst wordt er ook een escrow overeenkomst aangegaan. Daarin wordt overeengekomen dat de broncode van de software bij een onafhankelijke bewaarnemer wordt gedeponeerd en dat de gebruiker van de software gebruik mag maken van de broncode.¹⁸⁸

¹⁸⁶ E.I. Kortlang, 'De toegevoegd notaris', *JBN* 2011-5, p. 13-15.

¹⁸⁷ H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004, p. 133.

¹⁸⁸ H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004, p. 82.

De broncode omschrijft zich als een leesbare code van een programma, waarmee de code kan worden omgezet naar een bruikbaar programma.¹⁸⁹ Met de broncode kan de gebruiker de software ook laten onderhouden en aanpassen.¹⁹⁰

Via de algemene voorwaarden zal de leverancier zich, gelet op art. 6:237 onder f BW, uitsluiten van aansprakelijkheid voor schade ontstaan door het gebruik van de software.¹⁹¹ Deze aansprakelijkheidsuitsluiting is geoorloofd, omdat de notaris een zakelijke partij is. De notaris kan de uitsluiting buiten toepassing verklaren, indien deze op grond van de redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn, aldus art. 6:248 lid 2 BW. Een beroep daarop zal alleen slagen, indien de schade is te wijten aan opzet of bewuste roekeloosheid van de leverancier.¹⁹²

7.2.3 Faillissement softwareleverancier en continuïteit softwaregebruik

Onzekerheid over de continuïteit van het gebruik van de software, bijvoorbeeld als de leverancier failliet gaat, is in grote mate weggenomen door het zogenaamde Berzona arrest. Daaruit kan worden beredeneerd dat de licentiehouder (lees: de notaris) het recht behoudt om de software op basis van de licentieovereenkomst te gebruiken, ook wanneer de leverancier failliet gaat. De curator dient het gebruiksrecht van de licentiehouder namelijk te respecteren en hij mag het gebruik daarom niet verbieden.¹⁹³ Uit het arrest is overigens te concluderen dat nog te verrichten prestaties, zoals onderhoud en updates van de software, door de curator vooralsnog kunnen worden geweigerd om na te komen. Deze prestaties vallen immers niet onder het gebruiksrecht van de licentiehouder en kunnen wel door de curator worden geweigerd om na te komen.¹⁹⁴ Hierdoor is het vooralsnog noodzakelijk om de hiervoor besproken software escrow overeenkomst af te sluiten, waarbij de broncode wordt gedeponeerd bij een derde, en om verdere continuïteitsmaatregelen te treffen.¹⁹⁵

7.3 Civielrechtelijke aansprakelijkheid

Zoals blijkt uit paragraaf 7.1.2, kan de notaris geen maatregel tot het betalen van een schadevergoeding aan zijn cliënt worden opgelegd. Indien de cliënt zijn schade wil verhalen op de notaris, dient hij dat op grond van art. 6:74 BW (wanprestatie) en art. 6:162 BW (onrechtmatige daad) via de civiele rechter te eisen. Fouten gemaakt door een kandidaat-notaris of toegevoegd notaris komen, gelet op art. 6:76 BW, voor rekening van de verantwoordelijke notaris. Dat is ook het geval bij een onrechtmatige daad, op grond van art. 6:170 lid 1 en 3 BW. In deze paragraaf zullen de aansprakelijkheidsgronden voor de notaris achtereenvolgens worden behandeld.

7.3.1 Wanprestatie

Wanneer een notaris voor zijn cliënt werkzaamheden verricht, werkt de notaris op grond van art. 16 Wna op basis van een overeenkomst voor zijn cliënt. Een dergelijke overeenkomst kan zijn een overeenkomst van opdracht, zoals bedoeld in art. 7:400 BW.¹⁹⁶ In ogenschouw nemend dat er tussen de notaris en zijn cliënt een overeenkomst bestaat, staan zij in een contractuele verbintenis tot elkaar. Die verbintenis houdt in dat er tussen de contractuele partijen wederzijdse rechten en plichten ontstaan, aldus art. 6:261 lid 1 BW.

¹⁸⁹ J.H. Spoor, D.W.F. Verkade & D.J.G. Visser, *Auteursrecht: auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*. Deventer: Kluwer 2005, p. 591.

¹⁹⁰ B. van Mieghem, *Softwareleverancier failliet: wat nu?*, *BV rendement* 2013-9, p. 4.

¹⁹¹ H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004, p. 133.

¹⁹² H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004, p. 133.

¹⁹³ HR 11 juli 2014, ECLI:NL:HR:2014:1681.

¹⁹⁴ W. Balfort, 'IE-licenties en faillissement', *De Clerq Advocaten en Notarissen* 8 mei 2015, www.declerq.com (zoek op *Berzona-arrest*).

¹⁹⁵ 'Welke gevolgen heeft de nuancering van het Nebula-arrest voor escrow?', *De IT-jurist*, www.it-jurist.nl (zoek op *escrow*).

¹⁹⁶ E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen & T.P. Hoekstra, 'Aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar naast de contracterende vennootschap', *WPNR* 14 december 2013-6699, p. 1144.

Normaliter verbinden cliënt en notaris zich elkaar tot het door de notaris opbrengen van een deugdelijke en rechtsgeldige notariële akte en betaling door de cliënt voor deze werkzaamheden.¹⁹⁷ Door het ontstaan van deze verbintenis, kan art. 6:74 BW van toepassing zijn in het geval de notaris tekortschiet in zijn verplichting(en). Bijvoorbeeld in het geval de notaris zijn zorgplicht (en Belehrung) niet deugdelijk uitvoert en er daardoor schade ontstaat bij de cliënt.¹⁹⁸ Op grond van art. 6:74 lid 1 BW kan de notaris in beginsel aansprakelijk worden gesteld voor de schade die zijn cliënt door het tekortschieten lijdt, tenzij de tekortkoming niet toerekenbaar is.

Ook omdat het in de praktijk gebruikelijk is voor de softwareleverancier om zijn aansprakelijkheid voor schade door fouten of beveiligingslekken in de gebruikte software uit te sluiten, is aansprakelijkheid op grond van wanprestatie een reëel risico voor de notaris.¹⁹⁹

7.3.2 Onrechtmatige daad

Naast aansprakelijkheid op grond van art. 6:74 BW, kan een notaris ook op grond van art. 6:162 BW aansprakelijk worden gesteld. Het laatstgenoemde artikel bepaalt dat hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, verplicht is de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.

Als onrechtmatige daad wordt, onder andere, aangemerkt een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht. Voor de notaris kan dat notariële zorgplicht zijn. De notaris is op grond van art. 6:162 BW civielrechtelijk aansprakelijk voor de schade aan zijn cliënt, indien hij niet de vereiste zorgvuldigheid in acht neemt die hij dient te betrachten als redelijk bekwaam en redelijk handelend vakgenoot.²⁰⁰

Er is in beginsel geen samenloop tussen de onrechtmatige daad en wanprestatie.²⁰¹ Lex specialis situaties buiten beschouwing gelaten, betekent dit dat een wanprestatie niet automatisch een onrechtmatige daad oplevert. Er is slechts sprake van samenloop, indien de gedraging onafhankelijk van de schending van de verbintenis, een onrechtmatige daad oplevert.²⁰² Een beroepsfout van een notaris die wanprestatie oplevert, is vaak ook een onrechtmatige daad jegens zijn cliënt.²⁰³

7.4 Nietig- en vernietigbaarheid

Een akte kan worden aangemerkt als een vorm waarin een rechtshandeling is vastgelegd.²⁰⁴ Wanneer de akte wordt aangetast, kan uit art. 3:39 BW worden afgeleid dat ook de rechtshandeling wordt aangetast. Dat artikel bepaalt dat een rechtshandeling nietig is, indien deze niet in de voorgeschreven vorm is verricht. Wanneer een akte niet met in achtneming van de wettelijke bepalingen tot stand is gekomen, mist deze op grond van de Wna authenticiteit en is deze nietig. Dat volgt bijvoorbeeld uit art. 43 lid 6 Wna. Nietigheid houdt in dat de akte wettelijk niet bestaat. Als een rechtshandeling is verricht met een nietige akte, kan niet anders worden beredeneerd dat de rechtshandeling niet in de voorgeschreven vorm is verricht en daardoor nietig is.

¹⁹⁷ F. van der Woude, 'Boekbespreking Notariële aansprakelijkheid', *WPNR* juni 2006-6670, p. 445.

¹⁹⁸ Rb. Noord-Holland 8 juli 2009, ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ2469.

¹⁹⁹ 'Beveiligen van ICT en aansprakelijkheid', *Stichting IT-notaris*, www.it-notaris.nl (zoek op *beveiligen van ICT*).

²⁰⁰ Rb. Rotterdam 9 juli 2014, ECLI:RBROT:2014:6082.

²⁰¹ O.K. Brahn & W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 354.

²⁰² Rb. Noord-Nederland 23 november 2011, ECLI:NL:RBGRO:2011:BV3541.

²⁰³ E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen & T.P. Hoekstra, 'Aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar naast de contracterende vennootschap', *WPNR* 14 december 2013-6699, p. 1146.

²⁰⁴ J. Hijma e.a., *Rechtshandeling en Overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2013, p. 152.

Naast het niet voldoen aan dwingende vormvereisten, kan een notariële akte dan wel rechtshandeling ook op andere wijzen nietig of vernietigbaar zijn. Rechtshandelingen kunnen nietig- en vernietigbaar zijn, indien zich gebreken voordoen bij de wijze van totstandkoming, de persoon van degene die de rechtshandeling verricht of de inhoud van de rechtshandeling.²⁰⁵

Gerechtvaardigd vertrouwen en derden bescherming daargelaten, heeft een gebrekkig tot stand gekomen wil tot gevolg dat een rechtshandeling op grond van art. 3:34 vernietigbaar of nietig is (in het geval van de uiterste wilsverklaring). Een rechtshandeling is op grond van art. 3:40 BW nietig, indien de inhoud of strekking daarvan in strijd is met de wet, de goede zeden of de openbare orde. Dat zal, gelet op de controle door de notaris en zijn juridische kennis, niet vaak voorkomen. Vernietigbaarheid houdt in dat een rechtshandeling kan worden vernietigd en dat de rechtshandeling tot het moment van vernietiging nog bestaat.²⁰⁶ Vernietiging geschiedt door een buitengerechtelijke verklaring of door een rechtelijke uitspraak, aldus art. 3:49 BW.

Op grond van art. 3:44 lid 1 BW is een rechtshandeling vernietigbaar, indien deze tot stand is gekomen onder invloed van bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden of dwaling. Dit volgt uit art. 3:44 BW en art. 6:228 BW. Het is daarom voor de notaris voor belang om, ook via digitale middelen, altijd zijn wilscontrole uit te voeren bij het verrichten van werkzaamheden voor het opleveren van een notariële akte. Door een wilscontrole zal de notaris zich ervan kunnen vergewissen dat de cliënt wilsbekwaam is, dat zijn wil niet gebrekkig is gevormd en dat de cliënt beseft wat hij tekent. Het Stappenplan ter Beoordeling van Wilsbekwaamheid kan de notaris helpen om dat te beoordelen.²⁰⁷ Door een deugdelijke wilscontrole kan de notaris vermijden dat de akte op grond van art. 3:34 lid 2 BW of art. 3:44 BW vernietigbaar is.

7.5 Tussenconclusie

Op grond van de Wna kan de Kamer tuchtrechtelijke maatregelen opleggen, indien de notaris in strijd handelt met de zorg die hij behoort te betrachten jegens zijn cliënt. Dit houdt in ieder geval in dat de notaris de alle voor hem geldende normen en plichten moet naleven bij de uitoefening van zijn ambt. De mogelijke tuchtrechtelijke maatregelen zijn het geven van een waarschuwing, berisping, oplegging van een geldboete, ontzegging van de bevoegdheid tot het aanwijzen van een toegevoegd notaris, schorsing en uit het ambt zetting. De notaris kan ook op grond van de Wbp aansprakelijk worden gesteld voor schade aan zijn cliënt door het gebruik van ICT-software. Continuïteit van het gebruik en onderhoud van software kan, gelet op het Berzona arrest en door het gebruik van escrow overeenkomsten, in het geval van faillissement van de leverancier worden gewaarborgd. Verder kan de notaris door zijn cliënt op grond van wanprestatie en onrechtmatige daad aansprakelijk worden gesteld voor schade die de cliënt lijdt door het handelen of nalaten van de notaris. Wanprestatie van de notaris zal vaak ook een onrechtmatige daad opleveren. De wettelijke beroepsaansprakelijkheidsverzekering neemt de negatieve financiële gevolgen van aansprakelijkheidsstelling enigszins weg. Ook bestaat er een risico op nietig- en vernietigbaarheid van de akte, indien deze ondeugdelijk tot stand is gekomen. Zo kan een akte worden vernietigd, indien deze tot stand is gekomen onder bedrog, bedreiging, misbruik van omstandigheden of dwaling. Wanneer een akte nietig of vernietigd is, heeft dat tot gevolg dat de akte voor de wet niet bestaat en dus juridisch onbruikbaar is.

²⁰⁵ O.K. Brahn & W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 208.

²⁰⁶ O.K. Brahn & W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 208.

²⁰⁷ KNB, *Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening*, 's-Gravenhage: KNB 2006.

Hoofdstuk 8 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt een beargumenteerd en gestructureerd antwoord gegeven op de centrale vraag van deze scriptie. Het antwoord op de centrale vraag wordt gegeven door beantwoording van de deelvragen in de voorgaande hoofdstukken. Als eerste zullen in paragraaf 8.1 de conclusies worden gegeven. Vervolgens worden er in paragraaf 8.2 aanbevelingen gegeven. Deze aanbevelingen vloeien voort uit de conclusies. Waar in dit hoofdstuk wordt gesproken van digitalisering, wordt bedoeld de situatie als omschreven in paragraaf 1.6.

De centrale vraag van deze scriptie luidt:

In hoeverre mogen authentieke notariële akten via internet tot stand komen (van het eerste contact tussen de notaris en de cliënt tot aan het passeren van de akte), gelet op de huidige wet- en regelgeving en in het bijzonder de wettelijke verplichtingen van de notaris op grond van de Wna en Vbg?

8.1 Conclusies

Gelet op de onderzoeksresultaten, kunnen de volgende conclusies worden gegeven:

Om een volledig antwoord te kunnen geven op de centrale vraag, is als eerste nagegaan conform welke normen en plichten (hierna gemakshalve samen aangeduid als: plichten) de notaris moet handelen bij het verlijden van notariële akten. De, voor dit onderzoek, relevante notariële plichten zijn de onafhankelijkheids- en onpartijdigheidsplicht, de ministerieplicht, de geheimhoudingsplicht, de zorgvuldigheidsplicht en de informatie- en Belehrungspflicht.

Middels bestudering van het recht en literatuuronderzoek, is nagegaan wat deze plichten inhouden en of deze plichten digitaal kunnen worden gewaarborgd. Uit dat onderzoek kan worden geconcludeerd dat het recht de digitalisering van de totstandkoming van de notariële akte, in beginsel, niet belemmert. Uit de wetteksten blijkt niet dat de desbetreffende plichten niet digitaal mogen of kunnen worden nageleefd. De relevante wet- en regelgeving geven louter aan welke waarborgen de betreffende normen en plichten beogen te geven. Na onderzoek van in de praktijk toegepaste digitale systemen en initiatieven, blijkt dat de beoogde waarborgen ook digitaal kunnen worden gegeven. Dit wordt bevestigd in de HEMA-Notarisservice uitspraak, waarin de Kamer digitale informatie- en Belehrungverschaffing toestaat (en waarbij er minimaal fysiek contact plaatsvindt tussen de notaris en zijn cliënt).

De notaris moet bij digitalisering zorgvuldig handelen en dat kan hij door gebruik te maken van deugdelijke en veilige digitale (communicatie)middelen. Alle verplichtingen die hij in het kader van zijn beroepsregels- en normen heeft, moet hij ook in een digitale omgeving naleven. Uit jurisprudentie volgt dat, in het kader van de geheimhoudingsplicht, cliëntgegevens op uitsluitend voor notarissen toegankelijke en door notarissen beheerde dataservers mogen worden opgeslagen.

Een andere voorwaarde bij digitalisering is dat de notaris zijn cliënt persoonlijk dient te informeren en Belehren. Verder dient, in het geval de notaris via digitale middelen informeert en Belehrung geeft, de informatie specifiek te zijn en te zijn afgestemd op de situatie van de cliënt. In het totstandkomingsproces moet er altijd een wilscontrole en inhoudelijke controle plaatsvinden.

Op grond van het huidige recht dient de notariële akte verplicht fysiek door cliënten en de notaris te worden ondertekend. De notaris dient de cliënt daarbij te wijzen op de zakelijke inhoud van de akte.

Ook moet de notaris zijn cliënt waarschuwen voor de eventuele gevolgen van de akte. Verder mag de vorm van de akte niet worden gedigitaliseerd, omdat deze louter op duurzaam aktepapier mag worden gedrukt. De verplichte fysieke passering en de verplichte papieren vorm van de akte vormen de juridische belemmeringen van het totaal kunnen digitaliseren van de notariële akte. De technologie om digitale documenten en ondertekening van voldoende authenticiteit te kunnen voorzien, bestaat echter al en wordt in de praktijk toegepast.

Uit de interviews blijkt dat de notariële beroepsgroep en betrokkenen in principe niet negatief staan tegenover het digitaliseren van de totstandkoming van de notariële akte. Er is reeds een digitaliseringsslag gaande en verdere ontwikkeling daarin is onvermijdelijk. Voor velen is het niet te overzien, vanwege de snelheid van en onbekendheid met de ontwikkelende digitale technologieën.

Indien technologieën het mogelijk kunnen maken om de waarborgen te geven die de notaris (uit hoofde van zijn plichten) behoort te geven, dan ziet men geen bezwaar tegen het digitaliseren van de totstandkoming van de notariële akte. Hier wordt een kanttekening bij geplaatst. Men vraagt zich af op welke wijze de digitalisering moet worden vormgegeven. Specifieker worden er vraagtekens gezet bij de digitale Belehrung en wilscontrole. Ondanks dat de Kamer oordeelde dat de werkwijze van de HEMA-Notaris tuchtrechtelijk is geoorloofd, vraagt men zich af of het eerste contact en de bespreking van de akte bij de passering voldoende is. De Belehrungsplicht wordt als een belangrijke taak van de notaris gezien en die Belehrung moet blijven bestaan en ook digitaal deugdelijk worden uitgevoerd.

Ook blijkt dat men van mening is dat standaardgevallen of standaardwerkzaamheden eenvoudiger te digitaliseren zijn dan feitelijk complexe gevallen. Naarmate de situatie van de cliënt, qua feiten en omstandigheden, complexer wordt, zal het steeds moeilijker worden om de notariële normen en plichten digitaal te kunnen waarborgen. In die betreffende situaties is er immers (in meerdere mate) maat- en mensenwerk nodig. Daarin heeft de notaris meer toegevoegde waarde dan bij standaardwerkzaamheden- en handelingen.

Er wordt in de praktijk veel waarde gehecht aan het fysieke contact tussen de notaris en zijn cliënt. Er zou altijd een fysiek contactmoment moeten plaatsvinden, ook in het geval de notaris zijn dienstverlening digitaliseert. Een fysieke wilscontrole bij de passering wordt in standaardgevallen voldoende geacht. Wanneer het echter gaat om het verrichten van hoogstpersoonlijke rechtshandelingen of om cliënten die vatbaarder zijn voor wilsbeïnvloeding, zoals bij bepaalde testamenten, is men van mening dat de wilscontrole niet kan worden gedigitaliseerd. Men beseft ook dat er altijd een risico is op wilsgebrek, ongeacht de notariële dienstverlening digitaal of traditioneel plaatsvindt. In samenhang met de bevindingen uit de interviews, kan ook worden geconcludeerd dat de notaris een verhoogd risico zou lopen op tuchtrechtelijke sancties en/of civielrechtelijke aansprakelijkheid en/of nietig- en/of vernietigbaarheid van de akte, in het geval de totstandkoming van feitelijk complexe akten via de digitale weg plaatsvindt. Ook worden, in het kader van de rechtszekerheid en rechtsbescherming, vragen gesteld bij de toegankelijkheid en bewaring van de digitale notariële akte. Daarvoor en voor de digitale Belehrung- en wilscontrole, worden nieuwe beroeps- en gedragsregels dan wel wetgeving wenselijk geacht.

Gelet op al het voorgaande, luidt het antwoord op de centrale vraag als volgt:

Op grond van de wet mag de totstandkoming van de notariële akte worden gedigitaliseerd, daaronder begrepen het eerste contact tot aan het cliënten laten kennisnemen van de inhoud van de conceptakte. Met digitalisering wordt bedoeld het via digitale (communicatie)middelen informeren, Belehrung geven, het controleren van de wil en het laten opmaken van de akte (al dan niet door de cliënt zelf).

De overige stappen in het proces, namelijk de passeersessie en het opleveren van het product (de akte zelf), waardoor de akte juridisch en feitelijk wordt voltooid, mogen op grond van de wet niet worden gedigitaliseerd. Indien de notaris wil digitaliseren, moet hij zich in alle gevallen vergewissen dat hij zijn cliënten voldoende heeft gewezen op de gevolgen van de akte en dat de wil van cliënten overeenkomt met hetgeen zij beogen te verrichten met de akte. Standaardgevallen, zoals bij de HEMA-Notarisservice, kunnen worden gedigitaliseerd. Complexe gevallen kunnen niet worden gedigitaliseerd. De reden hiervoor is dat complexe gevallen, in de zin van maatwerkgevallen, een menselijke blik en beoordeling eisen. In die gevallen is het (behoud van meer) fysiek contact, waar de notaris zijn Belehrung en wilscontrole uitvoert, wenselijker dan digitalisering.

8.2 Aanbevelingen

In deze paragraaf worden achtereenvolgens aanbevelingen gegeven voor de opdrachtgever en de KNB. De aanbevelingen voor de opdrachtgever worden gegeven voor de situatie dat hij zijn notariële werkzaamheden verder wil gaan digitaliseren, hetgeen de opdrachtgever ook van plan is. Verder kan worden opgemerkt dat de aanbevelingen bedoeld zijn voor zowel standaard situaties als feitelijk complexe situaties. Waar nodig, zal worden aangegeven voor welke van de twee voorgenoemde situaties zij van toepassing is. Hoewel standaardsituaties gedigitaliseerd kunnen worden (zie HEMA-Notarisservice), is men van mening dat de Belehrung en wilscontrole daarbij heel marginaal is. Daarom worden, ter verbetering van de kwaliteit van de notariële dienstverlening, ook voor deze situaties aanbevelingen gegeven. Uit de voorgaande conclusies vloeien de volgende aanbevelingen:

8.2.1 Aanbeveling 1 voor opdrachtgever: Complexe gevallen niet digitaliseren

In het licht van de problematiek rondom de wilscontrole, wordt aanbevolen om in bepaalde risicovolle en complexe gevallen niet uitsluitend digitaal met de cliënt te communiceren en zijn wil te controleren. Met risicovolle gevallen worden bedoeld de gevallen waarin er een grotere kans bestaat op gebrekkige wilsvorming of dat de cliënt onvoldoende bewust zou zijn van de inhoud en gevolgen van zijn rechtshandeling (akte). Dat zijn bijvoorbeeld situaties als genoemd in onderdeel B onder 2 van het Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid. Onder complexe gevallen wordt ook begrepen gevallen die feitelijk complex zijn. Dat zijn gevallen waarin maat- en mensenwerk een belangrijke rol speelt. Uiteraard moet de notaris, met zijn specialistische kennis, in staat zijn om te oordelen wanneer een situatie als risicovol of complex moet worden aangemerkt. Ter ondersteuning van de notaris in die beoordeling, kan de KNB hiervoor een stappenplan opstellen (zie aanbeveling 8.2.11).

8.2.2 Aanbeveling 2 voor opdrachtgever: Toegankelijkheid (digitale) notariële dienstverlening bevorderen

Ter bevordering van de notariële dienstverlening, wordt aanbevolen om de cliënt de mogelijkheid te geven om te kiezen tussen traditionele of digitale dienstverlening. Zo kan de notaris een zo groot mogelijk publiek als potentiële cliënten aantrekken. Ook wanneer het voor de notaris of de cliënt blijkt dat digitale dienstverlening niet passend zou zijn, moet worden overgegaan op de traditionele werkwijze. De notaris kan tijdens het eerste contact nagaan of de cliënt over voldoende kennis en middelen beschikt om via internet de notariële akte te regelen. Of digitale dienstverlening voor een bepaalde cliënt passend is, hangt af van factoren als het al dan niet ter beschikking hebben van en het kunnen omgaan met digitale apparatuur. De notaris kan op zijn kantoor voor geïnteresseerden brochures neerleggen waarin de digitale werkwijze wordt uitgelegd en wordt beschreven welke middelen de cliënt nodig heeft om gebruik te kunnen maken van deze diensten. De basisvoorwaarden moeten in ieder geval zijn: een veilige internetverbinding, virusbeveiliging, een werkende webcam en microfoon. Dat de notaris in bepaalde gevallen een fysiek contactmoment kan eisen, moet ook in de brochure worden vermeld.

8.2.3 Aanbeveling 3 voor opdrachtgever: Interne handleiding

Indien de opdrachtgever zijn notariële werkzaamheden verder wil digitaliseren, wordt aanbevolen om een interne handleiding voor digitale notariële werkzaamheden op te stellen. Deze handleiding kan de vorm hebben van een kantoorhandboek. De notaris en zijn medewerkers kunnen deze vervolgens hanteren bij de uitvoering van hun dagelijkse notariële werkzaamheden. De handleiding dient werkinstructies te bevatten voor het verrichten van digitale notariële werkzaamheden. Er zal extra aandacht moeten worden besteed aan de wijze waarop er informatie en Belehrung wordt verschaft. Ook moeten er instructies in worden opgenomen die betrekking hebben op de wijze van het doen van een digitale wilscontrole. Verder dient te worden opgenomen dat digitale cliëntgegevens, in het kader van de geheimhoudingsplicht, niet mogen worden opgeslagen op persoonlijke opslagplaatsen of digitale gegevensdragers. Dergelijke opslagplaatsen zijn bijvoorbeeld persoonlijke e-mailaccounts en dropboxen.

8.2.4 Aanbeveling 4 voor opdrachtgever: Digitale werkzaamheden checklist

Er wordt aanbevolen om een checklist op te stellen en deze verplicht bij elk (digitaal) cliëntendossier te voegen en na te lopen. In de checklist kunnen concrete handelingen worden opgenomen die de notaris of de behandelende medewerker dient te verrichten. Er kan bijvoorbeeld in worden opgenomen dat (digitale) gespreksverslagen en aantekeningen moeten zijn opgenomen in het (digitale) cliëntendossier. Ook kan worden opgenomen of uit het cliëntendossier duidelijk kan worden opgemaakt op welke wijze digitale wilscontrole is uitgevoerd en wat het resultaat daarvan was. Op deze wijze vindt er dossiervorming plaats en kan de notaris bewijzen dat hij (digitaal) heeft voldaan aan zijn notariële plichten. Verder kan in de checklist worden opgenomen of de cliënt voldoende digitale informatie heeft ontvangen (denk aan pdf-bestanden met uitleg, informatieve videofragmenten of een videogesprek met de notaris). Ook kan worden opgenomen of de notaris, vóór de passeersessie, de indruk heeft dat de cliënt voldoende bewust is van zijn handelen en de gevolgen daarvan.

8.2.5 Aanbeveling 5 voor opdrachtgever: Verantwoordelijkheid en controle door notaris centraal stellen

Aanbevolen wordt om in het digitale totstandkomingsproces van de notariële akte meer nadruk te leggen op de verantwoordelijke rol van de notaris. Dat zou onder andere kunnen inhouden dat de notaris, ook indien de cliënt zijn akte via internet genereert en hij via videogesprekken- of fragmenten wordt voorgelicht, op meerdere momenten in het proces persoonlijk contact met de cliënt houdt. De notaris kan, nadat de cliënt kennis heeft genomen van de conceptakte, een audio- en videogesprek met zijn cliënt houden. Hierin bespreekt hij persoonlijk met de cliënt de strekking, inhoud en gevolgen van de akte. Uiteraard dient dat gesprek op grond van de Wna ook tijdens de passeersessie plaats te vinden. De notaris heeft op deze wijze meer grip op en een beter beeld van de situatie van de cliënt en de akte die grotendeels via internet tot stand komt. Hierdoor wordt er meer nadruk gelegd op de adviserende en controlerende rol van de notaris.

8.2.6 Aanbeveling 6 voor opdrachtgever: Afwachten uitspraak inzake HEMA-Notarisservice en verdere jurisprudentie

In paragraaf 4.2 is louter één arrest behandeld. De reden hiervoor is dat het op het gebied van het onderzoeksonderwerp er verder (nog) geen specifieke jurisprudentie is. Verdere jurisprudentie op het gebied van het onderzoeksonderwerp zal een beter beeld kunnen geven van wat de (tucht)rechter verwacht bij digitale notariële dienstverlening. Ook is gebleken dat de KNB in hoger beroep is gegaan tegen de uitspraak van de Kamer van het notariaat van 2 oktober 2014. Nu het Hof Amsterdam deze zaak als feitelijke rechter zal beoordelen, kan het voordoen dat het Hof de (tuchtrechtelijke) toelaatbaarheid van de werkwijze van de HEMA-Notarisservice anders zal beoordelen.

De uitspraak in hoger beroep zal in dat geval andere rechtsregels kunnen voortbrengen, waardoor wordt aanbevolen om deze uitspraak af te wachten. Zodra deze uitspraak is gepubliceerd, wordt aanbevolen om de huidige en toekomstige werkwijze van de opdrachtgever conform de rechtsregels uit de uitspraak van het Hof uit te voeren.

8.2.7 Aanbeveling 7 voor opdrachtgever: Bekend worden met huidige digitale technologieën

Vanwege de voortschrijdende ontwikkeling van de (notariële) digitale technologieën, wordt de opdrachtgever aanbevolen om zich te verdiepen in deze technologieën. Dat kan bijvoorbeeld door het bijwonen van een opleidingsdag van de Stichting IT-notaris, een door de KNB geaccrediteerd specialisatieorgaan. Ook kan hij cursussen volgen op het gebied van (notariële) ICT. Op deze wijze wordt en blijft de opdrachtgever op de hoogte gesteld van de beschikbare digitale (notariële) technologieën. Ook wordt de opdrachtgever zich hierdoor bewust op welke wijze hij de digitale technologieën kan toepassen bij de totstandkoming van de notariële akte. Het kantoor van de opdrachtgever kan met die verworven kennis de huidige digitale mogelijkheden volledig en op een deugdelijke en veilige wijze benutten, zodat er niet (tuchtrechtelijk) laakbaar wordt gehandeld.

8.2.8 Aanbeveling 8 voor opdrachtgever: Continuïteitsmaatregelen treffen

In het geval dat de opdrachtgever overstapt op digitaliserende software, wordt aanbevolen om daarvoor passende continuïteitsmaatregelen te treffen. Dat zijn maatregelen die kunnen waarborgen dat de opdrachtgever, ook in het geval van faillissement van de softwareleverancier, de software kan blijven gebruiken en (laten) onderhouden. Dit kan onder andere met het aangaan van een software escrow overeenkomst, waarbij de broncode van de software wordt gedeponneerd bij een derde partij. Gelet op de specialistische kennis die daarbij gemoeid gaat, wordt aanbevolen om de facilitering van digitale systemen en continuïteitsmaatregelen uit te besteden aan gespecialiseerde (juridische) ICT-bedrijven.

8.2.9 Aanbeveling 1 voor KNB: Verordening digitale notariële dienstverlening (Vdn)

Gebleken is dat de Belehrung en wilscontrole via digitale kanalen praktisch lastiger kan zijn dan wanneer hij dit fysiek uitvoert. De huidige beroeps- en gedragsregels zijn niet opgesteld voor de omstandigheid dat een notariële akte grotendeels via internet tot stand komt en bevatten daarvoor dan ook geen voorschriften. Daarom wordt aan de KNB aanbevolen om een nieuwe verordening te ontwikkelen ter waarborging van deugdelijke digitale notariële dienstverlening. Centraal daarin moet staan de digitale informatie- en Belehrungsverschaffing en wilscontrole. Om dat centraal te kunnen stellen, wordt aanbevolen om de onderstaande voorschriften, dan wel onderdelen op te nemen in de nieuwe verordening.

8.2.9.1 Voorschriften voor besprekingen met cliënt via digitale communicatiemiddelen

Lettend op de geheimhoudingsplicht en het vertrouwelijk karakter van de besprekingen tussen de cliënt en de notaris, wordt aanbevolen om in de Vdn nieuwe beroeps- en gedragsregels op te nemen voor het zorgvuldig gebruik van digitale communicatiemiddelen. Vereist is dat de digitale middelen moeten zijn voorzien van beveiligingscertificaten. Ook wordt aanbevolen om gebruik te maken van digitale identificatiemiddelen en niet alleen gebruikersaccounts met wachtwoorden. Met bijvoorbeeld de NotarisID, kan de cliënt zich digitaal identificeren en kan de notaris verifiëren dat de persoon daadwerkelijk degene is wie de notaris voor ogen heeft. Deze verificatie kan worden toegepast om toegang te verschaffen tot de digitale omgeving (zoals de digitale besprekingsruimte of het online cliëntendossier), al dan niet in combinatie met een persoonlijke gebruikersnaam en wachtwoord. Met betrekking tot de ruimte waarin eventuele audio- en videogesprekken plaatsvinden, moet worden getracht een omgeving te creëren zoals de besprekingsruimte op het kantoor van de notaris. Het gebruiken van hoofdtelefoons kan het risico op meeluisteren verkleinen en wordt dan ook aanbevolen.

8.2.9.2 Voorschrift strekkende verplicht fysiek contactmoment

Ook wordt aanbevolen om een voorschrift strekkende verplichte fysieke contactmomenten op te nemen in de Vdn. Dit betreft niet het fysieke contact tijdens de passeersessie, hetgeen thans wettelijk is verplicht. In het geval van bepaalde omstandigheden, dient de notaris een fysiek contactmoment met zijn cliënt te verzoeken vóórdat de akte wordt gepasseerd. Dat kunnen bijvoorbeeld de omstandigheden zijn uit onderdeel B onder 2 van het Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid. De algemene norm moet zijn dat een notaris verplicht een fysiek contactmoment moet eisen, indien hij een redelijk vermoeden heeft van een gebrekkige wilsvorming of de cliënt niet voldoende bewust zou zijn van de inhoud en gevolgen van de akte. De notaris dient zich hierin proactief op te stellen. Tijdens het verplicht fysiek contactmoment moet de notaris extra aandacht besteden aan het bewustmaken van de inhoud en gevolgen van de akte. Tijdens het contactmoment kan hij (nadere) wilscontrole uitvoeren. De cliënt dient te allen tijde in de gelegenheid te worden gesteld een fysiek contactmoment met de notaris te krijgen en te kunnen overschakelen op traditionele dienstverlening. Aanbevolen wordt om na te gaan in hoeverre het voor notariskantoren wenselijk is om geen kosten voor een fysiek contactmoment in rekening te brengen. Hierdoor kan worden vermeden dat cliënten, vanwege de kosten, afzien van een fysiek contactmoment.

8.2.9.3 Criteria hechten aan verordening en opnemen in KNB peer review

Aanbevolen wordt om, naar het voorbeeld van de Verordening op de kwaliteit, criteria aan de Vdn te hechten. Dat zijn concrete criteria die een beeld kunnen geven van de kwaliteit van de digitale notariële dienstverlening binnen een digitaliserend notariskantoor. Deze criteria moeten worden opgenomen als toetsingsonderdeel in de intercollegiale toetsing (peer review). Aanbevolen wordt om onderzoek te doen naar welke concrete criteria gewenst zijn om op te nemen als bijlage van de nader te ontwikkelen Vdn. Als algemene criteria zou kunnen worden opgenomen dat het notariskantoor op een deugdelijke wijze omgaat met digitale cliëntgegevens en systemen. Hiervoor zou de behandelende notaris (nader te ontwikkelen) cursussen en opleidingsdagen kunnen volgen, waarbij PE-punten kunnen worden toegekend. Gelet op de HEMA-Notarisservice uitspraak, wordt aanbevolen om als criteria op te stellen dat cliëntgegevens op servers worden opgeslagen die uitsluitend door notarissen beheerd worden en voor hen toegankelijk zijn. De KNB heeft een Stichting Rechtszekerheid Digitaal in het leven geroepen. Deze stichting zal digitale notariële producten op veiligheid en privacybescherming gaan toetsen. Digitale notariële ICT-toepassingen zullen de door stichting worden gecertificeerd, indien deze voldoen aan de (door de stichting te ontwikkelen) normen en richtlijnen. Aanbevolen wordt om deze criteria af te wachten en te vertalen naar voorschriften in de Vdn.

8.2.9.4 Verzwaarde Belehringsplicht en wilscontrole

Aanbevolen wordt een voorschrift betreffende een verzwaarde Belehringsplicht en wilscontrole te ontwikkelen en in de Vdn te implementeren. Daarmee wordt bedoeld dat de notaris, in het geval dat hij via digitale systemen zijn werkzaamheden uitvoert, in bepaalde gevallen zich met meer zekerheid moet kunnen vergewissen dat de cliënt zich bewust is van de inhoud en gevolgen van de akte en dat de wil van de cliënt niet gebrekkig is gevormd, ingeval hij via digitale systemen zijn notariële werkzaamheden uitvoert. Dat houdt in dat de notaris extra door moet vragen en informeren naar de situatie van cliënten, wanneer de omstandigheden van het geval hier aanleiding voor geven. Dat kan hij via audio- en videogesprekken of via het implementeren van een "extra waarschuwingssysteem" in digitale systemen, zoals bij de HEMA-Notarisservice of de Doehetzelfnotaris. De laatstgenoemde methode verdient echter niet de voorkeur, vanwege de afbreuk van het persoonlijk karakter van de notariële dienstverlening. In het cliëntendossier moet worden opgenomen op welke wijze invulling is gegeven aan de verzwaarde Belehringsplicht, indien de notaris dat in het betreffende geval heeft. Net als de Belehringsplicht, dient de verzwaarde Belehringsplicht een incidenteel karakter te hebben.

Het is een verantwoordelijkheid voor de notaris om te beoordelen of hij in een bepaald geval een verzwaarde Belehrungsplicht en wilscontrole heeft. Om de notaris daarvoor handvatten te geven, kunnen in de Vdn regels worden opgenomen voor de beoordeling of er in de bepaalde omstandigheden een verzwaarde Belehrungsplicht geldt en welke concrete handelingen de notaris in dat geval moet uitvoeren.

8.2.10 Aanbeveling 2 voor KNB: Ontwikkelen Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid via internet ten behoeve van digitale notariële dienstverlening

Om de notaris handvatten te geven ter beoordeling of hij via internet zijn cliënt voldoende heeft geïnformeerd, zijn wil heeft gecontroleerd en hem heeft gewezen op de gevolgen van de akte, wordt aanbevolen om een stappenplan te ontwikkelen. Dit stappenplan is een op zichzelf staand document en staat los van de Vdn. Uiteraard dient de inhoud van het stappenplan in overeenstemming te zijn met de in de Vdn opgenomen voorschriften. Dat houdt in dat de voorschriften uit de Vdn moeten worden vertaald naar concrete stappen in het stappenplan. Als uit het stappenplan blijkt dat er indicaties zijn van onvoldoende digitale informatie- of Belehrungverschaffing of wilscontrole, dient de notaris een fysiek contactmoment met de cliënt te verzoeken om een en ander te bespreken (zie aanbeveling 8.2.9.2). Ook uit kan uit het stappenplan blijken of de notaris in het betreffende geval een verzwaarde Belehrungsplicht heeft en/of wilscontrole dient uit te voeren (zie aanbeveling 8.2.9.4). De inhoud van het Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening dient, voor zover relevant, te worden overgenomen en toegespitst op de digitale dienstverlening. Een dergelijk stappenplan zal de kwaliteit van de huidige digitale notariële dienstverlening kunnen verbeteren. De betekenis en waarde van een dergelijk stappenplan zal groter worden naarmate het totstandkomingsproces van de notariële akte steeds verder zal worden gedigitaliseerd en er minder persoonlijk contact met de cliënt zal plaatsvinden. Dat neemt niet weg dat ook in de huidige praktijk een stappenplan bruikbaar kan zijn, bijvoorbeeld voor bij de HEMA-Notarisservice aangesloten notarissen.

8.2.11 Aanbeveling 3 voor KNB: Onderzoek naar welke soort notariële dienstverlening precies kan worden gedigitaliseerd

Aanbevolen wordt om nader onderzoek te verrichten naar de wenselijkheid van het digitaliseren van bepaalde soorten notariële werkzaamheden of akten. Er moet worden onderzocht welke situaties als complex moeten worden beschouwd. Daaropvolgend dienen criteria op te worden gesteld ter beoordeling of een situatie als standaard of complex dient te gelden. Als een situatie als complex moet worden beschouwd, moet worden afgezien van het digitaliseren van de totstandkoming van de akte. De nader op te stellen criteria kunnen worden opgenomen in de bijlage van de Vdn en als onderdeel in het stappenplan uit aanbeveling 8.2.3. Er dient in de beoordeling ruimte te blijven voor een zelfstandige beoordeling door de behandelende notaris.

8.2.12 Slotaanbeveling: Te betrekken aspecten bij nader onderzoek naar wenselijkheid van digitalisering van de vorm van de akte, passering en bewaring

Nu door dit onderzoek is gebleken dat de vorm van de akte en de passering thans niet mogen worden gedigitaliseerd, wordt aanbevolen om nader onderzoek te verrichten naar de (juridische en praktische) wenselijkheid van het digitaliseren van de vorm van de akte, passering en bewaring én op welke wijze dat juridisch en praktisch geïntroduceerd dient te worden. Dat onderzoek kan worden gedaan door de KNB of door een wetenschappelijk (ICT-recht) onderzoeksbureau in opdracht van de KNB.

Gebleken is dat de technologie bestaat om digitale documenten en ondertekening van voldoende authenticiteit te voorzien. De voorwaarden van art. 3:15a BW (gekwaliceerde handtekening), art. 6:227a BW en art. 156a Rv dienen als basisvoorwaarden voor de digitale ondertekening en akte. Er zal moeten worden onderzocht op welke wijze deze technologieën gebruikt kunnen worden in het notariaat.

Gelet op de rechtszekerheid en rechtsbescherming die notariële akten dienen te waarborgen, is het stellen van zwaardere eisen aan digitale beveiliging op zijn plaats.

Naast het kunnen authenticiseren, is het net zo belangrijk om de cliënt, tijdens de inhoudelijke totstandkoming van de akte, deugdelijk te adviseren, begeleiden en beschermen. Dat zou door digitalisering van het totale totstandkomingsproces niet moeten verminderen, mede lettend op de gevolgen die de rechtshandelingen heeft op het leven van de cliënt. Ook dient er altijd een deugdelijke wilscontrole plaats te vinden. De wilscontrole kan niet door digitale systemen worden uitgevoerd. Het waarborgen van de rechtszekerheid en rechtsbescherming is dan ook bij uitstek de rol die de notaris in het digitaliseringsproces moet behouden en uitvoeren. Door het overnemen van de aan de KNB gegeven aanbevelingen, zou in het digitale totstandkomingsproces meer kunnen worden gewaarborgd dat de notaris deugdelijk kan controleren of de cliënt bewust is van wat hij tekent en of zijn wil niet gebrekkig is gevormd.

Een volledige digitaliseringsslag, inhoudende dat notariële akte en passering uitsluitend digitaal wordt, lijkt vooralsnog onwenselijk. Hoewel de samenleving steeds meer digitaliseert, heeft niet iedereen behoefte aan digitale dienstverlening en beschikt niet iedereen over de middelen en kennis om hier mee om te gaan. Denk bijvoorbeeld aan de mevrouw van 60 die nog wel zelfstandig en persoonlijk zaken wil en kan regelen, maar niet beschikt over de kennis en middelen om een digitale akte te ontvangen en te ondertekenen. Zo zijn tal van situaties te bedenken waarin puur digitale notariële dienstverlening niet passend zou zijn voor de cliënt. Daarom zou er altijd naast een digitale notariële praktijk, ook een traditionele praktijk moeten blijven bestaan. Op deze wijze blijft het notariaat toegankelijk voor iedere bevolkingsgroep. Daarnaast moet de cliënt ook altijd de mogelijkheid krijgen om de akte fysiek te ondertekenen en een papieren afschrift van de akte te ontvangen.

Bij digitale bewaring van de digitale akte is het uiterst belangrijk dat de continuïteit van de opslag, toegankelijkheid en bruikbaarheid blijft gewaarborgd. Nieuwe voorschriften, zoals het verplicht stellen van een back-up systeem voor de digitale kluis en het houden van periodieke updates, kunnen bijdragen aan de continuïteit van de digitale kluis en zijn gewenst. Ook het ontwikkelen van een veilig conversiesysteem kan hier een bijdrage aan leveren. Een conversiesysteem is een systeem waarmee het bestand van de digitale akte kan worden omgezet naar een ander soort bestand, zodat het weer raadpleegbaar wordt. Op deze wijze zou een digitale akte een langere duurzaamheid kunnen hebben dan een papieren akte. De conclusie van de heer mr. A.A. van Velten, inhoudende dat de overheid zorg moet gaan dragen voor een centrale opslag, raadpleging beveiliging, conversie en bewaring van alle in Nederland elektronisch gepasseerde akten, wordt aanbevolen om te betrekken bij de verdere besluitvorming hieromtrent.²⁰⁸ Op die wijze zal er een landelijk en centraal opslagsysteem zijn met hetzelfde veiligheidsniveau.

Tot slot, indien veiligheids- en toegankelijkheidsrisico's door zowel nieuwe beroeps- en gedragsregels (Vdn) en het ontwikkelen en toepassen van deugdelijke ICT-technologie worden ingedekt, is er geen bezwaar om de vorm van de akte, passering en bewaring te digitaliseren. De technologie bestaat immers al, maar wordt (nog) niet toegepast op de notariële akte. Er moet echter er voor worden gewaakt dat er geen afbreuk worden gedaan aan de rechtsbeschermende en rechtszekerheidsbevorderende taak van de notaris in het totstandkomingsproces en de passering van de digitale akte. De notaris moet zijn wilscontrole en Belehrung zo goed mogelijk blijven uitvoeren en mag daarbij niet afhankelijk zijn van digitale middelen om dit voor hem te doen. Met in achtneming van het voorgaande zal er voldoende draagvlak binnen de notariële beroepsgroep en notariële wetenschap ontstaan voor de introductie van de digitale notariële akte.

²⁰⁸ A.A. van Velten, *Klik zei de muis en weg was het huis*, Deventer: Kluwer 2009, p. 37.

Hoofdstuk 9 Evaluatie

Middels een uitvoerig en verdiepend onderzoek van het recht, literatuur, jurisprudentie en de praktijk, is getracht een volledig en toegespitst antwoord te geven op de centrale vraag van deze scriptie. In dit hoofdstuk wordt het verloop van het onderzoek beschreven.

Door veel tijd te investeren in het opstellen van het onderzoeksplan, was het gedurende het onderzoek niet nodig om het onderzoeksplan aan te passen. Ook bleken de deelvragen vooralsnog relevant te zijn ter beantwoording van de centrale vraag. In dat opzicht kan worden gezegd dat het onderzoek uitgevoerd kon worden aan de hand van de vooropgestelde onderzoeksstrategie.

Op naar opiniestukken neigende artikelen na, is er zeer weinig vakliteratuur beschikbaar over het onderzoeksonderwerp. Hierdoor moest gebruik worden gemaakt van standaardliteratuur. Dat geldt tevens voor jurisprudentie. Desalniettemin was het erg interessant en uitdagend om na te gaan hoe de notariële wet- en regelgeving en bijbehorende waarborgen toe te passen op het digitale notariaat.

Menig juridisch geschoolde lezer en notaris, zou alleen al na het lezen van de centrale vraag een antwoord hierop kunnen geven. De akte moet van papier zijn en fysiek worden ondertekend. Uiteraard was het beredeneren van dat betreffende antwoord niet het enige wat deze scriptie op moest leveren. De scriptie bevat ook een beschouwing van het huidige notariële wettelijk kader. Gekeken werd hoe de notariële plichten zich verhouden tot het via internet verrichten van notariële werkzaamheden. De wet geeft op dat punt niet aan op welke wijze de normen digitaal kunnen worden ingevuld, waardoor het een grijs gebied is.

Ook bij de bespreking van de tuchtrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid moest worden uitgegaan van de beschikbare literatuur en jurisprudentie op dat gebied. Bronnen die specifiek zien op het onderzoeksonderwerp zijn er (nog) niet, waardoor een algemene bespreking van notariële aansprakelijkheid op zijn plaats is. Dat neemt niet weg dat een notaris aansprakelijk blijft voor zijn handelen, ook als hij via internet zijn werkzaamheden uitvoert. De toegestane omvang van de scriptie rechtvaardigt de mate van diepgang van de bespreking van de notariële aansprakelijkheid. Voor de geïnteresseerden wordt verwezen naar de dissertatie van mevrouw mr. D.T. Boks met als titel 'Notariële aansprakelijkheid, Enige aspecten van civielrechtelijke aansprakelijkheid'.

Vanwege de al dan niet achterhaalde wet- en regelgeving en geringe hoeveelheid relevante literatuur en jurisprudentie, gaf het praktijkonderzoek een toegevoegde waarde en nieuwe dimensie aan het onderzoek. Middels de interviews is in kaart gebracht wat de meningen in de praktijk zijn en waar volgens de geïnterviewde professionals de risico's en kansen liggen voor het notariaat in de toekomst. Er is bewust gekozen om vragen van dezelfde strekking voor te leggen aan de geïnterviewde professionals. Op deze manier kunnen de meningen omtrent het onderzoeksonderwerp daadwerkelijk worden vergeleken. Om de bruikbaarheid van de verworven informatie te vergroten, is gekozen voor de half gestructureerde interviewvorm. Dat houdt in dat de geïnterviewde alle vrijheid heeft om meer zaken te bespreken dan louter het directe antwoord op de vraag te geven.

Op basis van de bevindingen uit de praktijk zijn ook een aantal aanbevelingen gedaan. Dat maakt de aanbevelingen waardevol, omdat deze voortvloeien uit hetgeen er in de praktijk leeft rondom het onderzoeksonderwerp. Hierdoor zijn de aanbevelingen relevant en sluiten zij aan bij de huidige situatie van het notariaat in de praktijk. Ook betekent dit er voor de aanbevelingen een draagvlak is in de notariële beroepsgroep en daarbuiten.

Opgemerkt kan worden dat de KNB hoger beroep heeft ingesteld tegen de uitspraak van 2 oktober 2014 inzake de HEMA-Notarisservice. De uitspraak van het Gerechtshof Amsterdam moet nog openbaar worden gemaakt. Het kan zich voordoen dat het Hof de werkwijze van de HEMA-Notarisservice anders zal beoordelen dan de Kamer, waardoor er andere rechtsregels kunnen ontstaan. Mocht dat het geval zijn, dan zal dat een geringe afbreuk doen aan de waarde van de conclusies en aanbevelingen van deze scriptie. De reden hiervoor is dat deze conclusies en aanbevelingen niet uitsluitend steunen op de uitspraak inzake de HEMA-Notarisservice. Middels eigen onderzoek van het recht en de praktijk is een eigen mening gevormd over de toelaatbaarheid van het digitaliseren van de notariële akte, waarbij de HEMA-Notarisservice uitspraak slechts enkele uitgangspunten biedt. Verder kan worden opgemerkt dat de HEMA-Notarisservice uitsluitend standaardgevallen poogt te regelen en dat de diensten van de notaris veel verder gaan dan deze gevallen.

Ten slotte kan worden opgemerkt dat de KNB en het BFT, vanwege interne overwegingen, helaas niet betrokken wilden worden bij het onderzoek. Hierdoor is hun mening van het onderzoeksonderwerp niet duidelijk. Gelet op de toekomstplannen van de KNB, te weten de toekomstige beleidsvisie Notaris 2.0, kan echter worden afgeleid dat zij wel degelijk achter het digitaliseren van het notariaat staan en wellicht de digitalisering van de (totstandkoming) van de akte. Hopelijk zullen zij deze scriptie betrekken bij de beleidsontwikkeling van het nieuwe (digitale) notariaat.

Literatuurlijst

Artikelen

Van Almelo 2012

L. van Almelo, 'Belastingapp verdringt papier en koerier', *Notariaat Magazine* 2012-12.

Van Almelo 2014

L. van Almelo, 'Congres Rechtszekerheid digitaal, Nieuwe gereedschap voor een oude taak', *Notariaat Magazine* 2014-12.

Van Almelo 2014

L. van Almelo, 'Digitale dienstverlening in stroomversnelling', *Notariaat Magazine* 2014-10.

Van Almelo 2014

L. van Almelo, 'Concurreer op kwaliteit en reputatie', *Notariaat Magazine* 2014-3.

Van Almelo 2014

L. van Almelo, 'Notaris toont toegevoegde waarde door voorwerk klant', *Notariaat Magazine* 2014-2.

Baggerman 2012

F.A. Baggerman, 'Belehrung door een toegevoegd notaris', *JBN* 2012-22.

Van den Brink-Baggerman 2014

E. van den Brink-Baggerman, 'Begrijpelijke taal in notariële akten, kan dat? Onbegrijpelijke taal in notariële akten, mag dat?', *WPNR* 2014-7029.

Van Es 2014

P.C. van Es, 'Innovaties in het notariaat; een wettelijk en tuchtrechtelijk kader', *WPNR* 2014-7020.

Hoeflaken 2014

W. Hoeflaken, 'Wereldwijde trends in juridische dienstverlening: Hoe kan het notariaat hierop inspelen?' *Notariaat Magazine* 2014-5.

Huizinga 2000

G. Huizinga, 'De authenticatie van elektronische akten', *WPNR* 2000-6402.

Kortlang 2011

E.I. Kortlang, 'De toegevoegd notaris', *JBN* 2011-5.

Lekkerkerker 2014

G.J.C. Lekkerkerker, 'Nieuwe toepassingen van informatie- en communicatietechnologie voor de notaris en zijn cliënt', *WPNR* 2014-7013.

Van Mieghem 2013

B. van Mieghem, 'Softwareleverancier failliet: wat nu?', *BV rendement* 2013-9.

Van Mourik 2007

M.J.A. van Mourik, 'Informatieplicht en geheimhoudingsplicht van de notaris', *WPNR* 2007-6724.

Van den Noort 2012

H.J. van den Noort, 'Toezicht en handhaving door het BFT', *WPNR* 2012-6955.

Scheltema 2010

T. Scheltema, 'ICT in het notariaat: de digitale toekomst', *Notariaat Magazine* 2010-3.

Van Oostrom-Streep 2013

N. van Oostrom-Streep, 'Vooruitziende blik', *Notariaat Magazine* 2013-12.

Van Rijckevorsel-Teeuwen & Hoekstra 2013

E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen & T.P. Hoekstra, 'Aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar naast de contracterende vennootschap', *WPNR* 2013-6699.

Waijter & Van der Woude 2004

B.C.M. Waijter & F. van der Woude, 'Marktwerving en oorzaken van een explosieve groei van claims', *WPNR* 2004-6586.

Waijter 2012

B.C.M. Waijter, 'Het Bureau Financieel Toezicht als goede toezichthouder', *WPNR* 2012-6937.

Van Wermeskerken 2012

H. van Wermeskerken, 'Op de bres voor het Latijnse notariaat', *Notariaat Magazine* 2012-4.

Van Wermeskerken 2014

H. van Wermeskerken, 'Hoe werkt de belehrung op afstand, via internet?', *Notariaat Magazine* 2014-3.

Van der Woude

F. van der Woude, 'Boekbespreking Notariële aansprakelijkheid', *WPNR* 2006-6670.

De Weijers & Van Rijckevorsel-Teeuwen

R.J. de Weijers & E.J.M. van Rijckevorsel-Teeuwen, 'Actio Pauliana en notariële aansprakelijkheid; de notaris en het rechtsverkeer gezamenlijk in het nauw', *WPNR* 2012-6922.

Boeken**Brahn & Reehuis 2010**

O.K. Brahn & W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Franken, Kaspersen & De Wild 2004

H. Franken, H.W.K. Kaspersen & A.H. de Wild, *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2004.

Van den Haak 2009

H.F. van den Haak, *De notaris in appel*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2009.

Hijma e.a.

J. Hijma e.a., *Rechtshandeling en Overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2013.

Hillen-Muns 2009

M.I.W.E. Hillen-Muns, *Wet op het notarisambt*, Deventer: Kluwer 2009.

Lekkerkerker 2002

G.J.C. Lekkerkerker, *De Elektronische Akte (Ars Notariatus CVX)*, Deventer: Kluwer 2002.

Van Mourik & Nuytinck 2012

M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2012.

Ristic 2014

I. Ristic, *Bulletproof SSL and TLS*, Londen 2014: Feisty Duck.

Van Schilfgaarde 2013

P. van Schilfgaarde, *Van de BV en de NV*, Deventer: Kluwer 2013.

Schonewille 2009

F. Schonewille, *Notaris en scheiding*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2009.

Spoor & Verkade & Visser 2005

H. Spoor, D.W.F. Verkade & D.J.G. Visser, *Auteursrecht: auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*. Deventer: Kluwer 2005.

Melis 2012

J.H.C. Melis, *De Notariswet*, Deventer: Kluwer 2012.

Van Velten 2009

A.A. van Velten, *Klik zei de muis en weg was het huis*, Deventer: Kluwer 2009.

Weidman 2014

G. Weidman, *Penetration testing: a hands-on introduction to hacking*, San Francisco: No Starch Press 2014.

Jurisprudentiellijst

Hoge Raad

HR 20 januari 1989, ECLI:NL:HR:1989:AD0586.

HR 27 maart 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0557.

HR 14 december 2007, ECLI:NL:HR:2007:BB3762.

HR 11 juli 2014, ECLI:NL:HR:2014:1681.

Gerechtshof

Hof Amsterdam 22 juli 2004, ECLI:NL:GHAMS:2004:AQ4770.

Hof Amsterdam 17 november 2005, ECLI:NL:GHAMS:2005:AU6548.

Hof Amsterdam 30 maart 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AV7725.

Hof Arnhem 1 september 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BK1552.

Hof Arnhem 20 september 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BT2343.

Hof Leeuwarden 24 april 2012, ECLI:NL:GHLEE:2012:BW3951.

Hof Arnhem 19 oktober 2012, ECLI:NL:GHARN:2012:BY0684.

Hof Amsterdam 9 april 2013, ECLI:NL:GHAMS:2013:CA2557.

Hof Amsterdam 22 april 2014, ECLI:NL:GHAMS:2014:1407.

Hof Amsterdam Notariskamer 2 oktober 2014, ECLI:NL:TNORAMS:2014:34.

Hof 's-Gravenhage 10 december 2014, ECLI:NL:TNORDHA:2014:40.

Rechtbank

Rb. Noord-Holland 8 juli 2009, ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ2469.
Rb. Noord-Nederland 23 november 2011, ECLI:NL:RBGRO:2011:BV3541.
Rb. Amsterdam 19 februari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:779.
Rb. Overijssel 2 april 2014, ECLI:NL:ROVE:2014:1976.
Rb. Rotterdam 9 juli 2014, ECLI:RBROT:2014:6082.
Rb. Noord-Nederland 8 oktober 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:4862.

Preadviezen

Prins e.a. 1996

J.E.J. Prins e.a., *De notaris en het elektronisch rechtsverkeer*, 's-Gravenhage: Sdu 1996.

Lekkerkerker e.a. 2010

G.J.C. Lekkerkerker e.a., *De goede notaris: Over notariële deontologie*, 's-Gravenhage: Sdu 2010.

Elektronische bronnen

[Http://www.abnamro.nl/](http://www.abnamro.nl/)
<http://www.aktienotarissen.nl/>
<http://www.campfirenow.com/>
<http://certificaat.kpn.com/>
<http://www.declerq.com/>
<http://www.doehetzelfnotaris.nl/>
<http://www.fd.nl/>
<http://insights.abnamro.nl/>
<http://www.itbusiness.nl/>
<http://www.it-jurist.nl/>
<http://www.it-notaris.nl/>
<http://www.kadaster.nl/>
<http://www.knb.nl/>
<http://www.kvk.nl/>
<http://www.logius.nl/>
<http://www.notarisid.nl/>
<http://notarisservice-hema.nl/>
<http://www.rabobank.nl/>
<http://www.rechtspraak.nl/>
<http://www.rechtszekerheiddigitaal.nl/>
<http://www.renderoactueel.com/>
<http://www.rossintelligence.com/>
<http://www.rijksoverheid.nl/>
<http://www.skype.nl/>

Overige bronnen

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, *Stappenplan Beoordeling Wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening*, 's-Gravenhage: KNB 2006.

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, *Peer review in het notariaat: Intercollegiale toetsing als instrument voor bevordering van de kwaliteit in de notariële praktijk*, 's-Gravenhage: KNB 2010.

Forum Standaardisatie, *Betrouwbaarheidsniveaus voor elektronische overheidsdiensten*, versie 3, 's-Gravenhage: Forum Standaardisatie 2014.

Rapporten

Commissie Evaluatie Wet op het notarisambt 2005

Rapport Commissie Evaluatie Wet op het notarisambt, *Het beste van twee werelden*, 's-Gravenhage: Ministerie van Justitie 2005.

Baarsma & Janssen 2009

B. Baarsma & K. Janssen, *Een blik op de toekomst van het notariaat na tien jaar marktwerking*, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek 2009.

Prins 2011

J.R. Prins, *Diginotar Certificate Authority breach "Operation Black Tulip"*, Delft 2011: Fox-IT.

Parlementaire stukken

Handhavingsbeleid Bureau Financieel Toezicht, *Staatscourant*, 2014, 36 066.

Interviews

Interview met dhr. mr. J.H. Verdonschot, Head of Justice Technology bij Hiil Innovating Justice te 's-Gravenhage.

Interview met dhr. prof. mr. J.S.L.A.W.B. Roes, Hoogleraar Deontologie en geschiedenis van het notariaat aan de Radboud Universiteit te Nijmegen en verbonden aan het Centrum van Notarieel Recht te Nijmegen.

Interview met dhr. mr. M.H.A.M. Oonk, partner en notaris bij Sauer & Oonk Notarissen & Adviseurs te Vlissingen.

Interview met dhr. mr. R.A. Spit en dhr. mr. J. Verburg, notaris respectievelijk kandidaat-notaris bij Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn te 's-Gravenhage.

Interview met dhr. mr. P.J.M. Esser, KNB peer review auditor en verbonden aan de Stichting IT-notaris.

Wet- en regelgeving

Algemene wet bestuursrecht

Burgerlijk Wetboek Boek 1, 2, 3, 4, 6 en 7

Verordening aktepapier

Verordening beroeps- en gedragsregels 2011

Verordening op de kwaliteit

Wet bescherming persoonsgegevens

Wet op het notarisambt 1999

Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Wetboek van Strafrecht